

1957

VILNA UKRAINA

Vol. 13

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЗБІРНИК ч. 13

1957

З М І С Т

Д-р М. Стхів: В століття Вудрова Вілсона	1
Остап Тарнавський: 22-ге січня	13
Проф. Любов Марголіна Гансен: Матеріали в руках	
Американців для глибшого пізнання Совет-	
ського Союзу	14
Іван Василевич: Що таке УГВР?	18
Інж. М. Курах: Большевицькі "спецпереселенці"	28
Проф. Х. Рябокінь: Сучасна цивілізація і атомова	
енергія	37
Д-р М. Стхів: Державник і дипломат	45
D-r Joseph L. Lichten: Attitudes of ethnic groups in the	
United States toward American Jewry	52

НАШІ ЗАУВАЖЕННЯ

** В обороні найважнішої засади публіцистики	58
Проф. М. Чубатий: Лист до Редакції	58
Д-р М. Міщенко: Невро-фізіологія і психіятрія в ССР	
на конференції колишніх советських учених	
в Нью Йорку та відомін цього в українській	
пресі	59
Д. Кос: Мій висновок	62
Т. Кобзей: Ювілейні дні Франка і наша дійсність	63

ВІЛЬНА ТРИБУНА

Д-р М. Міщенко: Деякі зауваження до характеристики	
сучасної доби московського расизму	65

ОГЛЯД КНИЖКОК

Проф. д-р Роман Смаль-Стоцький: Нова праця про	
московський імперіялізм	71
С. Федоренко: Розстріляна музा	72

УВАГА! ЗМІНА ВЕЛИЧИНІ ЖУРНАЛУ

В попереднім випуску журналу була подана кількість сторін кожного випуску в новім році на 80. Цей побільшений розмір журналу при новій передплаті в сумі трьох доларів не міг утриматися в світлі нових коштів видавництва: 1) Значно зрос з поштової оплати за побільшене число; 2) піднеслася ціна паперу і 3) з новим роком піднеслася також ціна друку. Все те спонукало адміністрацію обмежити збільшення розміру журналу тільки до кількості 72 сторін у випуску.

Просимо наших передплатників, які не одержали в 1956 році якогобудь числа, негайно зареклямувати, а адміністрація бракуючі числа вишле.

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЮ ВИЗВОЛЬНОЮ ДУМКИ

Видає: Українська Вільна Громада в Америці. Редактує Колегія

Адреса для адміністраційних справ і грошових посилок:

Ukrainian Free Society of America, 2961-2965 Carpenter Avenue
Detroit 12, Michigan

У всіх справах Редакції звертатися на адресу Редакційної Колегії:

Mr. Mykola Nahiriak, 245 Centre St., Trenton 10, New Jersey

Ціна примірника 75 центів.

Передплата на рік (4 числа) \$3.00.

РІК IV.

1957

Ч. 13.

В СТОЛІТТЯ ВУДРОВА ВІЛСОНА

ЗАМІТКИ ДО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЮ СПРАВИ В З'ЄДНАНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ

Написав Д-р Матвій Стаків

I.

МІЖНАРОДНЕ ЗНАЧІННЯ ВУДРОВА ВІЛСОНА

В грудні, дня 28-го, 1956 року, припадало сторіччя народин двадцятьвосьмого Президента З'єднаних Держав Америки. В українській науці і публіцистиці пройшла ця річниця майже непомітно. А тимчасом особистість Вудрова Вілсона заслуговує на увагу і з наукового і з політично-державного і з чисто людського погляду.

Між Президентами ЗДА є мало таких, які викликали інтерес цілого світу і зокрема таких, які вплинули глибше на формування міжнародних взаємин. Між ними є перший Президент ЗДА Вашингтон, Теодор Рузвелт, Вудров Вілсон, Франклін Рузвелт, Гаррі Труман. Перший із них став славним через сам факт, що він очолив Революційну Війну за визволення Америки з-під колоніального панування британської монархії, а потім провадив новоутворену федерацію ЗДА на демократичних принципах самовизначення народу. Цей факт демократичної революції в Америці і зформулювання її принципів у Декларації Незалежності запліднили людську думку в напрямку демократії у цілому світі і з'язуали її мимовільно з іменем Вашингтона. Двадцятьшостий Президент ЗДА Теодор Рузвелт у міжнародних взаєминах заважив остільки, що був першим Президентом ЗДА, який з власного почину розпочав війну поза американським континентом (з Еспанією за Філіппінами). Двадцятьвосьмий Президент ЗДА, Вудров Вілсон, знаний на цілому світі, як великий учений у ділянці науки про державу і державне право та як автор "доктрини Вілсона", а саме проголошення права самовизначення народів як обов'язуючої правної норми в мирних взаєминах цілого культурного людства. Франклін Рузвелт і Гаррі Труман на наших очах заважили рішально на розвитку міжнародного життя. Перший як автор "Атлантическої Картти" і ініціатор теперішніх Об'єднаних Націй, другий як автор "доктрини Трумана" про конечність спинення комуністичного походу на завоювання світу.

Проте, ні один із цих Президентів, включаючи сюди також Айзенгавера, який у зasadі продовжує основну лінію політики Франкліна Рузвелта і Трумана, не досягнув тої вершини духовно-морального профідництва Америки в цілім людстві, як це встиг був піднятися Вудров

Вілсон. Був час, від 1917 до 1919, коли на Вілсона гляділи всі утиснені і уярмлені народи, як на справжнього апостола миру та міжнародної справедливості, а тим самим як на провідника демократичного світу взагалі. Такого беззастережного ентузіазму, довір'я і пошани, якими тішився у тому часі Вілсон, не мав від того часу ні один будь-який учений і державник в одній особі.

Про волю народів і мир, спертий на міжнародній справедливості, говорили давно перед Вілсоном різні філософи і політично-суспільні теоретики. Однаке, Вілсон є першим державником на відповідальній позиції голови великої держави, який це гасло старався перемінити в обов'язуюче право міждержавного життя. Ставши Президентом, він ще в 1916 році проголосив зasadу, що після тодішньої світової війни, має наступити "мир без побіди", тобто без побідників і побіджених, або ще інакше, — мир на засаді права і справедливости, бо тільки в таких обставинах нема "побідників і побіджених". У практичній міжнародній політику переклав Вілсон цей ключ у той спосіб, що зформулював окремі пункти вступного полагодження світової політично-соціальної кризи, яка почалася з вибухом Першої Світової Війни. Цю практично-політичну діяльність Вілсона знає світ під короткою назвою "14-тих пунктів", які він проголосив у своїй промові до Конгресу ЗДА дня 8 січня 1918, що завершувалися там постулатом утворення організації вільних народів у формі "Ліги Націй", як сторожа і гаранта міжнародного миру. Організація усіх держав мала спертися на право самовизначення народів. Ліга Народів, у пляні Вілсона, мала пильнувати потім переведення в життя цього права. Популярні пункти Вілсона, проголошені 8 січня 1918 у числі 14 не містять взірно всіх цих ідей у загальній, теоретичній формі, а тільки в натяках. Вони займалися чисто практичним, конкретним упорядкуванням деяких міжнародних питань, що виникли у зв'язку з війною (свобода моря, німецько-французькі і інші взаємини, Туреччина, Австро-Угорщина, відбудова Польщі на несумнівно польських землях і т. д.). Загальні принципи права "Нового Світового Ладу" виложені в додаткових 4 пунктах, які вмістив Вілсон у свою промову перед Конгресом 11 лютого 1918. Вони такі ясні, що не потребують ні додаткового коментаря ні доповнення. Ось вони:

" 1) Кожна частина остаточного полагодження мусить бути сперта на істотній справедливості цього окремого випадку і на такім пристосуванні, які з найбільшою правдоподібністю принесуть мир, що буде тривалим.

" 2) Народи і краї не мають бути вимінювані від одної держави до другої так, якби вони були тільки маєтком або піонками у грі, навіть у великій грі, за рівновагу сил.

" 3) Кожне територіальне полагодження, заторкнене у цій війні, мусить бути переведене в інтересі і для добра даного населення, а не як частина будьякого іншого пристосування або тільки компромісу претенсій між ривалязуючими державами.

" 4) Всі визначені національні аспірації мають отримати як найбільше таке задоволення, яке можна їм узнати без впроваджування нових або продовжування старих елементів незгоди та антагонізму, які правдоподібно в певнім часі зломлять мир Європи і внаслідок того цілого світу".

Такі основні ідеї міжнародного права, які проголосив Вілсон як програму реалізації в діяльності З'єднаних Держав Америки зараз після закінчення війни. Де хотів уважати Вілсона за ідеалістичного фантаста або проповідницького фразеолога. Так воно в його дусі не було ніколи. Він не був також тільки політичним тактиком, який

висуває певні гасла, що знаходять поплеск у слухачів, отже призначені тільки на здобуття їх симпатій для хвилевої партійно-політичної користі, а не для серіозної реалізації.

В наведений вище промові Вілсон заявив твердо, що для його уряду "право самовизначення не є тільки самою фразою". Вілсон заявляє, що його уряд рішеним реалізувати його негайно.

Вілсон мав своїх попередників у доктрині самовизначення народів. Вона була в загальниковій, але в фундаментальній формі окреслена в Декларації Незалежності ЗДА. В часі Першої Світової Війни висунули її в невиразній формі західні члени антанти. Східно-Європейській Революції висунула цю доктрину, як постулат дня, українська демократія. Вперше про цей принцип заговорив Всеукраїнський Національний Конгрес у Києві в квітні 1917 року, покликуючи, як національний представницький орган Українську Центральну Раду. Розвинув цю доктрину ширше Конгрес Народів у Києві. А ще в кілька днів перед формальним проголошенням 14 пунктів, британський прем'єр Лойд Джордж оприлюднив дещо подібну, хоч коротшу, декларацію. Однак значіння Вілсона полягає в його найзагальнішій формулі з одного боку і в сильній вірі в слушність цієї доктрини — з другого.

Зформулювання цих принципів і висунення їх як реальну програму організації "Нового Світового Ладу" припало Вілсонові не припадково. Це один з вийняткових учених на пості голови держави і виконної влади великороджави і то учених саме в ділянці державознавства. Вілсон був визначним і знаним ученим у цій ділянці і його наукові праці робили перелом у деяких питаннях цієї науки. Не є нашим завданням спинятися тут на науковими заслугами Вілсона, які визнає міжнародна наука державознавства і соціологія. Важне тут для нас підкреслити тільки ту обставину, що наукові пізнання Вілсона мали свій рішальний вплив на факт, що саме він виставив своїх 14 чи пак 18 пунктів "Нового Світового Ладу", спираючись цілу свою систему на правах народу. Вілсон окреслював суть держави так: "Держава це народ, організований для права в межах означеної території". Так учений Вілсон, як державознавець, сформулював поняття держави на 29 років перед тим, заки проголосив свої революціонуючі міжнародне право принципи в січні 1918 року.

З окреслення Вілсона відразу кидеться у наші очі головний притиск, який кладе Вілсон на народ, як правотворчий чинник. Щоб народ міг бути організований для творення права на визначеній території, для того він мусить мати волю бути народом і творити свою державну організацію. Така логіка визначення поняття держави у Вілсона і з цеї логіки зі залізою консеквенцією випливало право народу на ніким не обмежене самовизначення.

Цей висновок, якого вимагала логіка з Вілсонового визначення поняття держави, містився зрештою виразно ще в Декларації Незалежності ЗДА. Там говорилося, що це природне право, дане Творцем природи і людини та що люди мають право вибирати собі владу, під якою хочуть жити й що справедлива влада є тільки тоді, коли вона має згоду громадян. Заслугою Вілсона є те, що він умів зформулювати новово цю ідею батьків Конституції ЗДА. Його моральна велич полягає в тому, що він знайшов у собі силу піти на боротьбу за побуду того, щоуважав за справедливе не тільки для американського народу, але й кожного іншого під сонцем.

Самовизначення, як воно було окреслене Вілсоном у декларації перед Конгресом ЗДА дня 11 лютого 1918, стало світовим політичним динамітом проти всякого поневолення сильнішим народом слабшого. Воно стало цим динамітом з хвили-

ною, коли шеф уряду великої держави проголосив світові, що ця декларація є не якоюсь політичною фразою, але смертельною повагою в змаганні за право. З цим моментом визвольна боротьба народів не почалася. Вона існувала довгі роки й перед Вілсоном. Від проголошення 8 січня і 11 лютого ця боротьба стала вже не бунтом і револютою, як це могли п'ятинувати її раніше поневолювачі, але тепер з револютія вона стала боротьбою за право. Звідсіль Вілсон виріс в очах культурного людства на ідейного провідника і був ним доти, доки його не звалила з ніг сила незрозуміння в більшості власної країни та не пхнула його в бік з вибраного шляху права, рівного для всіх.

II.

ТРАГІЧНЕ ЗАЛОМАННЯ ВІЛСОНА НА МИРОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ В ПАРИЖІ

Америка вступила в 1917 році до Першої Світової Війни по боці антанти не для своїх егоїстичних інтересів. Вона устами свого Президента Вілсона висловлювалася тільки за привернення влади права в світі та за переведення "Нового Світового Ладу". Ніяких політичних чи економічних здобутків Америка тоді не прагнула і їх після побіди не бажала. Вілсонував найважнішим завданням Міжнародної Конференції полагодити упорядкування світу на засадах права самовизначення і побудувати Лігу Націй, яка стала б гарантом нового ладу в світі. В чергуванні завдань чи пак їх цінності Вілсонував побудову Ліги Націй.. Ця організація в його пляні мала не тільки гарантувати сучасний стан "щасливих посідачів" уже існуючих держав. Вона мала гарантувати мир і то тривалий, але не закостенілий на раз витворені в історії стані посідання навіть тодішніх побідників із табору антантських держав. В його пляні мир мав бути тривалий, але одночасно також постійно ревідований Лігою Націй в ім'я права самовизначення. При кінці війни сам Вілсон власноручно виробив проект статуту Ліги Націй, який в артикулі III мав отримати таку компетенцію в справі миру: "Договорні держави об'єднуються для гарантії одна одній політичної незалежності і територіальної непорушності, але в тому порозумінні м'якими, що якби була потреба в майбутності така полагода, якої вимагала б зміна теперішніх етнічних відносин або аспірацій чи теперішніх соціальних і політичних взаємовідносин, які змагали б до принципу самовизначення, а також такі територіальні пристосування, які на думку трьох четвертін делегатів [=Ліги Націй] були б вимагані з огляду на добробут і явні інтереси даних народів і що ці територіальні зміни можуть потягнути за собою матеріальні компенсації. Договорні держави приймають без застережень принцип, що світовий мир має вище значення від всякого питання політичної юрисдикції чи гранниць." З цього визначення завдань і компетенцій Ліги Націй бачимо, що Вілсонова ідея ще далека від реалізації в пізніших актах міжнародної організації, як її переводили потім на Міжнародну Конференцію представники більшості великороджав (Франції, Японії, Італії і Британії) в 1919 році, а потім Франклін Рузвелт, Труман і Айзенгавер на наших очах з Організацією Об'єднаних Націй, які по свому статуті мають фактично і правно петрифікувати сучасний політичний стан посідання.

Вілсонові не вдалося перевести свого пляну "Нового Світового Ладу" в цілості. Його плян був відкинений більшістю американських виборців саме тоді, коли Вілсон мав відіджати до Парижу на

Мирову Конференцію: Його демократична партія потерпіла поразку, а виграла республіканська партія, яка рішуче відкидала основні ідеї Вілсоновського "Нового Ладу". На дорогу кликали йому побідні республіканські сенатори, що він не має права говорити на Мировій Конференції іменем американського народу, бо цей народ пішов за опозицією. Це був основний удар у Вілсона і він внаслідок того втратив ту самопевність, яку він мав раніше. Він став податливим у конкретних проблемах Мирової Конференції, які тоді, безпосередньо, зачіпали право самовизначення націй, щоб врятувати основний принцип у засаді і насамперед Лігу Націй. Ліга Націй була Вілсоновою найлюбільшою ідеєю дитиною і для неї вінуважав за можливе йти на всякі можливі уступки. Цей момент вичули дуже скоро дипломати інших великоріджав і заінтересованих середніх і малих держав та вміло натискали на Вілсона у потрібних їм справах, то вдаючи запалених прихильників Ліги Націй, то погрожуючи натяками або й відкрито, що вони не підуть до Ліги Націй, якщо не дістануть полагоди в даній спірній справі саме всупереч принципові самовизначення народів. Особливий натиск у цьому напрямі чинили французькі, італійські і японські дипломати. З другого боку йшла на Вілсона страшна пресія різних груп у самій Америці, погрожуючи, що при найближчих президентських виборах (в листопаді 1920) вони підуть з ізоляціоністичною республіканською опозицією і таким чином завалять при виборах і його програму Ліги Націй і взагалі Нового Світового Ладу. Про це буде мова в однім з дальших розділів близче.

Разом все те довело насамперед до духового і фізичного заломання Вілсона, а вслід за тим і до повного викривлення його програми "Нового Світового Ладу". Як дальший результат того факту була втрата духового провідництва Америки в світі на цілі десятки років. Вона не встигла ще вповні відзискати втраченого Вілсонового наслідства й до нині. Треба тут підкреслити, що Друга Світова Війна і нинішня світова політична криза — це простий наслідок того, що в 1919 році відкинено "Новий Лад Світу", який пробував реалізувати Вілсон.

III.

СТАНОВИЩЕ УРЯДУ ЗДА ДО УКРАЇНСЬКОЮ СПРАВИ НА МИРОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ 1919 РОКУ

Цілком зрозуміло, що зломання Вілсона і відкинення чи пак викривлення його програми Нового Світового Ладу в першу чергу віціяло в справу української соборної незалежності і в дальшу чергу стало одною з рішальних причин довгої світової кризи, яка не скінчилася до нині.

Треба мати перед очима, що українська державність стала міжнародним фактом ..в л а с н и м и ..с и л а м и ..У к р а і н и. ..Від боротьби, що почалася Українським Національним Конгресом у Києві в квітні 1917, через утворення власним почином свого національного парламенту, Української Центральної Ради, аж до проголошення і переведення в життя конституційних актів про утворення УНРеспубліки (20 листопада 1917), проголошення і переведення її повної правної незалежності (22 січня 1918) та до соборного завершення державного будівництва України (1 листопада 1918, 3 січня 1919 і 22 січня 1919) — відбудова української державності відбувалася виключно з волі і силою самого українського народу. Україна не мала ніякої допомоги ззовні, як Чехо-Словаччина, Польща, Югославія і т. д. Отож, якщо йшлося тоді про становище інших держав до України, а в тому й Америки до України, то тут було питання тільки міжнарод-

ного визнання (1917-1918), а потім в 1919 році питання економічної і матеріальної допомоги для України в її боротьбі проти воєнної агресії Советської Росії.

Війджаючи на Мирову Конференцію в Парижі, Вілсон мав готову інтерпретацію своїх програмових пунктів ще в жовтні 1918 і серед них також готове становище до української державності. В коментарі до пункту 6-го, виразно схваленого Вілсоном, говориться, що територія колишнього російського царства, це не територія етнічно-російська, але зложена з різних національностей, які змагають до своєї державності. Коментар, зладжений полковником Гавзом, першим приятелем і дорадником Вілсона, і був виразно Вілсоном апробований; він підкреслює, що всі ці народи мають уже уряди (між ними згадано виразно Й Україну) та що ЗДА повинні постаратися на Мировій Конференції про визнання цих урядів та про допомогу для них. Остаточне уладження внутрішнього ладу цих нових держав і їх взаємовідносин мають рішити установчі збори кожної нової держави.

Таке було становище Вілсона на початку мирових переговорів. Не інакше на практиці було також становище тодішнього державного секретаря ЗДА, Роберта Лансинга. У своїй записці з 21 вересня 1918 він також виходить з того, що на території колишнього російського царства мають утворитися окремі національні держави, в тому також має існувати Й Українська Держава. В його голові однаке вже стояла думка, що опріч Польщі і може Фінляндії, повинна ще виникнути з цих національних держав "російська конфедерація", до якої повинна належати також Україна. Підкреслюємо, що тоді Лансинг ще не прийняв думки про потребу віднові єдиної російської держави хочби у федеративній формі. Він тоді ще стояв на думці про конфедерацію, тобто про подібний політичний твір, який існував в Америці до об'єднання в одну тісну федерацію, яка в формі ЗДА триває до нині. Лансинг також виразно підкреслює у своїй записці конечність прилучення до цієї української держави всіх українських земель з-під Австро-Угорщини.*). Треба тутmitи, що світова війна тоді ще тривала і ще існувала Австро-Угорщина, а в Україні були німецька і австрійська армії.

Але це в основі прихильне для української справи становище, яке займала інтерпретація пунктів Вілсона і навіть конфедераційний погляд Лансинга, в атмосфері Мирової Конференції скоро змінілося на цілком негативне відношення і до незалежності і до соборності України. Склалися на це причини, які довели до заломання Вілсона, що їх вже наведено вище. Але до того долучилася спеціально ще одна обставина: негативне становище державного секретаря Лансинга до ідеї Вілсона про самовизначення взагалі. Що ж до попередніх причин, то треба тут зокрема піднести пресію, яку вміли виконати польські організації в Америці.

Як відомо, то всі міністри ("секретарі" відповідних департаментів адміністрації З'єднаних Держав Америки) є в першу чергу виконавцями волі шефа всього уряду, яким є Президент ЗДА. Фактично вони функують тільки як його дорадники в кожній ділянці. Зокрема ж згідно з конституцією сам Президент веде зовнішню репрезентацію державної унії і сам веде, як хоче, міжнародні переговори. Держав-

*.) Пункт 6-тий записки Лансинга дослівно такий: Україна має бути державою російської конфедерації, а до неї мають бути прилученні частини Австро-Угорського Царства, де Русини переважають. (Лансинг, сторона 193-197).

ний секретар діє тільки по директивах Президента. Але сам факт існування стального апарату у дипломатичних урядників ("Державного Департаменту") у Вашингтоні, які в зasadі не міняються зі зміною Президента ЗДА, доводить до того, що то цей апарат впливає на державного секретаря і Президента, як дорадче тіло і як збір експертів з різних політичних секторів світу. Отож у цій ситуації створилося дивовижне становище. Президент Вілсон був за порядком у світі, спертий на праві самовизначення, а його перший конституційний дорадник, державний секретар Лансинг і апарат Державного Департаменту був рішуче проти тої правної ідеї і, де тільки могли, ударемнивали її переведення. Розуміється, що ці чинники не казали того відкрито Президентові. Вони це робили самі. Їх негативне становище ми знаємо не тільки з їх дипломатичних ходів, але також з різних їх записок і публікацій. Особливо зайлими противниками ідеї Вілсона були державний секретар і його перший заступник, який провадив зовнішню політику в часі неприсутності Вілсона і Лансінга у Вашингтоні Полк. Сам Лансинг у своїм щоденнику нераз записує при кінці 1918 року, що ідея самовизначення народів є "небезпечна для миру" і "стабільноти" світу. Він каже в злім розумінні, що це "фраза" і що "ци фраза є наряджена динамітом". Якщо йдеться про "російську проблему", тобто про уладження всіх справ на території колишнього російського царства, то Лансинг і його заступник Полк вже при кінці 1918 року уstabілізували свій погляд про неподільність цеї території і про конечність віднови єдиної російської держави. Навіть не залежало їм на тому, щоб при переговорах з біло-московськими чинниками, які бралися репрезентувати цілу "російську справу" в Парижі і добивалися визнання адмірала Колчака, як "Верховного Правителя всєя Росії", забезпечити приайні територіальну автономію для України і Білорусі, а вдоволитися запевненнями Колчака, Денікіна і їх дипломатів, що ця організована ними "Росія" передбачала тільки автономію земств.

Цей державний секретар і часто діючий у характері державного секретаря його заступник переводили при допомозі апарату Державного Департаменту неписану постанову про повну і безоглядну бльокаду проти цілої України. Ця бльокада була щільніша ніж одночасна половинчаста бльокада проти Советської Росії. Цею бльокадою намагався тодішній апарат Державного Департаменту примусити Уряд Української Народної Республіки і Уряд Західної Області УНР визнати принцип єдиної неподільної Росії та піддатися під владу "Верховного Правителя Росії" адм'рала Колчака, що його підтримувала антанта разом з Державним Департаментом не тільки політично, фінансово і доставами зброї і харчів, але і власними військами в Сибірі та своїми військовими спеціалістами в Денікіна. На конференції, яку відбув державний секретар ЗДА Лансинг у присутності всіх членів Американської Делегації на Мирову Конференцію в Парижі дня 30 червня 1919 з представниками делегації УНРеспубліки і ЗОУНР заявив він в урочистій формі і з усім притиском дослівно:

"Тільки у тому випадку, коли Українці прийдуть до угоди з адміралом Колчаком, стало б можливо для З'єднаних Держав Америки дати Українцям відповідну допомогу в формі матеріальної і технічної підтримки. Але мені виглядає, що Українська Делегація йде в цій справі цілковито зле, то значить, вона повинна просити допомоги в цілком інший спосіб [=тобто наперед визнати над собою владу Колчака і Денікіна]. Дотепер З'єднані Держави не визнали ні одної частини Росії, за винятком країн, які повинні на підставі права трижало залишилися незалежні, якими є Фінляндія і Польща. Уряд З'єд-

наних Держав Америки не може визнати навіть тимчасово незалежність України. Але, розуміється, як я вже сказав, коли Українці уложать угоду з адміралом Колчаком, то умови будуть інші".

Не сміємо спустити з уваги факту, що тут йшлося не про визнання неіснуючої держави, як це було з визнанням Польщі в січні 1918, коли її ще як держави не було, або з визнанням Чехо-Словаччини у вересні 1918, коли також такої держави фактично на територіях Чехів і Словаків не було. У моменті такої заяви Лансинга існувала вже майже два роки Українська Держава і її армія своїми грудьми хоронила весь Західний Світ перед походом большевицьких армій до Атлантического океану через Польщу, Румунію, Німеччину і Францію. Уряд ЗДА, а властиво державний секретар ЗДА, не хотів визнати існування Української Держави, яка діяла в користь і в обороні Європи.

Не треба тратити багато слів на те, щоб переконати кожного, що такий дипломатичний апарат мусів своїми інформаціями, матеріалами і сугestіями збити Вілсона з його первісного прихильного для України становища. Він піддавався діючій атмосфері, яка його оточувала і вкінці уляг ще другому чинниківі пресії на себе — польському впливові.

Польські імперіялістичні націоналістичні провідники в тому часі, хемічний інженер Роман Дмовський і славний піяніст Ігнаци Падеревський, вміли дуже зручно використати питому вагу організації польських імігантів в Америці. Нема сумніву, що сам факт особистого знайомства з близькими його дорадниками, (як з полковником Гавзом), мало свій вплив на Вілсона. Проте, цей вплив був тільки в позитивнім напрямку: щоб ставити на чергу дня відбудову польської держави. Програма пунктів Вілсона виразно застерігала, що ця відновлена польська держава має охоплювати тільки "без сумніву польські землі". На цім становищі стояв Вілсон ще в перших місяцях Мирової Конференції. В тому напрямі його підтримував британський прем'єр Лойд Джордж. Натиск французького прем'єра Клеманса, щоб зробити Польшу "grand, tres grand") не мав зразу успіху у Вілсона. Щойно вплив Державного Департаменту ЗДА і пресія голосами польської групи в Америці зламала його опір проти французького погляду на Польшу, яка мала бути велика коштом литовського, білоруського і українського народів. І не тільки те. Об'єднаним впливом польських і біло-московських чинників вдалося переконати Державний Департамент ЗДА у тому, що українська справа це не так питання таких чи інших границь, а це ширша справа: відбудова єдиної Росії так, щоб на зразок Андрусівського договору поділити Україну й Білорусь між Польщою й Росією.

У часі Мирової Конференції і перед нею, Поляки в Америці представляли вже політично добре зорганізований і сконсолідований чинник. При виборах польські голоси в ряді східних і середніх стейтів мали рішальне значіння, бо тоді надвішка голосів при виборах між демократами і республіканцями була лише на кілька тисяч, а то в однім випадку навіть лише кількасот голосів. У тій ситуації добре зорганізований польський елемент в Америці грав рішальну роль при виборах, як язичок при вазі. У президентських виборах в 1916 році показували рахунки, що Поляки причинилися в значній мірі до побіди демократичної партії і Вілсона як кандидата на Президен-

*) По-французьки: "велика, дуже велика".

та. Цею обставиною дуже вміло покористувалися оба вище згадані польські політичні представники і дуже грубо натякували на те, що коли Вілсон і взагалі Уряд ЗДА не підтримає польських вимог проти України, то голоси польських імігрантів будуть віддані на опозицію проти Вілсона.

Цей вплив польської пресії в Америці на політику Уряду ЗДА на Мировій Конференції дійшов був дотого, що до цього факту признавалися деколи представники цього уряду на Мировій Конференції цілком недвозначно. Треба мати на увазі, що всі рішення Найвищої Ради Мирової Конференції (четирьох, а деколи й п'ятьох великорішав) приймалися не механічним голосуванням і більшістю, а тільки згодою (агрімент). Твердий опір одного члена Найвищої Ради грозив розбиттям самої Мирової Конференції і тому в таких пунктах інші йшли на уступки. Це відносилося особливо до твердого становища Америки і Британії в певних справах. Отож коли йшлося, наприклад, о Західну Україну, то особливо напирав делегат ЗДА на те, щоб погодитися на анексію Східної Галичини Польщею і на автономію тієї країни в межах неподільної Польщі. Але проти того рішучо стояв британський делегат сер Ірі Кров, який при тому покликався на в'язчу інструкцію прем'єра Лойда Джорджа. Це неуступне становище Крова примусило американського делегата Вайта до уступки, але тільки під умовою, що буде записана до протоколу нарад його заява, що він був за Польщею, щоб "Польща потім не уважала Америку за відповідальну "за цю постанову". Ясно, що тут Вайт боявся польської преси в Америці і застерігав собі конечно запис свого прихильного для польських замірів внеску.

Ця польська пресія в Америці могла б була хоч в деякій мірі бути зменшена чи зневітрізована відповідним впливом українсько-американської громади. На жаль, саме в рішальних роках (1918-1919) ця громада була політично розпорошена на різні конкуренційні групи. В тому стані справи не могло бути мови про те, щоб українська американська громада могла зменшити польську пресію своєю позитивною акцією, а при тому ослабити вплив єдинонеділімських московських елементів на тодішню політику ЗДА.

IV.

ПРОПАЩА НАГОДА УКРАЇНСЬКОІ ГРОМАДИ В ЗДА ПОМОГТИ УКРАЇНІ В 1918-1919 РР.

Під час Першої Світової Війни (аж до вступу Америки в активну війну в 1917 році) українська іміграція в ЗДА була поділена на три основні політичні напрямки: австрофільський, соціялістичний (у більшості антивоєнний) і русофільський. Чисельну перевагу мав австрофільський напрямок, яким керувало українське католицьке духовенство. У свою чергу австрофільський напрямок не міг витворити спільногопроводу. Наперед була утворена "Українська Народна Рада" (вересень 1914), яка бажала об'єднати в собі всіх Українців на плятформі Загальної Української Ради у Львові чи пак пізніше у Відні. Проте, зайдов спір, хто всередині Української Народної Ради має мати р'шальне слово, тоді єпископ Ортинський спонукав більшу частину духовників покинути цю раду, а за те заклав свою організацію для політичної репрезентації під назвою "Руська Рада" (грудень 1914). Спроба об'єднати разом соціялістів, та обі ради була вдалася тільки на короткий час. В 1915 році основано Федерацію Українців Америки, головними провідниками якої стали М. Січинський і М. Цеглинський. Вона за рік розкололася. Побіч Федерації виникла "Україн-

ська Рада". Обі організації в 1917 році приступили до збірки фондів і зібрали на ті часи дуже велику суму (Федерація 32,000 і Рада — 52,000 дол.). Від жовтня 1918 утворилася окрема організація тих, що тримали з більшевицькою владою. Це розбиття української громади в ЗДА тривало аж до 1920 років з тою зміною, що незабаром Українська Рада перетворилася в "Український Народний Комітет".

Не будемо тут спинятися близче над історією цього розбиття, зазначимо тільки, що воно причинилося до того, що Українці в суті речі перестали рахуватися як група, що може мати вплив у політичній житті ЗДА. Розбиття виникло тільки з особистих амбіцій провідників і їх оточення. Від вступу ЗДА у війну не було фактично ріжниць щодо політичної орієнтації. Треба було мати тільки добру волю для збудування одної репрезентативної політично-громадської централі. Тої доброї волі в провідників не було. Вона була в масах, які йшли за кожним покликом до "загальної справи". Вони жертвували багато гроша, далеко більше ніж тепер. Вони у великий кількості брали участь у демонстраціях, маніфестаціях і з'їздах. Процентово громадська активність маси, як видно з преси того часу, охоплювала дуже широкі кола. Маса мала шире бажання помагати Краєві, але поза появою на зборах і грошовою пожертвою незнава, що робити. А провідники на першім місці сварилися, а на другім ухваливали резолюції і посилали до американських чинників, але такі, що з них користі для України було дуже мало. В багатьох випадках ще виходила неясність щодо того, чого саме Українці хочуть.

З політичних кроків Федерації Українців Америки варто згадати, що вона добре зробила, що увійшла була у зв'язок з представництвами інших національних груп у ЗДА (Чехів, Словаків, Хорватів і інших) та що взяла участь у конференції цих представництв у Філадельфії дня 26 жовтня 1918 року. З відомих політичних діячів брав там участь між іншими Тома Масарик. Проте, декларація, яку іменем Українців підписали М. Січинський і М. Цеглинський, не відповідала як слід вимогам тої ситуації, в якій була тоді українська справа в Краю. Основний пункт підписаної ними декларації був такий:

"Зібрани на нараді в Індепенденс Гол у Філадельфії (Пенсильванія, ЗДА) 26-го жовтня 1918 року — ми, що разом представляємо більш ніж 50 мільйонів людей із народів, що заселюють країни між морями Балтійським, Адрійським і Чорним та які в цілості або частинно підлягали чужому пануванню, а саме — Чехо-Словаків, Поляків, Югословян, Українців, Угорських Русинів, Литовців, Сіоністів, Албанців і Вірмен, дякуючи за поміч, дану нашим народам від народу Й уряду Америки та альянтських (антантських) держав, ми від свого імені і від імені наших братів вдома оцим урочисто заявляємо, що ми віддамо все, що маємо — людей і майно — до розпорядимості наших альянтів..."

Ця декларація з українського боку шкідлива остильки, що публічно признавала теорію двох націй — української і угро-руської. Вона з українського боку поза тим спізняна на цілих 4 роки, бо треба було виступити в Америці, де не було примусових обставин як у Краю, зasadничо і проти Росії і проти Австрії та таким чином зближатися до політики ЗДА, а потім альянтів. До тій загальної декларації, яка пасувала до Чехів і Словаків або Хорватів, а не пасувала до Українців, додана була пізніше ще заява незалежності України, підписана Цеглинським і Січинським і дана до публікації в пресі. Але й з цієї заяви небагато могло бути користі, коли зважити, що заява говорила тільки про те, що "має бути Українська Держава", а

ніде ані словом вона не згадує, що українська державність існує вже півтора року і що треба її підтримати. Але припустім, що авторам цієї заяви від імені Федерації Українців ЗДА не подобалася тодішня Українська Держава під режимом гетьмана Скоропадського. Проте, все одно, їх становище не змінилося і в часі скликаного "Українського Сойму" в днях 14/16 грудня 1918 у Вашингтоні. Головним господарем цього "сойму" була Федерація Українців Америки, а політичну керму тримали разом Січинський і Цеглинський. Основна резолюція цього сойму писана вічевим тоном ("домагаємося України"), а не бере на увагу практичну допомогу американських Українців, яку вони могли б тоді дати Українській Державі під демократичним проводом Директорії УНРеспубліки над Дніпром і Української Національної Ради над Дністром. Взагалі, резолюція не бере на увагу факту, що існує реальна Українська Держава, а говорить тільки теоретично, що зібрані "домагаються", щоб вона була. Повний текст цього пункту резолюції "Українського Сойму" в Америці виглядає так:

"Ми, зібрані представники українського народу в Америці, домагаємося, аби на всій українській землі від Карпатських Гір до Чорного моря і від ріки Сяну до ріки Дону*) станула самостійна демократична українська республіка..."

"і щоб у тій українській державі усім меншостям національним і релігійним було забезпечене право розвивати свою індивідуальність..."

"Заявляємо, що независима українська держава є необхідною умовою для майбутності Злучених Держав Східної Європи, тої найліпшої запоруки тривалого миру і міжнародної спаєльності,

"і що ті Злучені Держави можуть бути зорганізовані на основі повної згоди окремих независимих національних держав...")

Ані слова в дальших уступах резолюції про реальну Українську Державу, Українську Народну Республіку, і про допомогу для неї в будьякій формі.

Розуміється, що така акція не могла мірятися ні на волос з тим, що робили тоді Поляки і Москали в Америці. Поляки виразно ставили вимогу до своїх організацій, щоб вони помогали фінансово і добровольцями польській боротьбі в краю, а політичним натиском на політику Америки. Вони мали успіх у висліді тої акції.

Діяв не інакше, хоч дещо позитивніше Український Народний Комітет. Він зібрав гроши і вислав до Парижу свого представника, Д-ра Біліка, щоб помагав Делегації УНРеспубліки перед урядом ЗДА. На жаль, вибір делегата не був щасливий. Д-р Білік, колишній теолог з Києва, потім укінчений американський медик, зразу тримав самостійницьку лінію, але прикінці 1919 року став секретарем Українсько-Російського Комітету, який діяв для вілбудови російської імперії на федеративних основах, але в обличчі Денікіна і Колчака не мав ніяких виглядів для своєї федеративної акції. Зрештою провід тодіш-

*) Автори резолюції чомусь зрікаються наперед Лемківщини і Закарпатської України. — М. С.

†) Автори резолюції "сойму", видно, не мали поняття про те, що в Українській Державі була переведена найширша правна охорона меншин, якої до нині не перевела ні одна інша держава у світі. Витягнення тоді, ні сіло ні впало, справи Злучених Держав Східної Європи, напевно не помогло справі визнання реально існуючої сувереності УНР, бо московські "федералісти" напевно мусіли це використати у перекрученій формі.

ніх двох українських центрів не вислав ані одного добровольця до Європи, як це робили в тім часі Поляки.¶)

Була в роках 1918-19 велика база для української акції в Америці, бо була жертвенна і активна маса. Не було для неї відповіального і далекозорого проводу. Нагода помогти Україні була. Вона не звини маси була втрачена.

Не помогли потім заходи формального представництва УНРеспубліки у Вашингтоні під проводом Юліяна Бачинського. Воно внаслідок візових перешкод приїхало аж при кінці 1919 року, коли політика ЗДА вже була утривалена щодо єдиної російської імперії і великої Польщі.

Громада опам'яталася аж тоді, коли всі соборні землі України були опановані ворожими окупантами. Аж тоді стала побіджати здоровим інстинктом диктована консолідаційна ідея без огляду на окремі політичні угруппування і релігійні визнання. Аж тепер стали виступати разом усі центральні організації, зокрема братські союзи, щоб здобути вплив у Вашингтоні. Шок повної ворожої окупації і зокрема сумної слави зрада польського уряду супроти Армії УНРеспубліки і Головного Отамана Петлюри при кінці 1920 року викликали сильний відрив в українській громаді в ЗДА. Множилися великі грошові збірки для рятування справи на дипломатичнім полі. Внесено до Уряду ЗДА кілька меморандумів і вислано кілька депутатій. Між іншим характеристична і нині недосяжна висота ідеалу солідарного виступу, коли в однім з меморялів до Конгресу ЗДА, з дня 5 жовтня 1921 року знаходимо побіч себе підписані такі центральні і загальні організації: Ліга Американських Громадян Українського роду; Українська Католицька Дієцезія в ЗДА за підписом о. Петра Понятишина, як адміністратора дієцезії (тоді 110 церков і 100 священиків); Українська Православна Дієцезія в ЗДА за підписом о. Д-ра Миколи Копачука (тоді 60 церков і 50 священиків); Український Народний Союз (14,000 членів); Український Робітничий Союз (11,000 членів); Прovidіння — Союз Українських Католиків в Америці (9,000 членів); Український Союз "Згоди Братств" (6,000 членів); Українська Народна Поміч (4,000 членів).

Проте, все те вже було запізне для того, щоб зараз відискати втрачене в роках 1914-1919. Можна було тепер працювати тільки в аспекті довгої політично-громадської програми, обчисленої на пару десятків років. Для того треба було тривалої центральної консолідаційної організації і терпеливості, яка є необхідною прикметою духа демократа. Не було цього останнього і тому незабаром, як тільки шок минув, окремі союзи і угруппування пішли кожне в свій бік.

Нема сумніву, що для матеріальної допомоги краєві в часі між 1920 і 1939 зроблено дуже багато. Але то була більш ініціатива місцевих товариств і відділів, як центральних проводів. Проте, не виконано свого обов'язку щодо політичної допомоги краєві, бо не здобуто впливу в американськім політичнім світі. Не здобуто, бо не можна було здобути в одиночку, в розсипку, без координації, а навпаки — при постійній взаємній боротьбі.

Двадцять років між двома війнами для української справи під політичним оглядом в Америці майже пропало. Українська справа в тому часі була актуальна в англійськім парламенті і українські парля-

¶) Терпіршній губернатор стейту Мейн, Мускі, це колишній доброволець польської армії Галлера і він ходив воювати за Польщу аж до 1920 року.

ментаристи робили досліди української справи, боронили її і їздили в Україну, щоб особисто зібрати матеріал для оборони. З Америки не було чути такого голосу і не було таких делегатів — конгресменів і сенаторів тут у краю для української оборони ні в часі голоду, ні в часі пацифікації.

д-р М. Стаків

Скрентон, дня 1. грудня 1956.

Література:

- 1) What really happened at Paris. The study of the Peace Conference. By American Delegates. Edited by Edward Mandell House, New York 1921.
- 2) The Intimate Papers of Colonel House. Arranged as a Narrative by Charles Seymour... Boston-New York, 1926.
- 4) The Peace Negotiations. A Personal Narrative, Boston-New York, 1921.
- 5) Woodrow Wilson and the Rebirth of Poland 1914-1920... By Louis L. Gerson. New Heaven, 1953.
- 6) Suitors and suppliants. The Little Nations at Versailles. By Stephen Bousol, New York, 1946.
- 7) Woodrow Wilson and the World Settlement... By Roy Steward Baker, volume I - II.
- 8) At the Paris Peace Conference. By James T. Shotwell. New York, 1937.
- 9) Ignace Paderewski Musician and Statesman. By Rom. Landau. New York, 1934.
- 10) Memoirs of the Peace Conference. By David Lloyd George, Yale, 1939.
- 11) Roman Dmowski: Polityka polska i odbudowanie Państwa. Warszawa, 1926.
- 12) Річники українсько-американських газет — "Народної Волі", "Робітника", "Свободи" й "Америки".

22 СІЧНЯ

Держава — мов будівля із цеглин,
що випалені у вогні сердець,
оброблений руками сирівець,
здобуваний з невиданих глибин.

Був день — мов прapor голубих вершин,
піднесений над мурами сердець,
і пісня — мов дозрілий сирівець,
оформлений у незнищимий чин.

I здигнена у бурі революцій
не встоялась будівля молода,
та дух-запал, що споє діла,
все тріпотить у незамовклім звуці
та й все живе цей нездоланий звук,
як гасло для живих сердець і рук.

Остап Тарнавський

МАТЕРІЯЛИ В РУКАХ АМЕРИКАНЦІВ ДЛЯ ГЛИБШОГО ПІЗНАННЯ СОВЄТСЬКОГО СОЮЗУ

Написала проф. Любов Марголіна-Гансен

Серед Американців зараз безмежний ринок на літературу СССР. Сучасний попит є не на твори, написані певним жанром, що їх шукали колись найвіні поплентачі червоної Москви, і не на твори такого роду, які могли б задовольнити соц'ологів для оцінки советського експерименту. Сьогодні вимагаються факти економічного життя, військового і технічного стану СССР, себто вимагаються дані базовані на статистичних підрахунках. Вимагаються також психологічні дані, які сталися в большевицькому режимі та які впливають на працю і змагання народів за залізною куртиною. Всі ці вимоги американського читача від літератури СССР випливають з переконання, що ці відомості є необхідними не тільки для збагачення його знання, але й необхідними даними для успішного захисту Америки і вільного світу проти все невтихаючих експанзій Москви.

Ці вимоги, що їх ставлять американські читачі до літератури СССР, це дуже відрадне явище. Ми раді тому, що ці вимоги ідути не від нас, виходців з України чи з якоїсь іншої частини СССР, що їм природно легше є визнатися в справах східної Європи, а від тих, що родилися і виховалися в Америці. Для нас істота московської влади — царської чи комуністичної, ніколи не була “енігмою”, себто загадкою, як то її описував один з найталановитіших Англійців нашого часу. Для нас не були також загадкою і джерела московського імперіалізму та шляхи і способи його здійснення. Для нас приемно є відмітити те, що Американці гарячково шукають відповіди на свої запитання та придивляються до шляхів і засобів як би не занепасти технічно та військово у порівнянні з комуністичним світом.

Цікаво також відмітити, що крик комуністів “доженемо і переженемо гнилий капіталістичний захід” був найсильніший до часу своїх найважніших технічних осягнень та до того, доки їм не вдалося досясти свій розкладовий вплив до розмірів, які вже зробили Індійський океан непевним для транспортових потреб західного світу. Хоч тепер про це комуністична пропаганда не говорить і, так сказати, назовні притихла, але хоч-не-хоч вільні країни зрозуміли з ким вони тепер мають до діла.

Серед десятків серіозних друкованих творів про СССР, яких американські знавці Советського Союзу і сателітів не оминуть, а нам вони можуть придатися як необхідні приклади — згадаємо тут три книжки:

1. “Oxford Regional Economic Atlas: The USSR and Eastern Europe” Oxford University Press, 2. Нородное хозяйство СССР, “Статистический сборник СССР” Москва 1956. 3. “Russian Journey” by W. O. Douglas, New York, 1955.

OXFORD REGIONAL ECONOMIC ATLAS : “THE USSR and EASTERN EUROPE”

Це атлас, що його редактував англійський “The Economic Intelligence and the Cartographic Department of the Clarendon Press.”

В тому атласі на 134-ох сторінках з 50 мапами та 500 назвами міст і сіл є графічно представлені всі галузі велітенської советської продукції. Починаючи з географії, включаючи геологію, кліматологію та ґрунт, в другому, третьому та четвертому відділі атласу подаються відомості про рільництво, мінеральні багатства та їх експлоатацію,

паливо, електричну силу, текстильну індустрію та інше. В останньому, п'ятому відділі представлені розселення людності, етнографічні пояснення, технічний розвиток, засоби транспорту і ціла сітка шляхів у порівнянні з іншими частинами світу, торговельні зв'язки тощо.

Цифри, подані в атласі, сягають до положення і осягів по 1954 рік та заплюнування по 1955 рік. Складачі атласу спромоглися представити, як рідко коли, компактну масу фактів для реальної оцінки стану ССР. Не дивлячись на те, що є недостачі, яких ніякий величезний навіть редакторський колектив не омине, читач атласу може черпати з нього багато, ніде не існуючих дотепер (принаймні в англійській мові) відомостей про сконцентровану фізичну силу советської імперії.

“СТАТИСТИЧЕСКИЙ СБОРНИК СССР”

Ця книжка, це довгожданний посібник для економістів, демографів та всіх зацікавлених статистичними даними про ССР, що її випустив сам уряд. Згадаю при тому, що для спеціалістів міжнародної політики чи ССР і т. п. московська мова перестала бути великою перевідкою, бо якщо вони її самі не вивчали, то мають здібних перекладачів і то дуже багато.

Я наведу думки, що їх висловив Neal Stanford в часописі “Christian Science Monitor, Aug. 2, 1956” про “сборник”. “The Red White Paper” каже Станфорд описує зміни у всіх галузях життя з першої світової війни по другу. Він подає імпозантні цифри з того “сборника”, бо вони зробили на нього враження, але при тому він попереджує, що користуватися даними советської імперії, які є подані у відсотках, треба зі застереженням, бо цифри потані у “сборнику” порівнюють продукцію 1908 року з 1954. Не промовчав Станфорд, наче невинного на такому віддаленню факту для чужинця, нехтування “сборника” скасування Карело-Фінської Республіки. Він, як розумний критик, ясно підмітив і старий фокус московських “ура патріотів” в їх підході до території ССР.

Станфорд звертає також увагу на те, що на мапі, де представлена зміни державних границь, є подані цифри для порівняння з часі в російської імперії до 1914 р. З тих даних, каже він, виходить, що ССР майже не змінив своїх загарбаніх просторів загарбанням сусідніх земель. Коли територія ССР в 1956 р. виносить 22,4 мільйони квадратних миль, то в році 1913 царська Росія охоплювала 223 мільйонів квадратних миль.

Перераховуючи за “сборником” деякі цифри продукції ССР по 1956 р. Станфорд каже, що вченим-спеціалістам доведеться посидіти на цими даними кілька місяців, щоб стравити і перевірити ці цифри та зрозуміти, що вони собою уявляють взагалі в порівнянні до економічного стану та взаємин західного світу.

Отже, як видно, загально освічений Американець прислухується до відомостей поданих в советських книжках, важить советську статистику, але не приймає без критичних застережень.

Циферні дані про населення ССР, що їх можна знайти в “сборнику” настільки цікаві, що я дозволю собі присвятити їм дещо уваги. Найперше, що впадає в очі це те, що ці дані охоплюють населення як з огляду загального числа людності, так і з огляду складу населення щодо його віку, заняття, статі. Якщо демографи ЗДА не помилялися в своїх рахунках 1941 р. і якщо сучасні цифри “сборника” є правдиві, то виходить, що в Советському Союзі не було приросту населення за останні 10 — 15 років. Статистика народин і смерті між іншим нагадує тепер положення в цивілізованих країнах. Народжені

у ССР, як подають циферні дані "сборника" на 1000 — є 25,6, а смертності на 1000 — лише 8,4. В ЗДА в тому ж самому часі (1955 році) подано, що на 1000 народжень було 24,6, а смертності 9,3. Але порівнювати справжнього стану здоров'я населення ССР зі західними державами так просто не можливо, бо справа ускладнюється тим, що в ССР є багато менший відсоток людей в старшому віці. Отже, сучасна статистика смертності є мабуть штучним, тимчасовим явищем.

**"RUSSIAN JOURNEY" BY W. O. DOUGLAS,
NEW YORK, 1955**

Книжка, що її написав суддя Верховного Суду ЗДА Даглас, це твір інтелігента, чутливого на красу природи, природознавця та людини широких інтересів, котрого часто називають "Good Will Ambassador for the USA". Його книжка не є статистичним збірником, хоч подає багато фактів та даних про стан рільництва і фабрик, зокрема в азійських країнах ССР, а є вона радше записником туриста. Заглуя цю книжку тому, що вона пояснює психологію азійських племен і народів в їх трактуванні ССР.

Книжка Даглеса починається не зі Західної Європи, звичайним шляхом туристів, а з Азії. Маршрут його почався з Персії в напрямі до Ленінграду. По дорозі Даглес відвідав: Баку, Красноводськ, Ашкабад, Бухару, Самарканд, Сталінабад, Ташкент, Фрунзе, Алма-Ату, Омськ, Петропавловськ, Москву і Ленінград. В згаданій книжці Даглес яскраво і барвисто описує природу, життя на колгоспних фермах, промислові установи, що їх йому пощастило побачити. Дуже важно при читанні його книжки пам'ятати, що він свою подорож починав з Азії і він уважає, що "Раша", як він вперто називає ССР, "має порівнюватися не зі ЗДА, але з Азією", що й мало б робити зм'ягчуєчє враження на все, що він спостерігав та чув. Але, як правдивий суддя і справжній демократ, Даглес не дав себе обдурити "Потьомкінськими селами". Під час свого перебування в Казахстані він росив дозволу відвідати Караганду, прекрасно знаючи про існування концентраційних таборів. Офіційно він своє прохання мотивував хитро тим, що він чув, що щойно тоді, літом 1955 року, широко розповсюджувалася брошурка, в якій були описані добре школи і гарно влаштовані житлові будинки для працюючих в Караганді. Та відповідь прийшла негативна, у якій було сказано, що Караганда є "зачинена для Дагласа".

Суддя Даглес пише, що в розмовах з людьми він завжди намагався довідатися про висоту винагородження (платню) в'язням та воякам, бо видатність їх праці, помічав він, були поважним вкладом в економіку ССР. Але, він не знайшов ні одної душі, котра хотіла б про це говорити.

З представниками своєї професії Даглес говорив зовсім відверто. Мав він декілька розмов з релігійними достойниками і робив глибокі висновки не тільки з того, що вони йому говорили та відповідали, але й з того, що вони вперто обминали, бо розумів їх непевне положення в тоталітарній державі.

Торкнувшись він наче непевного зараз стану трудової картки. В Новосибірську він довідався, що там робітник не може покинути праці без дозволу завідуючого фабрикою.

Ц'каве також його спостереження про те, як дивляться азійські народи на упомисловлення їх країв комуністичним урядом і на самий комунізм. На підставі циферних даних — в обставинах у яких

вони жили, — 75% немовлят не доживають до першого року. Коли ці народи зайняли большевики, то сірі й суворі умови советської імперії з їх мізерним (порівнюючи зі закордоном) попереднім життям для населення видаються поступом. ССРР на думку Дагласа імпонує нужденим азійським масам, бо дає сяку-таку економічну безпеку перед голодом та хворобами. Імпонує і тому, що притягає цих людей до розбудови велітенських споруд, де їм перед тим ніщо не було відоме, крім нужди та застою.

Може Даглас дещо й упрощує, може часом і грішить оптимізмом, але як Американець прочитає його "подорож", то буде добре розуміти колоніальну поведінку Москви супроти народів Азії. Даглас пише між іншим, що не дивлячись на зовнішню підтримку національних культур, советський уряд провадить денационалізацію підбором персоналу, духом російських творів і т. п. Таджек'єв та Узбеків примусили між іншим змінити їх азбуку на кирилицю. Це прекрасний спосіб віддалити молоде покоління від батьків і власної їх історії, бо теперішні підручники та книжки друковані під комуністичною владою, звичайно не згадують про традиції і літературу цих народів. Суди та судові розправи, підмітив Даглас, ведуться в Советській Азії так, як колись велися в колоніях Британії, де пануюча каста завжди мала перевагу. Даглас зрозумів правдиву суть большевицького суду — це фарс, а не суд. В Україні Даглас, на превеликий жаль, не був.

Очевидно не бракує й літератури, з якої Американці могли б черпати знання і розуміння ССРР, які допомогли б Америці відповідно плянувати та діяти. Ale чи зможе Америка, ідучи своїм способом, наздігнати втрачений час, коли большевики женуть нагаями і примусом своє населення, щоб воно в усіх ділянках "доганяло і переганяло" капіталістичний світ. Земля наша, кажуть розрухані Американці, "велика і обильна, але бракує їй техніків і вчених". Це частинно правда, але добрих істориків і політиків бракує тут понад усе.

ЛЮБОВ МАРГОЛІНА ГАНСЕН

Мовиш: "нині інші війни".

Ну, то іншу зброю куй,
Ум гостри, насталої волю,
Лиш воюй, а не тоскуй.

Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!

Кожний думай, що на тобі
Мільйонів стан стойть,
Що за долю мільйонів
Мусиш дати ти одвіт".

(Уривок з поеми "Великі роковини")

Іван Франко

ЩО ТАКЕ УГВР?

Написав Іван Василевич

ДЕШО ПРО ПОСТАННЯ УГВР

Про УГВР, чи пак Українську Головну Визвольну Раду, не маємо безпосередніх відомостей від неї самої. Про її постання, структуру, завдання та дію довідуюмося щойно посередньо від одної емігрантської організації, що себе називає "Закордонним Представництвом" (скорочено ЗП) УГВР. Відомими керівними особами ЗП УГВР є виключно самі члени ОУН, як напр. о. д-р Гриньох — голова (до недавна), Микола Лебідь — генеральний секретар Закордонних Справ, та члени: Лев і Дарія Ребет, Володимир Стаж'в, д-р Прокоп, інж. Е. Врецьона і інші.

Згідно з інформаціями ЗП УГВР, сама УГВР була заснована на своєму "Великому Зборі" в днях 11 — 15. липня 1944. р. в одному підкарпатському селі (Самбірщина) в часі загального відступу німецьких армій. ОУНб і ЗП УГВР твердять, що члени УГВР — це "представники всіх земель України і різних українських самостійницьких партій та середовищ". Тому, мовляв, УГВР — це "всеукраїнська цінність". Але досі, вже й по 12 роках від заснування УГВР, її Закордонне Представництво не сказало українському громадянству, хто саме поза ОУН, тобто з т. зв. "різних українських самостійницьких партій і середовищ" був, чи є членом УГВР — в краю, чи й на еміграції. Правда, оборонці УГВР може скажутъ, що вони не можуть подати прізвищ членів УГВР із конспіративних причин, мовляв, УГВР діє в умовах ворожої тоталітарної диктатури. На це є відповіль, що можна подати правдиві прізвища принайменше всіх тих членів УГВР, які знаходяться на еміграції. Пригадуємо, що на еміграції члени ЗП УГВР цілком не конспірюються, а вони прецінь є також членами УГВР. Далі підкresлюємо, що один із членів ЗП УГВР недавно в одній статті виразно подав, що більшість членів "Великого Збору" УГВР знаходиться на еміграції.

Відомо, що провідники ОУНб робили заходи ще перед 1944-им р., а зокрема вже й на еміграції, щоб приєднати до УГВР членів споміж представників демократичних партій — УНДО, УСРП, УСДП, ба навіть зверталися і до ОУН під проводом Мельника. Є правою, що ніяка українська партія не всупила до УГВР. Таким чином УГВР залишилася монопартійною організацією ОУНб, а тепер ОУН т. зв. "двійки".

Маємо матеріали, що "Великий Збір" УГВР ухвалив організаційний статут, видав Універсал, проклямацію та інші постанови, та в кінці "вибрав" органи УГВР. Сам організаційний статут говорить тільки про склад органів і їх компетенції, а саме Президії УГВР, а в тому голови, голови Генерального Секретаріату і членів Секретаріату та Генерального Суду. Але в тому ж організаційному статуті не має й згадки про сам "Великий Збір", про його компетенції, хто і як вибирає органи УГВР. Очевидним є, що т. зв. Великий Збір був тільки прикрасою назначених з гори партією ОУНб органів УГВР. Отож цю організацію взорвано очевидно на тоталітарних зasadах.

Тоталітарність УГВР схарактеризував І. Багряний в діялогу з п. П. Мірчуком на засіданні Комісії УНРади з 12. лютого 1950. р. (Перебіг засідання в статті "Чи ОУН залишиться членом УНРади? В часописі "Український Самостійник" ч. 8. з 26. лютого 1950.):

— Ред. -. Багряний: "Натякаючи на те, що один із присутніх тут

був свідком постання УГВР, д-р Мірчук мав на думці мене: отже, я вияснило: УГВР створено в 1944 р. з самих членів ОУН. Прокіп вибрав Лебедя, Лебедь вибрав Прокопа і — втекли за кордон. В краю, значить, ніякої УГВР вже не має. Мене не пустили до УГВР, бо я не був членом ОУН . . . Ну, так, Деякі члени УГВР залишилися в краю, але вони вже загинули. Я їх шаную . . . ”

Всі нинішні діячі ЗП УГВР — це недавні провідні кадри ОУН Бандери. Наприклад, М. Лебідь — це міністер уряду безпеки, назначеноого вождом Бандерою 30. червня 1941. р., Володимир Стаків — міністер закордонних справ, Лев Ребет — заступник прем'єра Стецька і т. д. (Пізніший конкурентний спір з Бандeroю від 1954. р. — це окрема справа).

ЯКЕ ЗАВДАННЯ УГВР ТА ІІ ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА?

Про це пише ЗП УГВР, наприклад, у своїй відозві з грудня 1950. р. між іншим ось що:

“УГВР виконує начальне політичне керівництво визвольною боротьбою України. УГВР спирається на УІА, яка їй підпорядкована, та на ОУН” “УГВР є речником політичних прагнень української нації внутрі і назовні”. “Там, на Рідних Землях, під охороною української збройної сили діє . . . самобутня, суверенна, кермуюча українську силу, підпільна влада — УГВР, як сурогат української державної влади”.

А Закордонне Представництво УГВР та Генеральний Секретаріят Закордонних Справ УГВР уповноважені від УГВР на Землях презентувати український визвольний рух, зокрема Українську Повстанчу Армію через Місію УПА при ЗП УГВР, вести дипломатичну акцію по лінії визвольно-революційної боротьби та “української визвольної політики в цілості”, провадити політично-консолідаційну акцію і т. д.

Вже з цеї неповної картини, продемонстрованої нам Закордонним Представництвом УГВР, випливало б, що УНРада та всі політичні організації на еміграції, що ще досі не підпорядкувалися ЗП УГВР, повинні б вже давно беззастережно підчинитися “державній владі на землях” — УГВР, або . . . самоліквідуватися.

Про свої повноваження з “земель”, чи пак про їх періодичні відновлювання ЗП УГВР постійно пригадує українській еміграції. “Сучасна Україна”, напр. в 16/53, писала: “Жадна (інша — прим. І. В.) політична інституція на еміграції не може виказатися мандатами й уповноваженнями свого центру на батьківщині”. — Останнє “повнілення уповноважень з України” ніби прийшло на руки незмінного “Генерального Секретаря Закордонних Справ УГВР” — Миколи Лебедя влітку 1953. р., як це урочисто повідомляла “Сучасна Україна”, ч. 18. з 1953 р. за підписами: “Від імені Президії УГВР — М. І. Лісовий, та голова Генерального Секретаріату — полк. В. Коваль”. (Він же — головнокомандуючий УПА).

ЧОМУ ОДНОПАРТИНА СИСТЕМА УГВР?

Згідно з твердженням ЗП УГВР — ціле революційне підпілля в Україні побудоване за такою схемою: УГВР спирається на “збройне рам'я — УПА і на політичне рам'я — ОУН.” Іншими словами: підпільною Україною “править” одна-однісенька партія ОУН, вона творить уряд УГВР і вона командує УПАрмією. Отож політична система “визвольного революційного підпілля в Україні” є точною копією окупаційної однопартійної диктатури комуністичної партії, та-

кож з формулою: партія — уряд; партія, що творить уряд і командає армією.

В цьому нічого дивного, коли взяти на увагу, що ОУН по своїй ідеології і політичних цілях є диктаторською партією. Але й від розколу бандерівської ОУН на ще одну ОУН т. зв. "д'йку" — чи пак нових "уповноважених з краю" — Д-ра Л. Ребета й З. Матли, які проголосили себе, цілу "краєву ОУН" та цілу УГВР на "землях" демократами найчистішої, однопартійна тоталітарна система "революційного підпілля в Україні" залишилася дальше незмінною. Там дальше одна монопольна ОУН "править" цілою Україною . . . , винеслімінувавши від найменшої участі у "владі в краю" навіть і своїх недавних товаришів з ОУН Бандери та Мельника . . . Так виглядає демократія "краєвої ОУН" та її теперішніх закордонних репрезентантів, тобто — ЗП УГВР!

Чому ОУН в Україні нібіто посідає монопольну владу? На це питання дають усі три розколені ОУН одинакові сенкую відповіді. Мовляв: з окупацією західно-українських земель большевиками, всі українські легальні партії розв'язали себе. Залишилася нерозв'язаною тільки ОУН, яка без перерви д'є в краю до нині.

Що в тому правди? Самоліквідація демократичних партій відноситься до маленького клаптика України — її західних земель, що до 1939 р. знаходилася під окупацією Польщі, де помимо того існуvala ще можливість легального існування політичних організацій. Питання про форму діяльності політичних партій є одним з найважніших питань політичного життя народу взагалі і поневоленої нації зокрема. Цьому питанню творчі політичні мислителі різних народів присвячували вже чимало своїх суспільних дослідів. З природи речі інша форма політичної організації, в демократичній чи півдемократичній державі, а цілком інша в умовах накиненої диктатури чи тиранії.

Коли візьмемо Західну Україну до 1939 року, то вона від конституційних часів в Австрії (розуміється, також у часі відновленої державності ЗО УНР) мала можливість організувати політичні партії в легальних формах. Така форма дає можливість освідомляти й організувати широкі маси народу та успішніше провадити підготовну роботу для всенародного повстання проти наїздника у приготування для того пору, а разом з тим вишколювати своїх членів до пізнішої державотворчої праці у власній національній державі. Цієї можливості не зрікалася ні одна з історичних українських політичних організацій також за польської окупації. Польська влада мусіла допускати існування цілком незалежних і при тому опозиційних українських партій, бо вона при всіх своїх режимах прагнула, з огляду на свою залежність від західно-європейських демократичних держав, уходити в очах Європи за "демократичну". Єдина українська партія в Західній Україні спочатку не знала, чи має діяти в легальних формах чи впovні конспіративно, то була ОУН, основана в 1929 році. По деякім часі вагання вона перейшла в конспіративну форму організації, хоч це їй не вдавалося, бо польська поліція мала всередині ОУН своїх конфідентів і після замаху на міністра Г'єрацького виарештувала буквально всіх 12 членів Краєвої Екзекутиви з Бандерою і Лебедем на чолі. По упадку Польщі в умовах німецької окупації до осені 1941 року провід ОУН перейшов на легальні форми партійної діяльності. В кожнім разі німецька влада знала весь персональний склад центрального і місцевого провода партії, бо ж вони цілком не конспірувалися ні перед Німцями ні перед широким громадянством щодо складу свого про-

воду і рядового членства. Потім цей факт допоміг Німцям інтернувати більшу кількість членів ОУН Бандери після того, як восени 1941 року ця партія перестала співпрацювати з німецькою армією.

Інакше поступили українські демократичні партії, зокрема ж соціялісти. Нарада проводу Української Соціялістичної Радикальної Партиї під головуванням д-ра Івана Макуха вирішила між іншими питаннями тактику також те, що зараз по вибуху в Інні Гол. Секретаріят оповіщає іменем Гол. Управи формальне розв'язання партії. Мотиви цієї постанови наради були цілком раціональні. Нарада слушно передбачала, що по вибуху в Інні настуپлять такі випадки: Наперед почнеться польський терор проти політично-активних провідників опозиції. Нарада знала, що в усіх військових картотеках і в цивільних по староствах є реєstri осіб, які мають бути у випадку війни арештовані і посаджені до концентраку. З другого боку було певне, що польська влада буде примушувати провід партії до їх заяв у користь "оборони Польщі". Цьому лиху можна було запобігти тим способом, що формально партія була розв'язана, отже не могла складати ніяких заяв. Провідні особи мали дістати негайну директиву скритися перед арештуванням. Всі акти партії мали бути відразу спалені. Зараз по вибуху в Інні, після того, як проголошено в останнім випуску партійного органу формальне розв'язання партії, був утворений окремий законспірований орган для ведення далі політичної роботи.

З черги кілька зауважень щодо тої справи в умовах Придніпрянщини. Там тільки дуже короткий час під час революції в 1905 році було намагання добитися права легальних форм політичного життя. Це не вдалося, бо царат шляхом поліційного терору загнав всі українські політичні організації фактично в підпілля. Вони мали можливість діяти в легальних формах коротко, бо щойно від березня 1917 р.

У нашій редакційній теці знаходиться частина спогадів одного з членів Головного Секретаріату Української Соціялістичної Партиї, де описані події нашого політичного життя в Західній Україні і на еміграції від початку організації Всеукраїнського Конгресу аж до 1945 року. В цих спогадах присвячено також відповідний розділ для делікатного ще сьогодні питання про так звану "ліквідацію" цієї партії при вибуху Другої Світової Війни. З цих спогадів тут коротко зазначаємо тільки те, що потрібне для насвітлення зачепленої автором проблеми і тільки те, що сьогодні з огляду на панування над Україною чужого окупаційного і до того тоталітарного режиму можна оповістити.

Головний Секретаріат УСРП, який між засіданнями Головної Управи і сесіями Конгресу партії мав від них найширші повноваження рішати всі конечні справи політики, обміркував був ще довго перед вибухом кризи між Польщею і Німеччиною питання, яка має бути тактика партії у випадку воєнного стану Польщі. В цій справі відбулася спеціальна тайна нарада Головного Секретаріату разом з Президією партії і деякими членами Парламентарної Репрезентації УСРП. Натомість на величезній території України, окупованої Московщиною, легальне існування яких-будь партій поза монопольною большевицькою, було від 1920 р. не можливе. Там же й не було нелегальної ОУН. Проголошення формальної самоліквідації демократичних партій в обличчі кріавової тоталітарної московської окупації західно-українських земель було подиктоване почуттям відповідальності партійних провідників за долю народної партійної маси. Те проголошення мало на меті позбавити окупанта при-

найменше формальної притоки для переслідування за приналежність до ворожих комуністичній диктатурі демократичних партій. ОУН зовсім і не потребувала себе розв'язувати, бо вона за Польщі формально як партія й не існувала.

Але формальне проголошення розв'язання партії під людоїдною більшевицькою диктатурою не було тотожне з їх фактичною ліквідацією, відреченням від їх політичної програми, чи **взагалі моральну каптуляцією перед ворогом**. Так це розуміла членська маса "розв'язаних" партій. Так розумів це й український народ! Залишильні члени "розв'язаних" партій були весь час ціннішими дорадниками безпартійної народної маси, що з глибоким довірям завжди зверталася до них за порадою й своїми жалюми. За гітлерівської і більшевицької диктатури членська маса "розв'язаних" демократичних партій була змушенна перейти в глибоке підпілля — разом з усім безпартійним активом українського народу. В умовах тотальної неволі, коли народові приходиться боронити в першу чергу свого фізичного існування, згодом затираються всі давніші партійні антагонізми, а единою актуальною спільною програмою всіх — це боротьба за елементарну свободу що її можна здобути тільки через знищенння деспотії. Під советською окупацією все життя поневолених народів — це величезне підпілля, насичене глибокою ненавистю до більшевицької неволі. Кожний, хто безпосередньо пережив советське пекло, докладно знає одну незаперечну істину: в перенапруженій безнастанній боротьбі народних націй проти монопартійної більшевицької диктатури щезає ґрунт для якихбудь окремих міжпартійних змагань унутрі поневоленого народу та навіть не стає місця для існування окремих партій. Тим паче не має й мови про якусь ніби домінанцю одної партії над іншими — унутрі поневоленої нації. — Тому дуже наївно звучить фальшиві саморекляма "Закордонних Частин" про ніби монопольне панування їх монопольної ОУН "на землях".

ДЕ ДІЄ ОУН?

Ще живуть люди, що бачили й пам'ятають нещасну масову мандрівку наших людей на еміграцію. Здавалося, що вивіткає у світ за очі ціла Соборна Україна! Але це тільки так здавалося. За кордон виїмігрували тільки малесенка частина народу. Найбільше людей вимандрувало із західних земель України, зокрема з Галичини. Тому, що на маленькому клаптикові галицької землі майже весь громадсько-культурний і політичний актив знав себе здебільшого як не з прізвищ, то бодай з виду, можна ще нині установити, хто з того активу і в якій кількості виїхав на еміграцію, а хто залишився в Україні.

Можна з певністю сказати, що актив ОУН, і то обох ОУН, під проводом Мельника й Бандери, виїхали за кордон майже в цілості! І це не є ніяке перебільшення! З головного проводу ОУН лишилося в Україні всього кількох осіб, які здебільшого, як стверджують самі закордонні ОУН, погинули. Ми, очевидно, клонимо голови перед геройством тих одиниць, хоч не признаємо доцільності й відповідальності їх політичних дій. Можна бути героем, але геройство не мусить покриватися з життєвою доцільністю нації. Судячи по поодиноких місцевостях Галичини, де особисто зналося не тільки провідників ОУН, але й рядових членів та навіть і їх прихильників, можна з певністю твердити, що на **еміграцію виїхав актив ОУН майже в повному своему комплекті**. Звідсіль і перевага на еміграції людей з ОУН. На західних землях України ОУН була в зникаючій меншості

ті. В громадсько-політичному житті до самої другої світової війни вона не грава майже ніякої позитивної ролі в народній творчій праці. На еміграції опинилися в таборах у великій кількості робітники, примусово вивезені на працю до Німеччини, багато нашого, але політично мало свідомого, селянського елементу з західних окраїн Східної Галичини і т. д. І серед цеї малосвідомої і політично невиробленої маси актив ОУН розгорнув шептану демагогію та терор, захоплював владу в таборах, роздавав адміністраційні посади, збирав гроши на "Визвольний Фонд", на УГВР і з них удержував штаб СБ ОУН і т. д. Одним словом — створено одну чорну карту нашої еміграції. Ця "шептана" демагогія існує і до нині на еміграції. Вона морально знищила нашу еміграцію і довела до того, що ми випустили в світ за очі непідготовану масу для політичної акції в світі. Ми ломимо руки над цим від'ємним явищем, але пропащаого часу в таборах вже не можна надоложити!

Ше перед загальною втечею з України, коли заломлювався німецький фронт, а вслід за ним посувалися советські полчища, ОУН Бандери опанував просто якийсь шал закликати й тероризувати своїми "наказами" українське мирне населення — мужчин, жінок, ба — навіть родини з дітьми, щоб залишили свої оселі та йшли в ліси в масові повстанські скupчення, звідкіль, мовляв, будуть виганяті большевицьких окупантів . . . Ця хвиля бандерівської "революції" пересувалася перед наступаючим німецьким фронтом з Волині на захід . Нарешті прийшла черга на поширення тих "мобілізаційних заряджень" і в перемиській округі. Люди, стурбовані тим очевидним безглаздям, звернулися до представників колись легальних партій за помічю і порадою. Український Комітет у Перемишлі влаштував в окрузі цілу низку масових нарад та вияснив народові всю абсурдність бандеро-лебедівської "стратегії", тотожної з большевицькою провокацією, розрахованою на фізичне знищення української народності субстанції. Та що ж? Бандерівська СБ вислала делегацію до дікого з ініціаторів згаданих нарад Українського Комітету з "останнім" попередженням більше не виступати проти "заряджень вишого Командування УПА", бо інакше СБ покарає смертю . . . — Яке ж було наше здивування, коли ми, противники бандерівського лісу, стрінули в Криниці делегацію СБ та речників "вишого командування", що вже на тиждень перед нами чкурунули з поля бою . . . На наш запит, чому вони залишили мобілізованих ними людей у лісах, дістали таємничу відповідь: "маємо тут інше доручення". І це "інше доручення" до нині виконує ОУН далеко - далеко від батьківщини та її заплаканих рідних лісів . . .

ДЕ ДІЄ ЗП УГВР?

Провідники ЗП УГВР ,всі їх т. зв. "Misi", чи "Закордонні Частини ОУН" донедавна п'ятували як національних злочинців, чи просто зрадників України кожного емігранта, що посмів сумніватися у вірогідності "документів з краю", чи пак "уповноважень", або всяких "рішень з земель". Не вірити УГВР-і чи її "Закордонним Частинам" було рівнозначне з нехтуванням боротьби України проти большевицького окупанта . Для підкреслення поділу української еміграції на патріотів і зрадників України ЗП УГВР позасновувало на еміграції навіть окремі товариства сприяння визвольній боротьбі українського народу, так, намов би серед українського суспільства були противники визволення України.

Зрештою всі політики ОУН поставили визвольну проблему ук-

раїнського народу в таку площину: боротьбою в Україні "керує" тільки одна, єдина ОУН, тому Й закордоном вона єдина управне-на керувати всією визвольною політикою. І тут треба признати, що поза ОУН всі інші українські партії на еміграції були настільки чесні, що жодна з них ніде не зголошувала своїх претенсій, немов то Й вона сама, чи вкупі з ОУН "керує боротьбою на землях".

Провідникам ЗП УГВР йшло таким чином усе досить гладко . . . аж доки біда не викликала нової запеклої сварки — цим разом між самими закордонними вождями ОУН. Всі вони почали говорити собі таку правду, яка досі була під страхом смерті заборонена всім не-членам ОУН. За браком місця обмежимося до наведення тільки деяких прикладів.

В "Сучасній Україні", ч. 8, з 25. 4. 1954 р. писав до бандерівців Лев Ребет, один із провідників УГВР та рівночасно член т. зв. "Колегії" Закордонних Частин ОУН, що ніби дістав "уповноваження з краю" переставити Бандеру з одноосібного вождя на свого роду колективну диктатуру аж з трьох "уповноважених краєвої ОУН", між іншим таке:

"Вірних гаслам визвольної боротьби і патріотично наставлених членів організації тримаєте в стані бойового нап'яття безупинним і систематичним нацьковуванням на всіх Українців, що не з вами. Їх змальовуєте як ворогів, як запроданців чужих сил, як зрадників, чужих агентів, як боляк на українському організмі, який ви маєте право Й обов'язок зліквідувати. Цим цькуванням і культом ненависті до інших Українців, скріпленим всякими блефами в роді фіктивних листів від Проводу ОУН на батьківщині до С. Бандери, підсилюєте жертвенність відданіх визвольній справі і обдурилих вами людей". (підкреслення І. В.)

Маємо право сказати: свята правда! Але вона відноситься у рівній мірі також і до самого п. Ребета та Й до його ОУНз і ЗП УГВР!!!

І ОУН Бандери не вірить "документам з краю". Наприклад "Українець-Час" ч. 15. з 1954. р. в статті М. Федоровича виразно стверджує фальсифікування лебедівцями т. зв. "документів з батьківщини", чи пак їх "уповноважень". Він каже, що Й т. зв. "двійка" — Ребет і Матла є здібні представити з "рідних земель від краєвої ОУН" які завгодно "рішення" і проти Бандери і проти проводу Закордонних Частин ОУН. Дослівно:

"Не знаємо сьогодні, звідки приде "воля Батьківщини" для "двійки": з Вашингтону, з Мюнхену, чи може з іншого ще місця"?

Посварені провідники ОУН не тільки заперечують "уповноваження з краю", чи Й взагалі зв'язок з "батьківчиною". Вони ставлять під сумнів також і саме існування якихось ніби "нових позицій краєвої ОУН". Напр. в "Національній Трибуні" за грудень 1954. р. Петро Мірчук пише, що члени ЗП УГВР "жонглюють "Краєвими позиціями", підсуваючи краєвим публіцистам те, чого вони не писали".

Але про те, чи УГВР існує нині взагалі в Україні, чи ні, бандерівці ще не відважуються заперечувати. Це зрештою зовсім зрозуміло. Адже ж ніхто інший, як тільки ОУН Бандери була творцем УГВР-и, вона весь час піддержувала легенду про її команду, збирала гроші на "краєву боротьбу" ніби для УГВР і т. д., то тепер, хоч ту УГВР присвоїла собі друга ОУН т. зв. "двійкарів", вона не може отверто признатися, що це була тільки фікція вкоротці по її народженні.

Існування і монопольну команду УГВР заперечує третя ОУН під проводом Мельника. Ця ОУН також збирає на еміграції для себе т. зв. "Визвольний Фонд" ніби теж на "боєву акцію на землях".

В 10-ліття заснування УГВР її офіціоз "Сучасна Україна" з 15. 8. 1954. р. ствердила, що "УГВР стане також і на еміграції всеукраїнською цінністю — в першу чергу тому, що на батьківщині виключно і єдино вона керує боротьбою" . . . Проти того монополю керівництва запротестував присутній на святі 10-річчя УГВР — проф. Ю. Бойко, генеральний секретар ОУН, мовляв, то не правда, що всі українські революційні сили в Україні діють під проводом УГВР, бо ж там діє і без УГВР "підпілля з рамени ОУН, очоленої полк. А. Мельником".

В інтерв'ю інж. Бойдуника в американській "Свободі" в чч. 200 і 201. з 1952. р. на запит ердактора: яке відношення проводу ОУН Мельника до УГВР", п. Бойдуник відповів іронічно: "Якщо УГВР дає дійсно існує на рідних землях, так, як існує ЗП УГВР на еміграції, то ПУН мусить цей факт враховувати і відноситися до неї як одного з революційних чинників, діючих на рідних землях". (Інша річ, що в тій відповіді п. Бойдуник дав себе зловити на власній неправді, бо коли ОУН Мельника воює в Україні, то вона повинна би напевно знати, чи діє там УГВР, чи ні!).

Коли в краю дії УГВР треба вважати фікцією, то діяльність ЗП УГВР за кордоном є простий обман, обрахованій на безкритичність нашої еміграції!

Емігрантський гармідер про командині зв'язки емігрантських вождів ОУН з їх "підпільною владою в Україні", про одержування "уповноважень з краю", ба, навіть про дрібничкове встрягання "вищих краєвих чинників" у жабо-хиши-драківку м'ж конкуруючими емігрантськими лідерами — це ж усе блеф. В обличчі страшної трагедії, що її переживає наш народ на батьківщині, такою пустою грою в прижмурки "каварнях революціонерів"-емігрант в ніхто на рідних землях займатися не може!

Як далекі провідники ОУН від **знання** пілсоветських відносин, свідчать їх наївні описи їхньої ніби боротьби в Україні. Напр. "Свобода" (ч. 175 з 1952 р.) була опублікувала оповідання під наг. "Рейд по Україні" ніби самого співучасника, який розповідає, як то озброєні "хлопці" в білий день "рейдують" по Україні з пропагандистською літературою в наплечниках, гуртом роз'їжджають залізницею і заходять до сільрад, до колгоспів з отвертою протисоветською агітацією . . . , як то селяни влаштовують демонстративні похорони ОУН-революціонера аж у Каневі . . . і т. д. і т. д. А канадський "Новий Шлях" з 27 квітня вже 1956 р., в ч. 34 ,оповідає про збройну боротьбу ОУН в Україні і робить такий висновок:

"Нині боротьба розгорнена не між Перемишлем і Тернополем, а на просторі між Ужгородом і Кубанню. Це величезний простір, який ОУН зуміла організаційно і бойово зорганізувати.

Не будемо більше наводити прикладів безлічі подібних "боєвих" звітів. Але вже ці два напевні приклади свідчать, що:

1). Емігрантські ОУН-проводники не мають зеленого поняття про дійсний стан тотальної деспотії большевицької диктатури в Україні. В їх уяві поліційна советська система мало чим різиться від польського режиму в Галичині до 1939 р., де ще можна було "хлопцям" йти з наплечниками з летючками, заходити до українського війта, який м'г їх сковати перед польською поліцією, і т. п. — Воно й не дивно, коли взяти на увагу, що всі головні вожди ОУН, як напр. Лебедь, Вол. Стаків, Ребет, Прокоп, Бандера, Бойлуник і т. д. ані одно-го ряна не жили під большевицькою диктатурою і мають про неї уяву, як напр. пересічний американський фармер.

2). Їх знання про воєнну техніку не сягає дальнє часів Тараса

Бульби. Для них нічого не значить доба танків, літаків, радарів, радиція. Вони не знають, що для "бойової" організації на "просторі між Ужгородом і Кубанню" мусіла б ОУН-Команда розпоряджати при найменше цілою системою надавчих і відбірчих радієвих споруд для постійного контакту між командою і розсіяними частинами армії, — тим більше, коли ворог позбавив їх інших засобів сполучення: літаків, летовищ, залізниць, авт, мотоциклів, кавалерії і т. п.

Коли б команда ОУН "на землях" розпоряджала бодай найнеобхіднішими сучасними засобами сполучення, то й емігрантська ОУН мала б можність одержувати через етер безпосередні інформації про всі події в Україні. Але це все супроти реальної дійсності — фантастичні мрії!

Що ЗП УГВР не мала й не має ніякого зв'язку із спротивом українського народу проти большевицької окупації, свідчить хочби такий маркантний факт: панове з ЗП УГВР та всіх ЗЧ ОУН довідалися про смерть головнокомандуючого "двісті тисячної армією" — Романа Шухевича щойно за **вісім** місяців по його смерті!!!! Та ба! Вони до нині не знають, як і при яких обставинах він загинув.

Щоби затушувати це, вони старалися заглушити еміграційне суспільство непомірним возвеличуванням покійного, як генерала — Тараса Чупринку, не сказавши нікому, хто його і коли генералом іменував, і як найбільшого воєнного стратега нової доби, без ніякого пояснення, в чому небіжчик ту стратегічну геніальність виявив... Мало того: ОУН-вожді накидають еміграції щорічне святкування їхнього партійного Тараса на місці, чи й деколи попри нашого всенационального пророка — Тараса Шевченка...

Автор цих рядків мав нагоду особисто говорити з деякими вояками УПА, що в 1947 р. дісталися з Закерзоння до Німеччини. На мій запит, що вони знають про УГВР, кожний з них довірочно казав, що в Україні **ніколи не чув про існування якоїсь УГВР**. Щойно аж тут, акордоном, бандерівські вожді казали всім їм у ніякому разі не застеречувати "УГВР-команди в краю".

Отож український народ без УГВР і без ОУН бореться на своїх землях за своє існування. В глибокому підпіллі ставить він запеклий масовий спротив московсько-большевицькій тиранії, послуговуючися для того всіми можливими засобами боротьби.

ЧИ ОУН МАЄ СИМПАТИ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНІ?

ОУН залишила по собі велике огорчення в народі за її безвідповідальну політику — зокрема за часів гітлерівської окупації України. Українське населення дошкульно відчуло наслідки діяння ОУН з її безглаздим терором "Служби Безпеки" (під проводом М. Лебедя-Рубана), наслідки хаосу в організації т. зв. повстань, зокрема згонювання українського мирного населення до лісів, звідкіль мав ніби піти "генеральний наступ" (голіруч!) проти панцерних советських армій і т. п., та в завершенні — поголовна втеча закордон головних провідників повстань — вождів ОУН.

За браком місяця не наводимо тут поодиноких прикладів сумної ОУН-політики, що в великій мірі причинила до збільшення кривавих розправ большевицького окупанта над українським населенням та масового вивозу Українців до концентраційних таборів — переважно з Галичини й Волині. "Сучасна Україна, ч. 9/137 з Великодві м. р. мимоволі це потверджує, переказуючи, наприклад, оповідання о. Миколи Бучка, українського католицького священика з Югославії, що цього року повернувся зі советського заслання по відбутті десятиліт-

нього більшевицького засуду. Про УПА розповідає о. Бучко на підставі оповідань самих українських в'язнів концентраційних таборів так:

“В 1944-46 рр., в ході совєтських акцій з метою ліквідувати відділи УПА на Волині, властиво мало вояків загинуло в сутичках. УПА мала більше жертв під час прочісування відділами МВД лісів, в яких групи вояків УПА скривалися в сховах, чи в бункрах. Коли їх відкривали, і МВД вдалося захопити повстанців живими, більшість з них звичайно засуджено в цей період по 10 років заслання в далекосхідні табори. Згодом, у 1947-1948 рр. молодих Українців із західних областей за участь, чи сприяння підпіллю засуджувано поголовно на 25 років”.

Скільки пролито крові і сліз... ОУН каже, що це для української визвольної справи! А скільки проклять батьків, братів, сестер тяжить на сумлінні ОУН-вождів!

Вже нині приходять трагічні листовні відомості з краю закордон, які стверджують наші твердження. Вже мабуть недалекий час, який розкриє на всю ширину безвідповідальність ОУН, яка довела до діймаючих жертв і трагедій без політичної користі для українського народу.

А ЩО Ж РОБИТЬ З П УГВР?

На це питання відповів Зенон Пеленський, один з основників ОУН і УГВР та ідеологів ОУН і донедавна найизначніший редактор бандеро-угаверівських органів. Про УГВР писав він у своїх “пригельських листах” до свого сердечного друга — редактора Д. Чайковського, який опублікував їх у “Шляху Перемоги”, ч. 5 з дня 28 березня 1954 р. Отож у листі з 17. 2. 1952 р. Пеленський казав:

“Я особисто не сумніваюся, що ціла ота ЗП УГВР на Стажусі (в Мюнхені — прим. I. В.) бере кльоачні гроши. Зокрема я не вірю і ніколи не повірю, що на покриття цих затрат, які вони мають, вистарчують ці 700 доларів, що їх ЗП УГВР отримала від Українського Конгресового Комітету в Америці. Ці гроши вже давно з'їли, але від УКК нових не отримали. Без цих кльоачних зобов'язань навіть такі типи, як Врецьона, “сотн.” Мартинець і Гриньох не посміли б дати згоди на вербування Американцями спадунів з рядів академічної молоді, але ж цю згоду дали і самі до цього “легіону” вербували”.

В листі з 30. 3. 1952 Пеленський пише:

“... я вважаю постулат ліквідації власне тієї шайки (т. є УГВР — прим. I. В.) справою куди важіншою, ніж боротьбу з УНР, УНДО і т. д. Об'єктивний факт є, що д-р Витвицький є ще лергічний муж у порівненні з такими фольксамериканцями, якими є Лебідь і всі його колеги з американської УГВР. В кінці ні УНДО, ні УНР ще в'д американської розвідки грошей не беруть”.

Правдивість твердження З. Пеленського делікатно потвердив у 1955 р. сам офіціоз УГВР — “Сучасна Україна”. І сам орган американського війська “Stars and Stripes” з нагоди недавньої женевської конференції писав: “Женева 23 липня 1955. Головна Українська Визвольна Рада — організація підтримувана американськими фондами”...

За що? Про це вже сказав сам Зенон Пеленський.

Так ЗП УГВР під димовою заслоною гучної “патріотичної” пропаганди у глибокій таємниці чи пак у підпіллю перед українською суспільністю виконує зовсім не “суверенну” і не гонорову ролю. Це ж ніяка політика, а звичайнісіньке, просто, платне вислугування п'дрядним чинникам чужої політики, очевидно без ніякої можливості навіть і дискусії про “предрішенство”, чи “непредрішенство”.

Подібне польське “політичне підпілля” одностайно й рішучо осуди-

ла польська еміграція всіх політичних напрямків, нап'ятнувавши його "торгівцями кров'ю". І не дивлячися на значне розбиття польської еміграції, її постава у відношенні до польських "угаверників" є невіднута й одностайна. Там немає й мови, щоби польські "угаверники" могли взагалі забирати слово в яких-будь громадсько-політичних справах.

А який же відмінний культурно-політичний рівень української еміграційної супільності!

ІВАН ВАСИЛЕВИЧ

БОЛЬШЕВИЦЬКІ "СПЕЦПЕРЕСЕЛЕНЦЫ"

Написав інж. М. Курас

I.

Про большевицькі тюрми, каторги і табори примусової праці, про большевицьких в'язнів є вже багата література і спомини тих учасників, які чудом вирвались з того пекла. Про ці справи можна знайти статті й замітки на сторінках щоденної преси — нашої і чужомовної. Ці статті й замітки постійно зростають, множиться і відповідна література про большевицьку каторжну систему.

Але є одна категорія нещасливців, що про них згадується мимоходом на сторінках преси або деяких журналів. До них нещасливців належать большевицькі "спецпереселенци" і про них я хочу згадати та присвячу їм цю статтю.

Примусове переселення в московській імперії не є винаходом большевиків. Цю систему ввели московські царі, а большевики, пе-ренявши її від царів, відповідно оформили, поширили та "удосконалили" на свій лад...

Про те, як Москва у минулих віках виганяла людей з їх домів та осель і масово переселявала у далекі пустырі, маємо багато історичних фактів. Історичні джерела вказують на те, як після розгрому Новгороду Москва з місця зліквидувата політичний устрій новгородської республіки, арештувала її провідників, навіть вічевий дзвін "на Москву звезоша". Після того почалось масове переселення непокірливих Новгородців, а на їх місце насаджувалось покірних і довірених владі Москалів. Тільки на протязі одного 1488 року було вигнано понад 7,000 Новгородців та примусово переселено в далекі пустырі московського царства.¹⁾

В'ячеслав Липинський у своїй історії згадує про маніфест гетьмана Єиговського і в цьому маніфесті говориться також про примусове переселення 12,000 вільних людей з могилівського повіту і затроторення їх на далекі московські пустырі, якого допустилася московська влада.²⁾

Масові примусові переселення в Україні особливо стосувала Москва в другій половині XVIII і на початку XIX ст. — "Переселювані пісякої допомоги не одержували і прирікались на нових місцях на повні злідні. Майно переселенців нищилося, вони голодували, хворіли і вмирали. У поміщиці Бріскорн при переселенні з Курської губернії в Катеринославську з 654 селян через невимовно тяжкі умови життя умерло 115 осіб." Царський уряд також широко практикував переселення на південь України селян з губерній, де не ставало "землі", — Тульської, Курської... В 1809-1811 р.р. звідтіля було переселено 40,000 селян"...³⁾

Вже не згадую про масову депортацію нашої провідної верстви і козацької старшини після остаточного поневолення України. В цім випадку ціль Москви була одна: обезголовити українську націю, по-збавити її того конструктивного елементу, який ніколи не примириться з жодним насильством, все буде виступати проти московського деспотизму, все буде бунтуватись і боротись за своє елементарне право — жити по своїй волі на своїй землі. Тому тою непримиримою казацькою старшиною Москва заповняла "Сибір' неисходиму", виривала найкращі елементи з наших міст і сіл та насильно гнала на загospodarювання своїх пустарів. На місці залишалась безголова сіра маса, яка в модерній соціології носить назву "люмпенпролетаріяту", яка все піде за тим — хто голосніше крикне та кине їй якийсь охлап.

Але я був би несправедливий, якщо б твердив, що ці московські примусові переселювання, депортациі мали місце тільки в Україні. Ні! Вони однаково відносяться до всіх завойованих Москaloюми країн. На жаль, розмір статті не дозволяє на те, щоб покликатись на різні факти з історії народів поневолених Москвою та цитувати і відповідні матеріали, документи.

Також революційні елементи московської нації зазнали багато різних переслідувань, зазнали і і гараздів примусового переселення органами своєї деспотії. Ця деспотія дуже часто зривала з місця цілі оселі московських селян та гнала їх на колонізацію новозавойованих земель або на залюднення пустих просторів. Про таких нещасливців згадує і Герцен: "...Разве мы не видали своими глазами семьи голодных псковских мужиков, переселяемых насильственно в Тобольскую губернию и кочевавших без корма и ночлегов по Тверской площади в Москве"...⁴⁾ Отже, переселення, того лиха, зазнали всі народи "матушки России".

II.

Поки велась боротьба за владу, поки ще існували антибольшевицькі воєнні фронти, то, зовсім зрозуміло, большевики не мали змоги себе проявити різними депортаціями "неблагонадежного" елементу. Той елемент винищувався розстрілами, епідеміями, голодом. Що йо після ліквідації зовнішніх фронтів большевики взялися за ліквідацію фронтів внутрішніх, взялися за чистку від різного "неблагонадежного" елементу. Одні йшли під розстріл, другі до тюрми, а ще інші до тaborів примусової праці. Ці в'язні мали дати большевикам свою робочу силу для відбудови народного господарства знищеної війною і революційними подіями. Вони мали дати безоплатну робочу силу і на реалізацію большевицьких п'ятиліток. А що тої робочої сили до виконання великих большевицьких плянів постійно бракувало — то большевики рішили приступити до депортації різного "неблагонадежного" елементу, щоб і його використати, як дешеву робочу силу на різних примусових роботах. Тюрми й тaborи були перевнені в'язнями, а будова нових вимагала б великих коштів і дуже надщерблювала б бюджет большевицької держави. Тому большевики рішили використати царські закони й розпорядки про так зване адміністраційне заслання, щоб таким чином для себе добути дешеву робочу силу. А щоб затерти враженні про стіпе наслідування царських розпорядків про адміністраційне заслання — большевики для своїх засланців придумали новий термін "спецпереселенці". Це мали б бути ніби вільнонаемні робітники, які мали б жити на волі, а яких большевицька адміністрація гнала б туди, де бракувало безоплатної арештантської робочої сили. Різниця між арештантами і "спец-

переселенцами" невелика, бо одні і другі це роботяги, це невільники примусової праці на різних підприємствах большевицької держави. В багатьох випадках положення "спецпереселенця" значно гірше від положення в'язня.

Большевицький в'язень все ж таки має якийсь дах над головою, має приміщення, харч, одежду, обув, на випадок хвороби має медичну обслугу, опіку. Тюремна адміністрація мусить дбати про того в'язня, як пересічний господар мусить дбати про свого коня чи вола, що помагають йому своєю тяглою силою. Большевицький в'язень має значіння тільки тоді — коли в'н може працювати і помагати в реалізації господарських планів большевиків. Тому він і мусить таки отримати той мінімум, який необхідний для збереження його робочої сили. Тільки з того становища виходячи, большевицька тюремна адміністрація мусить "дбати" про свого в'язня, бо тим самим вона зберігає цю безплатну робочу силу. Це і є той привілей большевицького в'язня, якого не має большевицький "спецпереселенець". Большевицький в'язень знає свій судовий приговір, знає термін коли кінчиться його кара, а якщо той термін не розтягається на десятки років — то він може мати надію і на те, що колись вийде на волю...

Таких "привілеїв" і надій не має большевицький "спецпереселенець", тому його положення значно гірше від положення большевицького в'язня. Той переселенець не знає за яку кару його зірвали з місця, куди везуть, що з ним станеться. Йому ніхто не представив жодного наказу про арешт і вивезення, йому не представлено жодного обвинувачення, його не судять і не проголошують жодного присуду. Його просто забрали з дому, під конвоєм відпровадили на залізничну станцію, загнали до вагону і під конвоєм повезли на нове місце поселення, на нову примусову роботу. Часто виривають з місця цілі родини, цілі оселі та вивозять їх на загospodaruvannia різних неужитків. Такий спосіб "переселювання" знає вся українська земля...

На наших східних землях це "переселювання" почалось зараз же після закінчення большевицької війни. Найперше стали вивозити сіх запідозрених в прихильності до українського визвольного руху. Велася, звичайно, погоня за "петлюровськими бандитами" і ними маємо заповнювались цілі ешелони, які тягнулися на Сибір та в другі незалюднені місця. Відтак прийшла черга на трудову інтервенцію, на "куркулів", а вкінці стали вивозити всіх без розбору, хто тільки опав під руки. Хвиля того переселювання часами слабла, спадала, ле все підносилася тоді — коли большевики потребували свіжої робочої сили до копалень, фабрик, будови каналів, шляхів і т. п.

Західно-українські землі вперше почули і на практиці переконалися, що таке большевицьке переселювання, коли Червона Армія у весні 1939 р. рушила на "визволення своїх єдино-кровних братів", що жили під польською земанчиною. Вже тоді почалася погоня за бувшими старшинами українських військових формаций, за діячами політичних партій і громадських організацій та визначнішими українськими громадянами. Але масове переселювання з західно-українських земель почалось вже після закінчення Другої Світової Війни, коли большевики стали закріплятись на цих теренах і всії свої військово-поліційні формaciї могли кинути на прочищення західно-українських земель. Ці землі були гніздом вирощування кадрів Української Повстанської Армії, а від куль тоЯ армії лягло чимало московських окупантів. Ці окупанти стали мститись за дії тоЯ армії, стали карати все населення за сприяння повстанському визвольному рухові. Чистка продовжується далі, щораз то нові ешелони зі західно-українських земель прямають на схід...

Звичайно це діялося так: по селах і містах починають з'являтись большевицькі агенти й різні "сексоти". В той час по станицях міліції та партійних осередках складаються списки "неблагонадежного" елементу даної місцевості, околиці. Десь якогось вечера на станцію приходять порожні ешелони, а вночі поліційно-військові частини армії ССР оточують дану місцевість і починається робота... Чути гавкітню собак, часами зірветься якийсь розпучливий крик, ламент і плач, подекуди пролунають і поодинокі вистріли. Кругом метушня. З хат виводять людей — мужчин, жінок, дітей. Вони перелякані несподіваним насиком на їх тихий дім. Одіті на скору руку, якнебудь, ледви вспілі захопити дешо зі свого підручного майна, бо на грунтовні збори не дають часу. Ух підганяють, толкають, чути огидну московську лайку. Так гонять їх аж на станцію, набивають ними оци порожні ешелони. Вагони товарні, закриті. Над ранком ешелони відхолять зі станції та під проводом спеціального конвою прямають в глубину ССР, в Сибір, Казахстан. По відїзді ешелонів село замерло...

Доми, де ще недавно жили наші люди зі своїми щоденними турботами — пустками світять. Ці доми й господарства большевицька влада ограбила зі всього. Але вони скоро заповіться новими перетвореннями мешканцями, що їх привезуть здалеко півночі, з Московщини. А ці, що тут родились і вирости, що будували ці доми і творили свої господарства, опиняться на азійських пустырах і там почнуть творити нове "вільне життя"... Про це життя очевидець пише так:

— За Кузнецком залізно-дорожний путь був прорезан прямо через гори. На свежих срезах обривев ясно вилнелись стопи: чернозем, глина, уголь. У подножья многих срезов было наріто чото, издали казавшееся мусорными ямами и черными норами. Из них вилезали чернья существа, как будто и взрослые, и ребята, и смотрели нам вслед.

— Что, что? Люди? — глупо спросил я.

Наша шпана загоготала и разразилась ругательствами.

— Это называется "спецпереселенцы", — авторитетно начал мне объяснять наш новый спец по местным делам. Их тысячи, то есть — много тысяч. В общем их не считают. Присылают как вольно-сырьевых. Хочешь есть — работай: не хочешь — сразу на землю ложись. Разницы мало. Но все добровольно — кто как хочет. Жить, конечно, приходится в земле. Земля — она теплая. Роют яму, сверху, если достанут, мастерят дощатий щит, под ним и живут. Работа — от ГПУ, куда назначат. Бабы тоже работают. С семьями они тут. Мужичье! — заключил он с презрением.⁵⁾

Цей фрагмент, вирваний зі споминів колишнього большевицького в'язня, досить яскраво представляє нам серед яких обставин жити і працювати "спецпереселенці". Їх положення значно гірше від положення большевицького в'язня. Бо той в'язень все ж таки має якесь забезпечення, чого не має переселенець. Всі переселенці в теорії вважаються людьми вільними, навіть на роботу можуть улаштовуватись як робітники вільнонаемні. Але це тільки в теорії, на практиці воно виходить зовсім інакше.

Кожний "спецпереселенець" прикутий до місця свого заслання і без дозволу міліції нікуди не може рушитися. Віч позбавленій паспорту і всіх інших документів, а без них в ССР немає проходу. Якщо б він самовільно віддалився хочби на пару кілометрів від місця його поселення і праці — то за це підпадає пізним атміштайнім карам та може бути притягнений і до судової відповідальності. В

таких випадках суд карає заключенням в "трудоісправительний лагерь" на протяг 5-10 л.т, покликуючись на 35 ст. Карного Кодексу ССРС. Під цю статтю, звичайно, підтягають ітх всіх, що самовільно віддаються з місця свого заслання, що самовільно кидають роботу і волочаться без дозволу начальства.

"Спецпереселенець" мусить працювати на тій роботі, на яку його поставить пол.ційна влада, тобто органи МВД. Він має той "привілей", а під конвоєм ходять лише арештанти. Але той "вольний чоловік" не а під конвоєм ходять лише арештанти. Але той "вольний чоловік" не сміє спізнатись, мусить виробити призначенну норму, не сміє вчасніше зійти з роботи, не сміє пропустити ні одного дня, бо за це грозить кара. Якщо захворіє — то від праці може його звільнити лише службовий лікар. Хворим вважається той пацієнт, що у нього температура понад 38° Цельзія, хворих з нижчою температурою не береться під увагу.

Про мешкання, харч, одяг, взуття і все інше мусить дбати переселенець, це все він мусить оплачувати зі своїх скромних заробітків. А ці заробітки скромні тому, що всі роботи оплачуються низько і все в'яжуться з певними нормами. Переселенець зразу не визнається на них всіх нормах і різних "фокусах" бригадирів, щотоводів, нормировщиків і всіх інших бюрократів, які обслідують всіх большевицькі підприємства і страшенно використовують робітників, а неосвідомлених засланців тимбільше. З таких зарібків годі вижити, тому серед самотніх засланців часто бувають випадки свідомого проступку, щоб попасті під суд і стати в'язнем "трудоісправительного лагеря". Там він матиме якесь приміщення і відповідне забезпечення, понадто має надію, що по відбудуті кари зможе вернутися в рідні сторони — хочби на вітві з "вовчим білетом". Переселенець такої надії не має, він ніколи не знає — чи і коли йому дозволять вернутися у рідні сторони. На таке ризико, щоб зробити якийсь проступок і почасти в "трудоісправительний лагерь", може спромогтись самотній переселенець, а не той, що обтяжений родиною. Ці, що переселені разом з родинами, мусять спільно терпіти і пробиватись крізь життя, бо родинні обов'язки в'яжуть усіх. Тому не дивниця, що ці переселенці живуть у великий нужді, що багато з-поміж них гине передчасно внаслідок різних хвороб, виснаження і нещасливих випадків. Також трапляються між ними часто і самовбійства.

"Спецпереселенець", позбавлений всіх прав і привілеїв, мусить працювати і виконувати ту роботу, яку йому приділили органи МВД. Ці органи розпоряджаються життям і судьбою кожного переселенця а його рідні. Коли син чи донька переселенця хочуть побратись — то і на це треба дозволу органів МВД. На кожний "переселенчий участок" призначається спеціального команданта і умови режиму у етікій мірі залежать від вдачі та наставлення такого команданта. Зрештою, на становище такого команданта, часто назначають якогось бюрократа з органів МВД, який чимсь провинився на попередній роботі, а тепер на цій новій праці повинен виправдати себе. І він виправдує себе коштом бідних переселенців... Буває, що не від самого команданта залежать умови режиму у відношенні до переселенців. Большевицька система знає шілій ряд таких сіток, які в'яжуть советських бюрократів і заставляють до контролю одних другими.

Досі ще ніхто не злагував статистики большевицьких в'язнів, бо це належить до таємниць большевицької адміністрації. Але ще тяжче злагувати статистику большевицьких "спецпереселенців". Ця статистика находитися в плинному стані. Одні переселенці не відергують тяжких умов і гинуть, других переводиться на інші місця, праці, на

інші участки, ще інші внаслідок різних проступків попадають в "трудоісправительни лагери". Бувають і спроби втечі, але їх процент відносно малий, бо втеча, звичайно, кінчиться невдачею й рідко кому пощастиє скрітись на довший час. Мабуть і большевицька адміністрація не завдає собі труду над точною евіденцією всіх "спецпереселенців". Однаке сміло можна твердити, що ці переселенці на багато мільйонів перевищують стан большевицьких в'язнів.

Вже після смерти Сталіна, в часі т. зв. "відлги", в пресі були появлені згадки про те, що большевики мають намір зліквідувати тaborи примусової праці, т. зв. "трудоісправительные лагери". Така можливість виключена, бо поліційна держава типу СССР, яка будеться на терорі і насильстві, без концентраційних тaborів не залишиться. Вона зможе змінити їх назву, може їх "реформувати" і навіть перевести деякі редукції, але ніколи не зліквідує їх. Якінебудь реформи в цім напрямі не матимуть суттєвого значення, бо система "спецпереселенців" таки залишиться. Це тому, що ці роботяги большевицькій державі обходяться дешево, зрештою вони є основною робочою силою в реалізації плянів зв'язаних з виконанням большевицьких п'ятиліток.

III.

Мені самому приходилося зустрічатись з нашими "спецпереселенцями" на північних землях СССР, над берегами Північної Двіни, Вічегди, Печори, де вони працювали на тяжкій лісовій роботі. Бачив їх на Уралі й Сибіру, а відтак і в Казахстані. Зрештою і сам ходив етапами большевицької тюрми, пізнав лихо "трудоісправительних" тaborів, мав змогу приглянутись і до життя "спецпереселенців". Тому і ця стаття в основному базується на власних спостереженнях і перевживаннях, на автопсії, а не на прочитаних матеріяліх. Цитований матеріал відноситься лише до самої генези московських переселенчих систем — царської і большевицької. Зрештою навіть найкраще написані твори не дадуть повного образу розпучливого положення "спецпереселенців". Вони все таки являються історичним документом. От як пише Менський:

"Администрация спецпереселенческих комендантур и поселковые коменданты управляли спецпереселенцами грубейшим образом... Каждый поселок управлялся поселковым комендантам. Его власть, часто переходящая в произвол, была чрезвычайно велика. Нередко было, когда такие коменданты грабили последние крохи у вверенных им людей, а женщин принуждали к сожительству..."

"О правовом положении спецпереселенца говорить не приходится. Они — рабы. Комендантura, например, могла сдать любого спецпереселенца или любую семью в аренду какому-нибудь учреждению. Нам известны многие случаи такой аренды. Например, однажды Рыбтрест заарендовал несколько семей для работы на промыслах. Сами коменданттуры называли это "продажей", но это по юридической неграмотности, на лицо был только договор аренды"...)⁶⁾

Маса переселенців гине в дорозі на місце заслання. Вони гинуть з голоду, виснаження, різних хворіб, трудних маршів в час великих морозів. Про такий марш приречених на загибель пише очевидець — А. Кравченко, б. головний інспектор-зоотехнік Західно-Сибірського Краєвого Управління Тваринництва, який був свідком такого "перетранспортування" наших засланців. В січні 1930 р. їх привезли до Томська на Сибір, викинули з вагонів і пішком погнали на північ в Наримський край. Конвоєнтам дано наказ: "Тих етапників, що відставатимуть від колон, на місці пристрілювати, не дозволяючи порушувати похідний порядок. Тих, що в дорозі помруть, закуповувати в

сніг, а як що буде можливість — спускати в ополонку під лід"

Серед сніговій та великих морозів ішли ці нещасливці на місце свого заслання. "Після прибуття останньої колони підрахували загальні втрати в дорозі. Цифри говорять самі за себе: 706 чоловік залишилось під снігом, з них 337 дітей і 369 дорослих". Далі автор пише таке: "... із 4000 людей, що вийшли з Томська, до місяця призначення дібралось трохи більше як дві з половиною тисячі, а якщо відкинути тих, що втратили працевдатність (обморожених), то цілком прецездатних було ледви 1000 чоловік."

"... Чотирнадцять діб гнали переселенців через непрохідну тайгу: В дорозі не зустріли ні однієї живої душі, ні одного людського житла, лише лісний звір — олені, дики кози, а інколи й вовки здивовано зустрічали непроханих гостей".

"В такій дикій глухі затрималися наші засланці, а командант транспорту заявив, що "... етап прибув на місце свого призначення і нікуди далі не піде, що для переселенців це "зупинка назавжди".

Цю новину прийняли засланці "навіть з деякою радістю. Кожний зітхнув з полегшенням: — "Ну, нарешті ж кінець мука вимушеної подорожі в тайзі" . . .

"Але, оглянувшись навколо, кожний засумував. Навколо непрохідна тайга, гібокий сніг і тільки звіринні стежки нагадують, що в тайзі є й живі істоти; ніхто, звичайно, й не думав, що найближчий населений пункт, Васюган — в 135 кілометрах на півн.ч від цього місця, а найближча залізнична станція Томськ — в 950 кілометрах."

"Після прибуття в цю глуху начальник транспорту виголосив промову такого змісту: "Можу вас потішити — ми прибули на місце вашого нового поселення . . . за кожною колоною покищо закріплюється це місце, де вона спинилася. Сьогодні з нашої валки одержите необхідний вам на перший час інструмент і завтра зранку починайте будувати собі землянки. Лісу, як бачите, навколо подостатком, руйбайте, пильайте і будуйте собі житло. Втекти звідс'ль, міркую, вам і на думку не впаде, якщо я вам скажу, що до найближчого людського поселення декілька сот кільometрів, а якщо хто й попробує і його впіймають — судове рішення вже готове: розстріл на місці" . . .

"Люди взялися за роботу, будували собі землянки, а відтак взялися за будову бараків, відповідніших помешкань. Автор завважує: "Так родилось у глухій наримській атізі поселення Українців-хліборобів — "Нова Україна". І коли це поселення було вже готове, коли в дикій пуші виросло українське село, то начальник того "участка", майор НКВД латиш Літканс, скликав загальні збори переселенців і подав їм до відома "радісну вість" про те, що вони вже збуваються статуту "спецпереселенцев" і стають "вільними громадянами і їм повновлюються всі громадянські права." А далі сказав таке: — "Советська влада розглядає вас тепер, як **вільних переселенців** і з сьогоднішнього дня всяка охорона табору ліквідується. Тут вибрано для вас місце вашого постійного замешкання і тепер ви можете приступити до нормального розбудування вашого майбутнього життя. Розпочинайте будівництво і поступово загосподарюйтесь. У всьому держава вам поможет. На будову домів і господарських будівель вам дадеться безкоштовно потрібний лісоматеріял. Розпочинайте корчувати ліс, кожний може взяти собі такий наділ землі, який він у силі обробити силами своєї родини, посвінний фонд вам додасть держава. Згідно з положенням про вільних переселенців, ви звільняєтесь перших два роки від усіх державних сільсько-господарських податків і достав. Партия і уряд увіряє вам справу великої державної важги і покладає повну надію, що це дов'р'я ви виправдаєте. Ви пionери у

здійсненні завдань, що їх поставили партія і уряд, — освоєння багатств цього краю і оброблення цілинної землі. Ваш досвід і знання сільського господарства, в сполученні з вашим вродженим трудолюбством — запорука того, що з покладеними на вас завданнями ви впораєтесь. З сьогоднішнього дня таборове управління ліквідується і вам треба відразу ж, на цих зборах, вибрати громадську владу — сільську раду. Я особисто ще деякий час залишаюсь тут, щоб допомогти на перший час вибраній вами раді в юридичних питаннях. Головам родин після закінчення зборів треба з'явитися в управління табору і дати підписку, що ви тут поселяєтесь **порядком добровільного плянового переселення**. (Всюди підкresлення автора. М. К.)⁷⁾

Так творились нові українські оселі в диких тайгах Сибіру. В часах примусової колективізації ці оселі не минули нового лиха, вони також "добровільно" включились в колхозну систему...

Багато наших засланців опинилось і в Казахстані. Від осені 1939 року туди стали гнати наших людей з Галичини, Волині й Полісся, а врешті з Басарабії, Буковини і Закарпаття. Тепер це переселування знову посилилось, бо большевикам потрібна робоча сила на загospodарювання казахстанських пустирів.

Положення тих нещасливців жахливе. Я бачив їх в роках 1941-1943, бо після звільнення з табору сам жив і працював між ними. Вони були розміщені на примусовій роботі в колгоспах Казахстану, де жили у великій нужді, вони масово гинули від голоду й різних хвороб. Щоб не бути голословним наведу випадки голодаючої смерті на протязі двох літ (1942-1943) в деяких колгоспах Красногорського району Джамбульської області. З початком 1942 року в цім районі працювало 676 засланців з Галичини, Волині й Полісся. В березні і квітні 1942 рокуoko 200 мушчин таборового віку забрано в польську армію ген. Андерса, а під кінець 1943 р.oko 100 мужчина було мобілізовано в польську армію ген. Берлінга. Ця остання творилася Союзом Польських Патріотів очолюваного Вандою Васілевською. Дехто був мобілізований в трудову армію. Під кінець 1943 р. в районі працювало 325 осіб з числа засланців, котрі до осені 1939 року були польськими громадянами. Це були переважно жінки, діти і дещо старших мужчин, які вже не надавались до військової служби. Внаслідок виснаження й голоду люди умирали на колхозній роботі, що слідно з нижче поданої табелі:

чч.	Прізвище та ім'я умершого.	народився	Де мешкав перед засланням.	Засланій до колхозу, де працював і умер.	коли умер
1	Станько Пилип	1888	Збараж. повіт	Джана Турмис	1942
2	Пивоварська Марія	1893	Борщів. повіт	" "	1942
3	Масловець Марія	1920	Борщів. повіт	" "	1943
4	Здановський Вінцент	1894	Волинь	" "	1943
5	Павлюкевич Олена	1918	Полісся	" "	1943
6	Наконечний Іван	1922	Борщів	" "	1943
7	Баяк Осип	1892	Підгайці	" "	1943
8	Губич Василь	1897	Полісся	" "	1943
9	Смулка Іван	1891	Борщів	ім. Кірова	1943
10	Мержвінська Марія	1895	"	" "	1942
11	Комарницький Осип	1886	"	" "	1942
12	Комарницька Розалія	1889	"	" "	1942
13	Хойнацька Марія	1893	"	" "	1943
14	Смулка Евфросина	1875	"	" "	1942
15	Шпитма Тома	1889	Підгайці	ім. 18 Съезда Партии	1942
16	Рогульський Болеслав	1895	Волинь	" "	1943
17	Венгжин Франц	1893	"	" "	1943
18	Бобер Йосиф	1888	Рудки	Актерек	1942

19	Вільнер Мозес	1886	Сокаль	"	"	1942
20	Кляйн Йосель	1887	"	"	"	1943
21	Кляйн Малка	1890	"	"	"	1943
22	Подоба Антін	1901	Рудки	"	"	1943
23	Мурат Михайло	1885	Рогатин	Ім. Сталіна		1943
24	Михальчук Станис.	1904	Підгайці	"	"	1943
25	Заячківський Данило	1891	Волинь	"	"	1942
26	Заячківська Анна	1898	"	"	"	1942
27	Ліхтенберг Роза	1915	Білосток	"	"	1943
28	Бройтляб Морско	1907	"	"	"	1943
29	Цернавська Вікторія	1907	Борщів	Ім. Ворошилова		1943
30	Пашко Йосиф	1892	"	"	"	1943
13	Пашко Марія	1896	"	"	"	1943
32	Гондея Текля	1905	Волиця	"	"	1943
33	Войнар Марцін	1884	Перемишль	Ім. Сталіна		1943

Ця табеля смертности людей дорослих, які працювали і могли "заробити" на життя, але крім дорослих умерло ще й багато дітей, а саме:

У Вікторії Цернавської в кол. ім. Ворошилова умерло	4	дітей
" Розалії Шпитко	"	"
" Осипа Пашко	"	"
" Маріянни Прокопів в кол. ім. 15-ліття Казахської ССР	2	"
" Осипи Мосціцької	"	"
" Мортка Бройтляба в кол. ім. Сталіна	"	"
" Анни Масловець в кол. ім. Джана Турмис	"	"
" Маріянни Штабінської в кол. Актас	"	"
" Марії Цецери	"	"

Внаслідок погіршення життєвих умов ця смертність збільшилась в 1944 р., але в тому часі я вже був мобілізований і мені брак конкретних даних про дальшу смертність в Красногорському районі. Випадки голодової смерти мали місце і по інших районах Казахстану, але я згадую тільки про ці конкретні випадки, які мені відомі і які вспів занотувати собі.

Літом 1943 р. в Красногорському районі стали прибувати засланці з Кавказу і Криму, яких поголовно обвинувачували в колаборації з Німцями. Їх вивозили та розміщували на примусових роботах в польовому Казахстані. Положення тих, що опинились в Красногорському районі, було жахливе. Вони терпіли велику нужду, вкінці між ними кинувся тиф і на протязі пару тижнів в поодиноких колгоспах умерло їх:

В колгоспі ім. Каленіна	—	23 осіб
" Памфілова	—	19 "
" Сталіна	—	17 "
" Ворошилова	—	35 "
" 15-ліття Казахської ССР	—	13 "
" Кірова	—	12 "
" Красний Октябрь	—	18 "
" 18-го Партизанського Съезда	—	29 "
" Актас	—	17 "
" Чербакти	—	19 "
" Актерек	—	11 "
Залізн. станція і поселок Отар	—	54 "

Про дальшу судьбу тих засланців мені невідомо, бо після мобілізації я втратив мої зв'язки з Красногорським районом і Казахстаном. Але знаючи положення Казахстану, смію твердити, що жахливе положення і тих засланців, яких вивезено туди на загospодарюван-

ня різних неужитків. Ці неужитки стануть могилою багатьох наших людей.

Література:

1. К. Маркс, Ф. Енгельс: Сочинения, том XVI, а також А. И. Никитский: История экономического быта Великого Новгорода.
2. H. Lipinski: Z dziejow Ukrainy.
3. Ф. Ястребов: Нариси з історії України. Випуск VIII.
4. А. И. Герцен: Былое и думы. Том I.
5. О. Фельтгейм: Конец ссыеки. Современные Записки, кн. 68.
6. Р. Менский: "Спецпереселенцы". Народная Правда. № 3.
7. А. Кравченко: "Добровільні" переселенці. Український збірник. Кн. 5. Інститут для вивчення ССР.

М. КУРАХ

СУЧАСНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ І АТОМОВА ЕНЕРГІЯ (до шестидесятиріччя відкриття атомової енергії)

Написав проф. Х. Рябокінь

Мінесьотський університет

"Найголовнішим предметом при вивченні людства мусить бути людина". — Calder.

ЯК РОДИЛАСЯ СУЧАСНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

1. ЖИТИ ЧИ ЖИВОТИТИ?

Найважнішою проблемою, що стояла перед людством на протязі його історії була і буде проблема **самозбереження**, проблема **вижити** на цьому світі. Ця основна проблема в практичному житті розпадається на дрібніші питання, як, наприклад, питання їжі, житла й одягу, питання медицини, санітарії і взагалі охорони здоров'я; питання задоволення культурних, релігійних і естетичних потреб.

Було би, звичайно, не вірно дивитися на ці проблеми лише з **біологічної** точки зору, бо, як показують досліди з галузі соціології, моралі й етики, людина і людство в цілому, бореться не лише за те, щоб жити, щоб існувати, але щоб існувати **щасливо**, жити зі **задоволенням**, з насолодою. Майже в кожній нормальній людині поруч із почуттям голоду, холоду і страху за своє особисте існування, існує почуття відповідальності за долю своєї родини, за долю своїх близьких, друзів, за долю нації і, нарешті, за долю всього людства. Культурна людина розуміє, що без цивілізації **не можна** було б жити, а без моралі й етики, без задоволення естетичних потреб, **не варто** було б жити.

Тисячі років тому людина поселилася у печері і по цей день не перестає цю свою "печеру" удосконалювати, робити її кращою, зручнішою й естетікнішою. Тоді ж орягла вона грубу шкіряну одежду і цю одежду вона невтомно покращує, удосконалює й прикрашує увесь час. Те ж саме можна сказати абсолютно про всі речі людського вжитку, а власне: людина не задовольняється тим, що вона **має** річ, вона хоче мати її якомога зручнішою, якомога кращою й естетичнішою. І цьому "кращому й зручнішому" немає кінця, як немає кінця й самій людині. Коли придивитися уважно до основних рушіїв сучасної цивілізації, то можна прийти до висновку, що одним із наймогутніших стимулів до розвитку її і є оце бажання, як окремої людини, так і цілого людства, жити якомога вигідніше, якомога зручніше.

2. ЗНАННЯ СВІТ, НЕЗНАННЯ — ТЕМРЯВА

Всі ці вигоди й зручності людина може здобути лише в боротьбі з природою. Бо все, що потрібно людині сховано в тайниках природи і сховано не в готовому виді. За всякий поступ треба боротися. Боротися ж з природою, відвійовувати в неї матеріальні блага, людина може лише двома способами: **трудом і знаннями**. Щоб підтримувати життя сучасної цивілізованої людини, одного труду без знання не досить так само, як і одного знання не досить без труду. Труд без знання приводить до рабства, знання без труду — до дегенерації. Лише гармонійна співпраця і взаємодія праці з наукою можуть задовольнити потреби сучасної людини.

Але на великий жаль такої погодженості між науковою і працею не було майже до половини 19-го сторіччя. До середини 19-го сторіччя суспільство **свідомо** і безпосередньо не зверталося за допомогою до науки. Одна частина суспільства дивилася на науку, як на культурну розвагу й привілей вищої верстви, а друга — як на чаклунство і ставилася до всякого поступу й винаходів з великим недовір'ям, а то й просто вороже.

Майже до половини 19-го століття за справжню науку вважалося лише поезію й теологію і то трудно сказати, чого було більше в тій теології: релігійності чи забобонів. Е. Ayres, широко знаний авторитет у галузі енергетичних джерел, пише:*) "Народні забобони існували проти всякого технічного поступу, починаючи від старовинних часів і аж до останніх років, лише змінюючись щодо мотивів, потужності й поширення". У старовинних Греків забобони були поширені, але вони були не інтенсивні, не активні. У них математика була в пошані, але Платон, наприклад, вважав за ганьбу застосовувати математику до практичних потреб. Теж саме було і з технічними винаходами у старовинних Греків. Якщо їх хтось і робив, то лише раби. Вільний Грекуважав за пониження для себе працювати над такими речами. Архімед, наприклад, зробив деякі винаходи, як наприклад, він винайшов підйому і устійнив закони її дії, але він завжди соромився цих своїх винаходів і почував за необхідне вибачатися перед своїми друзями за них, пояснюючи, що "це він робив виключно для своєї особистої забави". Платона і Архімеда можна вважати за виразників того відношення до науки і її застосувань, яке панувало в старовинних Греків.

У римській імперії техніка була досить розвинена. Будувалися дороги, будинки й водогони. Центральне огрівання й міська санітарія були налагоджені досить добре для того часу. Римські конструктори почали навіть вживати воду, як енергію руху, але досить пізно, уже перед кінцем імперії.

Часи середньовіччя на Заході характерні великим наступом суспільства на все нове в техніці. Вся філософія цих часів ворожо ставилася до всякого поступу й незалежності людської думки. І хоть св. Августин (354 - 420) і помер ще на початку середньовіччя, але його наука й філософія тяжким туманом лежала у головах тодішніх освічених людей. Філософія ж св. Августина в основному зводилася до такої його тези: "Не виходь за двері, поверни зір у самого себе, бо в середині людини спочиває істина". І суспільство середньовіччя справді "не виходило за двері". Воно навіть не використовувало тих технічних знань, які були здобуті в Римі. Ці знання лише частково збереглися у мусульманському світі. Пізніше, в часи відродження, ці знання, збережені у мусульманському світі, перейшли до Європи. Не лише технічні знання досягнені в Римі, а навіть міська санітарія була у

*) Список використаної літератури буде в кінці 2-ої статті.

великій непошані в Європі в часи середньовіччя і аж до кінця 18-го сторіччя. Так, наприклад, Мадрид у 18-ім сторіччі вважався однією з найцивілізованиших столиць світу, але коли еспанський король Карло III 1765 р. зробив розпорядження, щоб кожний домовласник побудував у себе "туалет", то проти цього розпорядження повстали не лише домовласники, а навіть тодішні лікарі. Всеже король таки переміг. Також як відомо, скло вироблялося ще в старі часи, але у Європі навіть коло 1650 року його ніхто не вживав. Так, наприклад, у замках англійського короля Карла II вікна були зі скла лише у верхній частині і то лише у головніших його кімнатах.

Коло 1600 років у Європі були уже люди, які називали себе "науковцями". Але існувала гостра різниця поміж ученими, що мали так звану класичну освіту: поети, теологи, філософи, тощо і винахідники, які як правило, не мали ніякої систематичної освіти й презирливо звалися "мідянниками", тобто тими, що лагодять посуд.

Та й сама наука в той час, з сучасної точки зору мала жалюгідний вигляд. Так, наприклад, після 1660 років англійський король Карло II, заснував Королівське (наукове) Товариство у Лондоні. Членами цього товариства могли бути особи, що мають "значні наукові успіхи". Із статуту цього товариства трудно докладніше установити про завдання його, але головна діяльність товариства у перші часи його існування була спрямована майже виключно на боротьбу з "ненадійними", які, як уже згадувалося, зберегли нам рештки технічних знань, розвинених у Римі.

Та й не лише це товариство мало такий неозначений вигляд. За малим винятком члени "Academie della Crusca" у Флоренції, Академії Наук у Франції, Філософського Товариства у Бостоні — всі, що вважали себе "ученими слави" вірили в те, що багато явищ у природі спричиняється злими духами і зокрема — відьмами. Як пише Е. Ayres: "Не було освіченої людини серед тодішніх учених чи теологів, яка б сумнівалася в існуванні відьом. Скептики були в цьому відношенні лише неуки, які не мали часу на те, щоби вивчати такі тонкощі". І далі "Члени Королівського Товариства присвячували увесь свій час на "філософські" дискусії про відьом та чарівників".

Всі ті наукові інституції не ставили питання про полегшення людського існування і зокрема про полегшення людської праці за допомогою науки. Сьогодні нам здається дивним, що навіть таке епохальне відкриття, як відкриття дії пари і винахід парової машини не зустріли підтримки тодішніх учених. Вони були цілком байдужими до цієї справи. Так, наприклад, 1707 року Denis Papin (1647—1712) побудував парового човна, що рухався за допомогою коліс. Його човен розбилася юрба розлючених моряків. Сам Папін ледве врятувався від смерті. Папін був механіком-пом'чником у знаменитих фізиців: спочатку у Huuygens'a, а потім у Boyle'a — обидва члени Королівської Академії Наук — і треба було б сподіватися, що це першокласне знання парової машини викличе захоплення у обох академіків і вони підтримають Папіна у його заходах, але цього не сталося: вони поставилися цілком байдуже як до цього великого винахідника так і до його винаходів.

Типовим виразником тодішніх настроїв і поглядів на прогрес, що панували серед англійської, а то і загально-европейської інтелігенції можна вважати Jonathan'a Swift'a, автора "Пригод Гулівера", який глузував з математиків, фізиків і всіх науковців — практичних "мідянників". Про Ньютона він, наприклад, писав: "Це чарівник, бо він пише на таблиці якісь знаки і рисує лінії й кола, яких ніхто не розуміє, крім його самого". Свіфт, як і більшість англійської освіченої верст-

ви, був категорично проти всякого прогресу: "Ми мусимо — писав він — задовольнятися життям, що тече у старих формах, жити у будинках своїх предків і діяти так, як діяли вони, без усяких новин". Дякуючи ось таким поглядам освічених людей на технічний поступ і завдяки забобонам і страху перед безробіттям іншої частини суспільства, протягом майже 50 років у Англії не можна було пустити в рух парової пилки і парових ткацьких станків. Натовп розривав їх руками, а винахідників убивав, якщо їм не щастило втекти. Ось в яких муках родилася сучасна цивілізація! Найtragічнішим пунктом в історії розвитку парової машини взагалі було те, що її дії не можна було роз'яснити не лише простим людям, а навіть тодішнім ученим. Загальна освіта і наука були занадто примітивні, а забобони занадто поширені. Сили, що приводять у рух парову машину були такими загадковими і такими незрозумілими, що одно намагання роз'яснити ці сили в науковий спосіб викликало підозру.

Перший, хто намагався внести ясність у це питання, був німець Роберт Маер (1814 — 1878). Він написав статтю про перетворення тепла в роботу і послав її до журналу "Poggendorf Annalen", але цей журнал відмовився надрукувати її. Зрештою, ця робота була надрукована 1842 року, але ніхто не зацікавився нею і про самого Маєра забули. В 1843 році П. Джовль (1818 - 1889) устійнив **закон збереження енергії**. Це був перший крок до наукового трактування перетворення тепла в роботу і навпаки — роботи в тепло. В 1845 році цей же Джовль подав до Королівського Товариства теоретичне роз'яснення функцій парової машини. Після докладного розгляду двома референтами його роботи, вона була кваліфікована "як цілковитий нонсенс" і була здана до архіву. В 1847 році німець Гельмгольц (1821 — 1894) написав знамениту статтю про збереження енергії. Ця стаття була межевим стовпом на грани двох епох в історії розвитку фізики, але її вона була спочатку відкинена. Лише 1857 року відкинену статтю Джовля про перетворення тепла в роботу було прийнято до друку й надруковано у "Philosophical Magazine". Ця стаття, як і стаття Гельмгольца ще й на сьогодні вважається класичною працею в галузі перетворення теплової енергії в механічну і навпаки. Вона почала вносити ясність принаймні в деякі голови тодішніх учених. Але широкий загал все ж таки не розумів тих перспектив, які відкривалися перед людством з винаходом парової машини. Навіть такий знаменитий на свій час економіст як Джон Стюарт Міль (1806-73) в "Principles of Political Economy" між іншим писав: "Це ще є питання, чи механічні винаходи полегшать щоденний труд людської істоти". Та й не лише Міль, а й інші економісти того часу вірили, що лише нестача природних ресурсів є фактором, що обмежує можливості покращання життя широких мас населення. До таких економістів у першу чергу треба зарахувати Томаса Мальтуса (1766 — 1834). Ці економісти стояли на тій точці зору, що, мовляв, багато старих цивілізацій, таких, як китайська й індуська загинули лише тому, що не змогли прогодувати свого населення, яке зростало непропорційно до природних матеріальних ресурсів. Вони предрікали, що всьому світові загрожує небезпека вимирання від недостачі природних ресурсів. Помилка Міля і його сучасників була в тому, що вони припускали, що головними труднощами в старовинному Китаї і в Індії була недостача природних ресурсів. Насправді ж їхні матеріальні ресурси були куди більші ніж вони є на сьогодні, наприклад, в Америці, але вживання цих ресурсів і їх використання були надто примітивними. Абсолютно ніхто навіть не зважувався покращувати способів використання їх за допомогою науки. І сьогодні економісти вважають, що природні багатства відограють першу роль що-

до прохарчування, притулку й одягу людини, але вони вірять, що всі ці багатства можна збільшити до неймовірних розмірів завдяки праці людській, сучасній цивілізації й науці. Однаке не так думали освічені верстви суспільства майже до кінця 19-го століття. Джордж Г'єсінг, відомий англійський письменник, ще 1898 року писав: "Я ненавиджу і боюся "науки" тому, що я переконаний, що на довгий час, якщо не назавжди, вона буде безжалісним ворогом людства. Я бачу, як вона руйнує всю простоту і лагідність людського життя і всі красоти світу. Вона затемнює людський розум і перетворює людські серця в камінь. Вона приносить безконечні конфлікти, перед якими бліднуть, як щось незначне, тисячі старих воєн, і, чи подобається це нам чи ні, вона буде поглинати всі трудові надбання людства в крізівому хаосі". Але тут же він додає "сперечатися з нею (з наукою. Х. Р.) є також недоцільно, як і сперечатися з усікими іншими силами природи". Півторіччя пізніше англійський письменник і критик Е. М. Форстер, писав: "Ми не можемо досягти соціальної і політичної рівноваги тому, що ми проводжуємо творити нові наукові винаходи і їх застосовувати. Ці винаходи руйнують той порядок, який був заснований на елементарних винаходах".

Але це були відгомони уже старого світу, так би мовити, луна з того світу. Справжня наука почала виходити наперед і заглиблюватися у всі ділянки людського життя. До винахідників, нарешті, почали ставитися з такою ж пошаною, як і до решти вчених. Першу таку пошану виявило англійське суспільство до великого винахідника сучасної парової машини, Джемса Ватта. Після довгих суперечок, його нарешті було прийнято в члені Королівського Товариства, а коли він помер, то його поховано у Westminster Abbey (Вестмінстерське абатство), де ховають заслужених і поважних Англійців.

3. "У НЕБА ВІН ВИРВАВ БЛІСКАВКУ, А У ТИРАНІВ — СКІПЕТР"

Тюрг про Франкліна

Майже така доля зустріла і другу вітку сучасної цивілізації — **електрику**. Треба сказати, що ідея електрики, як науки, значно старіша від ідеї перетворення тепла в роботу. Електричні явища спостерігають уже старовинні Греки. Від них же походить і сама назва — **електрика**. Але електрика, як наука, майже тисячу років не виходила, так би мовити, з дитячого періоду. Перший, хто підіввів підсумки і упорядкував той матеріял, що його назирали часто не відомі дослідники в галузі електрики, був великий самоук, американець Бенджамін Франклін (1706—1790). Франклін був не лише великим ученим, а й великим громадянином і патріотом своєї батьківщини. Він поклав багато своєї праці не лише на науку, а й на звільнення Америки від чужого панування. Свої власні наукові винаходи Франклін зробив протягом семи років: від 1747 до 1753 року, ще до робіт Італійців — Гальвані (1737—1798) і Вольта (1745—1827), тобто до епохи так званого гальванічного струму. Франклінові відкриття можна вважати за початок завоювання науковою електрики, цієї могутньої сили природи. Найважливішим винаходом Франкліна в галузі електрики, був винахід громозводу. Я дозволю собі тут трохи зупинитися на цьому винаході, бо він дає найповніше уявлення про те, як суспільство зустріло появу перших винаходів з галузі електрики.

Як відомо, Франклін довів, що блискавка є велика електрична іскра, яка проскакує між хмарою й землею тому, що хмара і земля завжди заряджені протилежними зарядами. Він також дав спосіб, як боротися з тими руйнаціями й пожежами, юх які спричиняє блискавка. А власне,

він запропонував **відводити в землю** той електричний струм, що проходить у споруді в наслідок попадання в нього блискавки. Щоби відвести в землю той струм треба на споруді поставити металевий гостряк, вищий від споруди, а другий кінець цього гостряка сполучити із землею. Тоді струм пройде по цьому гострякові прямо в землю не пошкодивши споруди.

Нам сьогодні ці міркування і сам прилад видаються простішими від простішого, та не такими вони здавалися 200 років тому. Тоді проти громозводу були найрізноманітніше заперечення. Серед цих заперечень були й такі, що, мовляв, "блискавка в руках Провидіння є зброєю кари, тому гріх з нею сперечатися". Або "громові бурі виникають тоді, коли злі духи і демони виходять з послуху Богові, а тому єдине, що треба робити під час блискавиці, це дзвонити у дзвони і цим відганяти злих духів". Через це громозводів дуже довго не ставили на церквах і на дзвіницях. Тому, що дзвіниці, як водиться, є досить високі, а блискавка завжди попадає у високі споруди, то в Німеччині в кінці XVIII сторіччя за 33 роки блискавкою убито 120 дзвонарів і зруйнувало коло 400 дзвіниць.

Для характеристики відношення тодішнього суспільства до винайденого громозводу, можна привести такий факт: У Сент-Омарі, у Франції, громадянин де Віссер поставив громозвід на власному будинку. Його сусіди так перелякалися цього громозводу, що подали де Віссера до суду. Судовий процес наробив великого розголосу і тягся чотири роки, від 1780 до 1784 р. Цікаво, що з боку захисту громозводу виступав молодий адвокат Максиміліян Робес'єр, а одним із експертів з боку позивача був Марат, який доводив, що громозвід є річ небезпечна.

В Англії боротьба проти громозводу набула гострого політичного характеру. Справа в тому, що винахід громозводу стався в той час, коли Америка вела визвольну боротьбу з Англією. Англійський учений Вілсон намагався довести, що для того, щоб уникнути небезпечної дії громозводу, який винайшов **американець** Франклін, треба на його кінці ставити не гостряк, а кулю. Ця куля ніби то мусіла перешкоджати раптовому розрядові. Всякий громадянин Англії, що ставив громозвід з гостряком, вважався політично неблагонадійним. Нізвіть англійський король, Георг III, вимагав, щоб Королівське Товариство, англійська Академія Наук, теж засудило гостряк на Франкліновому громозводі. Джон Прингль, лейб-медик короля й голова Королівського Товариства в той час, дав королеві таку відповідь на це: "І за своїм обов'язком і за своїми нахилами, завжди в міру сил моїх буду виконувати волю Його Величності, але я не в змозі, ні змінити законів природи, ні змінити сил дії цих законів". За це він був звільнений з посади королівського лейб-медика й знятий з головування в Королівськім Товаристві.

Але не зважаючи на цей опір, наука про електрику швидко йшла вперед і в кінці 18-го сторіччя вона стала "дорослою". 1791 року італійський фізик Гальвані (1737—1798) відкрив електричний струм, індукційний хемічною дією. 1800 року італійський фізик Вольт побудував свій "стовп" і за його допомогою одержав електричний струм, який був уже настільки сильний, що ним можна було користатися я наукових потреб. 1831 року Фарадей (1791—1867) винайшов (відкрив) індуктивний струм, який став основою сучасної електроіндустрії. В 1837 році Морзе (1791—1872) винайшов телеграф. 1876 року А. Белл (1847—1922) винайшов телефон. 1872 року З. Грам (1826—1901) винайшов динамомашину. 1879 року Едісон (1847—1931) винайшов електричну лампу; 1893 року той же Едісон винай-

шов "живі картини". 1895 року Марконі (1874 — 1937) винайшов радіо.

Після цих винаходів електрика увійшла у побут сучасної людини. Її скрізь зустрічають з пошаною й зрозумінням і коли б сьогодні зупинити всі електровні, що постачають електрику, то людство не мало б ніякого виходу.

Щоб уявити собі яку роль відіграють в сучасному житті пара й електрика, досить мати на увазі, що коли б довелося на веслах, за допомогою людських м'язів, рухати сучасний лінійний пароплав, то для цього потрібно було б мобілізувати все доросле населення Нью Йорку або Лондону. А для того, щоб замінити ту енергію, що її виробляють американські електростанції людськими м'язами, то треба було б використати доросле населення всієї земної кул!

І навпаки, декілька тисяч осіб озброєних сучасною технікою, могли би побудувати за два-три роки ті величезні піраміди, що їх будували 100.000 єгипетських рабів протягом двадцяти років.

Тут може постати ще одне цілком логічне питання, а власне, ми розглянули перед цим лише ставлення суспільства до винаходів і до наукового прогресу, а як же ставилися державні діячі й уряди до цих винаходів? На великий жаль можна ствердити, що й державні д'ячі й уряди були цілком у полоні громадської опінії і часто силою своєї влади гальмували розвиток винахідництва, ще в більшій мірі ніж це робило суспільство лише своюю опінією. Досить тут нагадати лише деякі факти, щоб підтвердити вище сказане. Наприклад, в Англії будівельники залізниць спочатку зустрілися з величезним опором окремих державних діячів і уряду. І лише тоді, коли стало цілком очевидним, яку користь дають залізниці, то один із лордів заявив: "Раніше ще я був проти того, щоб залізниця проходила по моєму маєтку, а тепер я згоден, щоб вона проходила через мое подвір'я, а мій палац я відступлю під станцію". В Німеччині теж втіда спочатку зовсім забороняла проводити залізниці, а пізніше дозволила при умові "щоби залізниця була огорожена таким високим парканом, щоби поїзду зовсім не було видно", бо, мовляв, "поїзд рухається так швидко, що за собою потягне курей, гусей і всю дрібну птицю, а худобу, що пасеться в полі, порозганяє. Іскри з локомотиви будуть падати будинки, а люди, що дивитимуться на поїзд, будуть хворіти, бо в них крутитиметься голова". Трамвай спочатку було винайдено в Німеччині й організувалася компанія для побудови трамваїв. Але цій компанії в Німеччині влада не дозволяла будувати трамваїв, мовляв: "трамвайні лінії будуть псувати вигляд міста". І лише після того, як ця компанія побудувала трамвай у декількох містах за кордоном і в тому числі і в Америці, тоді й німецькі магістрати почали давати дозвіл на побудову трамваїв в містах Німеччини.

4. "УСПІХ ВІДКРИТТЯ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ЧАСУ ЙОГО ПОЯВЛЕННЯ" S. W. Mitchell

На жаль, розмір цеї статті не дає змоги докладніше зупинитися на тих фактах або чинниках, які обумовлюють розвиток цивілізації, які сприяють появи того чи іншого відкриття або винаходу, і які гальмують його. Тому ми зробимо тут лише декілька цілком загальних зауважень.

Перш за все, очевидно, що на появу і успіх того чи того винаходу впливає економічний стан і економічний розвиток даної країни, а у наш час також і економічний розвиток усього світу. Відомо, наприклад, що ідея парової машини з'явилася ще за 140 років до Різдва Христового. Ця ідея належить Геронові з Александрії. Він не лише

дав ідею парової машини, а й побудував її модель. Цей модель виглядав так: Взято кулю і в ній зроблено дві, взаємно-перпендикулярні рури. Ці рури закінчуються гостріками позагінаними в одному напрямі, так що весь модель мав вигляд свастики. Коли в кулю плавати пару під високим тисненням, то ця пара буде витікати з рури і обертатиме систему у напрямі, протилежному до того напряму, в якому позагінано рури. Між іншим за цим принципом побудовано сучасний так званий "реактивний" літак, що зветься в Америці нині "Jet plane", а по нашему "струміневий літак" (Jet —струмінь). Але ця парова машина лишилася лише як науковий кур'єз, забавною іграшкою, тому що її винахідник жив у часи рабської цивілізації. Цивілізації, яка мала величезний резерв зайвої людської м'язової енергії. Ця енергія була дуже дешева і не було потреби замінювати її на якусь іншу, механічну енергію.

Також відомо, що побудова пірамід в Єгипті за часів фараонів, була викликана не лише бажанням фараонів залишити по собі славу, а ще й тим, що в ті часи у Єгипті була величезна кількість рабського населення і праці цього населення ніде було використовувати. Тому в Єгипті видумували різні публічні роботи, а в тому числі й побудову пірамід. Малося на увазі, що роботою краще ніж вояками можна держати раба у покорі. Для такого суспільства винаходи, які б полегшували людську працю не лише були непотрібні, а просто — шкідливі.

По-друге, крім економічного фактора на долю винаходів також впливають і "сусідні винаходи", винаходи, без яких даний винахід реалізувати неможна. Так, наприклад, відомо, що Леонардо да Вінчі (1452 — 1519) був винайшов літак. Цей літак із сучасної точки зору відповідав всім аеродинамічним вимогам. Але здійснити його в ті часи не було зможи тому, що енергії, яка би цей літак рухала, крім енергії людських м'язів, не було ніякої. Тому літання чи плавання людини в повітрі відклалося аж до відкриття бензину й винаходу мотору внутрішнього згорання.

Теж саме було і з підводним човном, ідея якого теж належить Леонардо да Вінчі. Сам він відмовився від цієї ідеї, як кажуть, тому, що побоявся робити спроби плавати під водою в цьому човні, "бо не хотів дов'ягти своєї долі в руки безвідповідальних людей" — які, очевидно, із-за необережності могли його потопити. Але справа була не лише в цьому. Головна причина полягала в тому, що 1) цей човен, як і тодішній літак можна було рухати лише людськими м'язами, і 2) треба було відкрити вплив кисню і других хемічних елементів на організм людини, які дають змогу людині функціонувати, не маючи безпосереднього контакту з повітрям, яким вона дихає при нормальних умовах.

Також теоретично, давно перед винахідом кіно-картин учени знали, що можна мати так звані "живі картини". Але ці "живі картини" перетворилися в сучасне кіно, лише після того, як хеміки відкрили чи винайшли спосіб як із дерева робити целюлід, а з цього целюліду виробляти кіноплівку.

Ідея рефрежератора, тобто ідея охолодження й низьких температур, була відома ще у 19-му сторіччі. Але, щоби сконструювати сучасний рефрежератор і зробити його доступним для широкого загалу, треба було додати ще цілу низку дрібніших винаходів.

І, нарешті, рух, спричинений струмінем рідини чи газу, (*jet propulsion*) як ми уже згадували, був відомий за 140 років до Р. Х. Але побудувати струміневий літак пощастило лише 1930 року. Перед цим уже коло 20 років теоретичні основи "джета" були досконало

розроблені, але практично побудувати його стало можливим лише тоді, коли металурги, зовсім для інших потреб, винайшли спосіб виробляти таку сталь, яка могла витримувати високе тиснення при високому нагріванні.

Крім цих факторів, як ми вже бачили, до половини 19-го століття, постава суспільства і вся його філософія впливали негативно на розвиток винахідництва, а пізніше, як побачимо далі, навпаки, суспільство і держави почали активно сприяти всякому технічному прогресові.

Х. РЯБОКІНЬ

ДЕРЖАВНИК І ДИПЛОМАТ

ЗАМІСТЬ НЕКРОЛОГУ АРНОЛЬДА МАРГОЛІНА

Написав Д-р Матвій Стаків

I.

ПОТРЕБА ПОЛІТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НА ПЕРЕЛОМІ 1918-1919

Місяці жовтень і листопад в 1918 році, були переломовими не тільки для України, але й для цілої Європи та тим самим для дальнього ходу історії людства. В тім часі заломлювалася мілітарна сила почвірного союзу (центральних держав під гегемонією Німеччини) з одного боку та зарисувалася безсучінівна мілітарна й економічна побіда "союзних і заприязнених держав", тобто антанти і З'єднаних Держав Америки, з другого боку. З моментом поразки центральних держав відразу мусіла піднести сила Советської Росії, яку в зимі з 1917 на 1918 приборкали були і загнали в границі приблизно етнографічної Європейської Росії німецько-австрійські армії в союзі з Армією Української Народної Республіки.

На мілітарнім і політичнім полі боротьби, з поразкою почвірного союзу центральних держав, залишилися таким чином у тім часі лише дві діючі сили: антанта разом з Америкою та Советська Росія разом з інтернаціональним большевицьким рухом. Ідейним провідником по-бідного табору антанти був Вудров Вілсон із своїми пунктами про "Новий Світовий Лад", спертий на демократичне право самовизначення націй і на об'єднання їх у Лігу Націй. У засаді програма Вілсона означала, що народи самі, в демократичний спосіб вибраним представництвом, установлять собі свій суспільно-господарський лад відповідно до своїх потреб, традицій і можливостей. Програма большевизму голосила ґрунтовний переворот цілого дотеперішнього ладу, відкидаючи демократичний спосіб реформи принципіально і оголошуєчи, як свою ціль, запровадження "Світової Республіки Советів". Перед осянгненням цієї кінцевої мети мала відбуватися колишня російська імперія в советській формі з обіцянкою окремих союзних советських республік.

Практику московських большевиків Україна пізнала була вже під час першої воєнної агресії Советської Росії від грудня 1917 до квітня 1918. Проголошувано тільки на папері "Українську Советську Республіку", а фактично переводжено в життя зasadу єдиної централізованої влади Російської Комуністичної Партії з осередком у Москві. У випадку поразки центральних держав було для кожного політичного знавця відносин ясно, що Ленін піде знову в товаристві Г'ятакова,

Раковського і Антонова з новою війною для повторення експерименту з першої частинної окупації України. Практичної політики антанти Україна ще не мала можливості пізнати на своїй землі, хоч її проприєдільнична еліта повинна була зазнайомитися близьче не тільки з декларативною програмою антанти, але ще також з її конкретними політичними планами щодо Сходу Європи і в ній становища України.

Московський небольшевицький табор у тім часі поділився на два сектори. Один з них заступав думку про активну збройну боротьбу проти большевизму. Другий голосив думку, що большевизм сам себе скомпромітує в очах московських мас і завалить сам себе, викликавши сили анархії і не маючи змоги їх опісля упорядкувати, зокрема в складній господарській ділянці. До першого сектору належали головно "праві" кола і приблизно половина соціалістів. До другого належали "ліві" соціалісти і частина центру та деякі "праві" кола (зокрема професійні офіцери). Кінець-кінців активний табор шукав опертя "Німців, сподіваючися, що вони побідять, або принаймні утримаються в Центральній і Східній Європі. З Німцями співпрацювали до початку 1918 і Мілюков, і ген. Денікін, і ген. Алексєєв, і атаман Краснов. Тільки на Сибірі, де мали можливість діяти антанські сили, білі Москаті співпрацювали в боротьбі проти большевизму з антантою. З моментом, коли побіда антанти від початку осені ставала виразною, всі московські антибольшевицькі активісти зручно перекинулися на бік антанти і замітали за собою сліди колишньої співпраці з Німцями. В таборі активістів взяли пізно осінню верх реакційні елементи, усунули від впливу соціалістів і відкрито висунули програму відбудови єдиної неділімової Росії в розмірах старого російського царства за винятком Польщі і частинно Фінляндії. Старі царські дипломати стали до розпорядження нових вождів московського антибольшевицького руху, — адмірала Колчака і ген. Денікіна. З їхньою неділімською програмою погоджувалися також соціалістичні провідники за кордоном (Керенський, Савінков, Сухомлін і інші). Весь цей опанований реакційним духом єдинонеділімський сектор скоро знайшов шляхи до впливу у рішальних колах антанти й Америки та став переробляти і накривлювати її програму перебудови Європи на російсько-неділімську.

У цій ситуації восени 1918 року треба було відповідальним діям, що волею долі були поставлені на провідні пости українського і політичного життя, поставити творчу політичну концепцію, яка вказала б чужим державникам те місце, яке має зайняти Українська Держава в складі державних сил цілого європейського порядку. Метою української політичної діяльності мусіла бути соборна самостійна державність. Це перший пункт, який мусів стояти в програмі кожної партії. За ним ішли дальші пункти про таке чи інакше уладження внутрішнього життя Української Держави. Але ції самозрозуміlosti основної української мети невистачало до успіху, коли не вистачало в даній ситуації виключно українських сил до поборення ворогів української державності.

Треба пригадати, що тайним договором з 23 грудня 1917 Британія і Франція поділили між себе сферу впливів на території колишнього російського царства. Він регулював поділ сфери впливу "Південної Росії" в той спосіб, що в артикулі 3-тім постановляв, що "французька зона" мала охоплювати "Басарабію, Україну і Крим", а решта "Східно-Південної Росії" включно з Кавказом мала бути "британською зоною". Зараз по німецькій капітуляції, дня 13 листопада 1918, цей договір ще раз потверджено.¹⁾ Таким чином цей договір віддавав долю України в руки Франції з тим, що в це питання не мала

втручатися Британія. Інші великороджави, зокрема ж Америка, не знали нічого в тім часі про цей договір.

У французьких урядових колах у тім часі панувала доктрина про будову "великої Польщі" негайно і про відбудову неподільної Росії в дальшій перспективі, після повалення большевизму. Ця доктрина ґрутувалася на тезі, що Німеччина є ворогом Франції ч. 1 на вікі, що воно має перевагу населення і господарства над Францією і що тому має бути збудований на сході від Німеччини союзник, який тримав би Німеччину в інтересі Франції під контролем. Не місце тут з'ясовувати шляхи, якими йшла британська й американська урядова політична думка, щоб прийняти французьку доктрину про конечність відбудови єдиної російської великороджави. Досить тут підкреслити, що ця доктрина врешті-решт побудила в американських і британських колах вже на початку Мирової Конференції в Парижі. Внаслідок того трудно було сподіватися, щоб легкими дипломатичними ходами здобути для України інтервенцію Америки й Британії в ту політику, яку провадив супроти України французький уряд, як господар своєї "зони в Південній Росії". Цей факт напрямку французької і британської, а згодом і американської політики, став скоро відомим для московських білых чинників і вони цей момент вповні використовували проти України, все одно під яким вона не була б режимом, — гетьмана чи потім Директорії УНРеспубліки. Цими заходами бло-московські кіла добилися того, що французький уряд не хотів гизнати Української Держави ні за гетьмана, ні за Директорії. Визнання могло наступити з цього боку тільки під умовою, що Український Уряд піддається під контроль Франції і під другою умовою, що він піддається під програму відбудови єдиної російської імперії. Тільки в тім випадку міг такий "обласний" уряд України рахувати на технічну і мілітарну допомогу в боротьбі проти большевицької агресії.

Французька політична доктрина, яка в найкоротшій формі накреслена вище, мусіла уягти деякій модифікації з огляду на існування реальної Советської Росії, що також ставила собі метою відбудову російської імперії, але й при тому ще большевицьку світову революцію. Прем'єр Клемансо з усіх тодішніх великороджавних шеф'в уряду розумів найліпше небезпеку большевизму для людства, отже та-кож старався про те, щоб його знищити зовсім, або принаймні ізоляті вітого на якийсь час у центральній Росії. Він робив усякі заходи в тім напрямку, але на практиці вони були суперечні з основною меотю, — знищенням большевизму. Проводячи доктрину єдиної небольшевицької російської великороджави, Клемансо тим самим антиагонізував національні визвольні рухи на території колишньої царської імперії проти Франції, а підтримуючи неділімські кіла Москалів проти немосковських націй, в'н тим самим нищив найреальнішу базу боротьби проти большевизму — самостійницькі національні рухи і їх держави.

II.

ПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ І ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРНОЛЬДА МАРГОЛІНА

У такім непригожім для суверенної Української Держави політичнім кліматі треба було відповідальним колам рішатися на якусь політичну концепцію і потім вігнов дно до неї ліяти.

Гетьман Скоропадський вибрав концепцію, яка спиралася на відкиненні співпраці з большевизмом і приймала тезу про співпрацю з побідною антантою. Проте, знаючи єдино-неділімське становище французького уряду і решти антанських великороджав (без Амери-

ки), він цілістю прийняв антантську тезу про конечність відбудови осійської імперії і в тім сенсі видав свою грамоту з 14 листопада 1918, віддаючи одночасно Уряд Української Держави в руки Москаля Гербеля і більшості міністрів-Москалів. Цим актом гетьман кинув визов усьому свідомому українству і викликав внутрішню боротьбу в Україні, що тривала цілий місяць, до гетьманового зれчення 15 грудня; це позбавило Україну моральної сили порядку і не дало їй виявити мілітарну силу перед зовнішнім світом тоді, коли саме р'шилися терези історії в вазі різних політичних концепцій. Гетьман мусів про це знати, бо мусів це розуміти кожний нормальний освічений чоловік. Коби він вибрал цей шлях, то пляниво: він рахував на те, що дістане відразу підтримку проти українського самостійництва з двох боків нараз, від організованих сил ген. Денікіна і від французької мілітарної висадки, що мала ось-ось появитися в портах України. Він фактично не отримав підтримки ні від одних, ні від других, бо його грамота з 14 листопада вправді приймала концепцію відбудови лише єдиної Росії, але при тому застерігала якусь неозначену внутрішню федеративну будову. Тимчасом табор Денікіна відкинув всяку федеративну програму, а антанта підтримувала це становище Денікіна і веліла Скоропадському п'дчинитися Денікінові, як це вона наказувала також шефові Донського Війська, атаманові Краснову.²⁾

Мимоходом треба зазначити, що хід історії був би пішов цілком інакше, якби гетьман був вибрав шлях національної консолідації, який пропонував Іому Український Національний Союз і всі відповідальні українські чинники. В тім випадку він мусів би був піти за зразком польської "ради регенційної", яка по німецькій капітуляції 11 листопада передала всю свою владу до рук Юзефа Пілсудського, що саме тоді вийшов із німецької тюрми. Скоропадський повинен був тоді передати свою владу Симонові Петлюрі, що саме вийшов із тюрми, а популярний тоді в усіх національних колах Петлюра був би утворив уряд національної консолідації і знайшов політичний контакт з антантою, як відомий антантоФіл. Цим способом була б затримана гся існуюча тоді українська збройна сила та ще вона була б побільшена упорядкованою мобілізацією. А збройна сила тоді могла причинитися до побіди кожної політичної української концепції. Проте, гетьман вибрал шлях консолідації з неділімськими колами і цим р'шився на шляхах внутрішньої боротьби, яка довела до ослаблення України в міжнародних взаєминах і зокрема в обороні проти нової московсько-большевицької агресії.

Тоді, коли гетьман вибрал цей фатальний шлях політики, партія, до якої належав Арнольд Марголін, Українська Партия Соціялістів-Федералістів, р'шила активно вступити в контакт з антантою, але з виразною політичною концепцією. Партия не брала участі в підготовці повстання проти гетьмана, але позитивно висловилася за нього, коли воно вибухло, бо іншого шляху вже не було. Партия р'шила вислати до Яс у Румунії, де знаходився тоді головний штаб антантських військ, що йшли на півден Украни. Делегація мала старатися перегонати антантських представників про конечність визнання концепції самостійності Української Держави у співдз з антантською боротьбою проти большевизму. Делегація складалася з таких діячів: Мацієвич, Прокопович, Фещенко - Чоп'євський, Соколовський і Марголін, який до того часу займав в Україні становище члена Генерального Суду, а потім Державного Сенату.³⁾ Через воєнні фронти під час повстання не вдалося делегації добитися до призначеної цілі. Проте, як тільки утворився перший склад Уряду УНРеспубліки за Директорії, Марголін був покликаний на пост віцеміністра зовнішніх справ і

одночасно висланий до Парижу як член Делегації УНР на Мирову Конференцію. Дорога до Парижу йшла через Одесу і Букарешт. В Одесі в міжчасі вже була висадка антанцьких військ і головна команда їх. Тут треба було відразу виступити перед представництвом антанти, яке було в руках Французів, з відповідною політичною концепцією, яка боронила б суверенність Української Держави і одночасно вміщувалася б якось у загальну політику антанти. Треба було переконати Французів тією концепцією до зрозуміння конечності української самостійності і при тому дати їй належне місце в боротьбі проти большевицького заливу.

Арнольд Марголін, як блискучий юрист, виробив проект декларації до антанцького представництва в Одесі, яка містила власне в собі українську політичну концепцію. Ця концепція рішуче обстоювала суверенність України і кожної нової держави, що витворилася на руїнах російського царства. Вона визнавала ідею міждержавної співпраці, конфедерації і навіть федерації, але тільки після того, як буде виборений мир в Європі і коли кожна нація сама, своєю власною конституантою вирішить такий чи інший спосіб міждержавної співпраці. Вже тепер, практично, в боротьбі проти большевизму, твориться військова співпраця нових суверенних держав, як зав'язок майбутнього упорядкування Середушої і Східної Європи на підставах права націй і демократії. Проект цеї декларації Марголін предложив нараді представників усіх українських партій і після його схвалення постарається проте, щоб його підписали також представники нових держав, які тоді знаходилися також в Одесі — Білоруси — ген. Баханович, Кубані — Л. Бич, Дону — ген. Черечукін. Таким чином Марголін досягнув вперше великого дипломатичного успіху: солідарного виступу чотирьох нових держав у справі їх суверенності і майбутнього ладу тої частини Європи.

Декларація, між іншим підкреслює, що нема федерації там, де вона накидається силою згори. Якщо таку "федерацію" хотіла би накинути стороння сила, то практика покаже, що цей намір не може бути зреалізований. Федерація правдива може створитися тільки шляхом добровільної згоди, як рівних з рівними, суверенних державних одиниць, які виникнули на території Росії, яка фактично вже розпалася і не існує. "Виходячи з усього того, що сказано вище, ми, представники України, Білоруси, Дону і Кубані, прийшли до глибокого переконання, що питання державного ладу цих чотирьох одиниць може скоро й відповідно вирішитися тільки шляхом сепаратної реалізації засад державності і порядку в кожній із них. І є підстави думати, що й інші держави прилучаться до нашої засади". А далі меморіял продовжував: "І тільки після усунення большевизму й анархії, коли населення кожного такого державного твору буде мати можливість свободно висловити свою дійсну волю, наступить час для вияснення таких чи інших умовин згоди між ними на принципах свободи, рівності і братерства всіх народів, отже на принципах, які проголосили Ваші велики нації".⁴⁾

Якщо йдеться про другу тезу французької і взагалі антанцької політики в тім часі — тезу про конечність повалення большевизму — то меморіял, уложений Марголіном і підписаний згаданими представниками чотирьох держав, між іншим викладав таку аргументацію: "Успіх у боротьбі з большевизмом є найбільш можливий для осiąгнення в тім випадку, коли ця боротьба буде основана на використанні у кожній області місцевого населення, як джерела живої сили. Оборона власної батьківщини, власного огнища, своєї родини, свого народу, —

ось такі повинні бути гасла, до яких треба відкликатися, щоб викорінити большевизм.

“Ми звертаємося... також за технічною допомогою і за всім тим, чого в нас цілком нема, або чого в нас обмаль. Нам в першу чергу потрібна зброя і амуніція... Відчувається також брак військового виряду...”

Ця декларація була подана 5 лютого 1919. Всі дипломатичні ходи делегатів цих держав не дали позитивного результату, бо вони натрапили на непробивальний панцер політичної сліпоти тодішнього антанського дипломатичного світу. Антанські державники в просто незрозумілий спосіб давали себе провадити московським імперіяльстичним чинникам в явній суперечності з власними державними інтересами.

Ці останні, як представництво всіх місцевих російських небольшевицьких урядів, що були об'єднані під проводом “Верховного Правителя” адм. Колчака, подали були Мирої Конференції дня 9 березня 1919 окрему ноту з рішучим відкиненням визнання суверенності держав немосковських народів. Основний уступ цеї ноти такий: “Мирова Конференція повинна прийняти таку постанову: Великодержави визнають: а) що всі питання, що торкаються територій російської держави в її границях 1914 року з виключенням етнографічної Польщі, б) а також питання про майбутній устрій національностей, які живуть у цих межах не можуть бути вирішенні без згоди московського (руського) народу. У зв'язку з тим, ніяке остаточне рішення не може статися в цій справі аж до часу, коли московський (руssкий) народ не буде в стані виявити свободно свою волю і прийняти участь в управильненні цих питань.⁵⁾

Цю ноту підписали С. Сазонов, князь Львов, В. Маклаков і Н. Чайковський (соціяліст).

Дипломатична діяльність Марголіна в Паризі і в Лондоні власне була присвячена тому, щоб побороти цю московську тезу про те, що нібито сам московський (руський) народ має право рішати про всю колишню російську імперію, тобто про долю всіх немосковських народів. Марголін в особистій конференції в британськім міністерстві зовнішніх справ і потім окремою запискою старався з'ясувати антанським дипломатам, що колишня Росія, то не один московський народ, а різні народи, які тепер згідно з правом самовизначення народів утворили свої власні держави. У своїм меморіалі він рішуче заявляє, що всі немосковські народи відмовляють московському народові право рішати про їх долю у “Всеросійській конституанті”, бо вони на таку конституанту не підуть з огляду на те, що вона наперед мала б спрепаровану московську більшість. В кожнім разі не підуть туди Українці. Кожна нація сама буде мати свою конституанту і сама рішить про свій державний лад. Щодо усунення большевизму, то єдиним засобом успіху цеї боротьби є визнання рішальності в цім змаганні національних держав з колишньої російської території.⁶⁾

Для реалізації тої політичної концепції, якої гарячим прихильником був Марголін, він діяв не тільки письмово. Він був первім організатором солідарного виступу чотирьох державних представництв у Одесі в лютому 1919, а також він зорганізував був на терені Паризжу ще кілька таких спільніх виступів усіх державних представництв Сходу Європи (Балтійських держав, Кавказьких народів). Проте, інтриги польського представництва і французької дипломатії перешкодили тому, щоб ідея міжморського об'єднання держав від Балтійського до Чорного моря знайшла свою реалізацію в формальнім військово-політичнім союзі. Балтійські представництва, які діставали матеріальну і

збройну допомогу від антанти, хоч і не мали визнання де юре, відчужувалися від ідеї союзу, сподіваючися, що тим способом вони краще забезпечать свою незалежність. Проте, сама ідея політичної концепції Марголіна через те не вмерла. Вона не мала тільки в тому часі успіху відразу, але зате знайшла свій живий відгук в нинішніх часах. Ця ідея розвинулася далі аж до програми З'єднаних Держав Вільної Європи.⁷⁾

Важною ділянкою своєї дипломатичної діяльності уважав Марголін завдання розколоти ворожий для Української Держави неділімський табор. Усіх сил він докладав для того, щоб утворилася така група московських політичних діячів, яка відкрито визнавала б принцип суверенности національних держав немосковських народів та яка помагала б активно для їх закріплення. Свої заходи Марголін робив серед московських політичних груп центру і соціалістів. Довгий час його старання були безуспішні, бо іменем центру відмовився від цього Маклаков, а іменем соціалістів-революціонерів Керенський.

Але Марголін не спочив від старань у цьому напрямку. Вкінці пізною осінню Йому вдалося переконати до такої політичної концепції активного російського соціал-ста-революціонера, колишнього міністра в уряді Керенського та популярного серед демократичних кол антибольшевицького діяча — Бориса Савінкова. Давши себе раз переконати, що большевізм можна повалити в Росії тільки при допомозі суверенних держав немосковських народів, Савінков став сам активно діяти в тому напрямку в антантських урядах, щоб вони прийняли цю концепцію за свою. В грудні 1919 року Савінков особисто переговорював з британським міністерством зовнішніх справ, щоб воно визнало концепцію самостійних держав довкола Советської Росії (Грузія, Азарбейджан, Україна, Балтійські держави), щоб вони створили між собою союз і разом вибудували військовий вал проти большевизму. Такий протибольшевицький бльок самостійних держав дав би, на думку Савінкова, базу самим Москальям провадити активну боротьбу за знищенння большевицької зарази у самій Росії. Зразу цею ідеєю Савінкова перейнявся був Лойд Джордж, але Його охолодив на доручення державного секретаря ЗДА Лансинга американський амбасадор у Лондоні.

Зрештою, очолюваний Савінковом “Московський (Русский) Політичний Комітет” публічно декларацією з 18 листопада 1920 визнав “державну незалежність Української Народної Республіки”. Декларацію підписали були ще Н. Г. Буданов, Б. Г. Гершельман, Д. М. Одінець, В. В. Уляніцький, і ген. Б. С. Перемикін.

Арнольд Марголін, це єдиний український дипломатичний представник, який сповнив свій обов’язок перед Україною і виступив перед світом письмово в обороні голови Української Держави, Симона Петлюри, ще за Його життя. У своїй книзі “Україна і політика антанти”, виданій для ширшого кола читачів у московській мові, Марголін документально доказував безосновність обвинувачень проти Симона Петлюри в тому, що нібито він був прихильний для протицивських погромів або що він їх в чім небудь завинив. Oprіч того він в обширній книзі представив всю свою дипломатичну діяльність, даючи її таким чином під оцінку громади.

I пізніше, коли він уже не був у дипломатичній службі, як урядник Уряду УНРеспубліки, він фактично продовжував сповняти службу гонорового і безінтересового представника українського самостійницького визвольного руху у Вашингтоні протягом кількох десятків років і звіт про цю роботу знову ж таки зложив в англійській книжці. На жаль, інші дипломати УНРеспубліки не пішли за тим по-

зитивним прикладом. Внаслідок того, по їх смерті, пропало багато історичного матеріалу з діяльності українського зовнішнього ресорту.

1) Вінс頓 Черчил: *The World Crisis 1918-1928*, Нью Йорк, 1929, сторона 167-168.

2) Про те, що антанта відкинула пропозицію гетьмана про його визнання і співпрацю з нею, гляди близче в гетьманського історика і міністра Д. Дорошенка: "Ілюстрована історія України 1917-1923 рр., том II, сторона 408 і наступні.

3) Українська Партія Соціалістів-Федералістів мала у своїх рядах найбільше інтелігенції у порівнянні з іншими партіями. До неї входили ще відомі державники: О. Шульгин, Максим Славінський, Сергій Єфремов (пізніший голова Спілки Визволення України), С. Шелухин, М. Кушнір, Д-р Піснячевський і Ніковський. Назва федералістів означала не напрям політики щодо федерації з Росією, але щодо внутрішньої організації Української Держави. Соціалізм цеї партії був ідеалістичного етичного напрямку.

4) Арнольд Марголін: Україна і політика антанти (Записки Жида і громадянина. Берлін 1921. Сторона 118 і наступні. (Видання по-московськи).

5) Там таки, сторона 370 і наступні.

6) Там таки, сторона 380 і наступні.

7) У світлі цих фактів і документів читац сам осудить голословне і знеславлююче твердження Д-ра Дмитра Донцова про те, що нібито Марголін "переконаний противник української незалежності і патріот неподільної Росії". — Д. Донцов "Революція в Угорщині". Шлях перемоги ч. 51 (147), Мюнхен 1956.

"ATTITUDES OF ETHNIC GROUPS IN THE UNITED STATES TOWARD AMERICAN JEWRY"

by D-r Joseph L. Lichten

The aim of this study is to analyze the attitudes of the American ethnic groups toward American Jewry. We realize that we will find among these groups a far-reaching gamut of views based on their origins, religion, degree of successful integration in American life and their political convictions. This study, however, does not intend to present a theoretical analysis based on the whole social scientific apparatus of research. Rather, we intend to present the results of some of our personal observations, relationships, experiences and difficulties.

Are we dealing here with two comparable groups? Are Jews in general, and in the United States in particular, only a religious group, or also an ethnic one? Or do they represent a combination of these two elements in addition to several other important factors? The general feeling in various Jewish communities is that they represent a religious entity, not comparable to the Ukrainian, Polish or Italo-American communities. It is interesting that these nationality groups, on the other hand, would like to establish relationships with Jews on the ethnic level, and not finding a response on the general Jewish community level, are looking for contacts with organizations and individuals who in their own description and evaluation retain these ethnic elements, calling themselves Roumanian, Hungarian or Polish Jews. Probably those who

adhere to the eclectic approach are nearest to the real definition. Schermerhorn presents ten major factors which form the uniqueness of the Jewish community, stressing religion and culture.¹⁾ Mac-Iver defines Jews as "an ethnic group differing from most others by the fact that to a large extent they adhere to a religion peculiarly their own."²⁾ Marshall Sklare prefers a rather unusual definition stating that "Judaism constitutes an ethnic church" but it is obvious that his intention was to stress the two major and inseparable elements integral in Judaism, namely religion and ethnic origin.³⁾ Very significant and helpful is the psychological definition of the term "ethnic" presented by Warner and Srole — "The term 'ethnic' refers to any individual who considers himself or is considered to be a member of a group with a foreign culture and who participates in the activities of the group."⁴⁾ Duker resolves the problem in similar vein although in much simpler words — "The Jewish group is unlike any other group, be it ethnic or religious, as these two aspects are almost inseparable when it comes to Jewish identification."⁵⁾ A very important contribution to this problem and many others covered by this paper is made by C. Bezalel Sherman.⁶⁾

In addition, it is also important to arrive at certain conclusions regarding the position of ethnic groups in the United States vis-a-vis the general community. Do we deal here with a problem of dying-out communities, or "vanishing minorities" as others prefer to call them?⁷⁾ It would be like trying to look into a crystal ball if we attempt to predict exactly the fate of American ethnic minorities. We can only state here, however, that ethnic groups today as compared with their members and activities twenty years ago, have not shown a tendency to vanish so soon. We should bear in mind that they do not exist in any static situation but represent dynamic groups of people undergoing changes and reorientation almost every day. Of course, they are being slowly integrated into the general stream of American life but their interpretation does not mean that the whole impact of their active living will simply cease to exist. On the contrary, they are constantly enriching the general American culture. Years ago, their foreign language was the element which made them a distinct segment of our population. In our own time, because of the generations born in the United States, the use of the native tongue is less in evidence. The accent and emphasis is rather on common culture, customs and traditions. Many foreign language newspapers have disappeared from the American scene during the last decade, but we should also keep in mind the fact that 70 new ones were established in the same period. Bluntly speaking, we believe in "cultural pluralism" which means simply that every group has something to contribute to American culture. Many of us who work in the field of integration of the new immigrants, or in the field of education in general, believe as citizens and as Jews that the concept of "cultural pluralism" is the only answer to the future of American culture. We believe in this concept, despite the fact that a distinguished expert of American religious life sharply rejected this idea in his recent book. He attempted to discredit "cultural pluralists" as representatives of a philosophy which contradicts, in his opinion, his own theory about the future of American society.⁸⁾ Unfortunately, we have to take issue also with another of his statements, namely, that "self-identification in ethnic terms, while it was a product of the American environment, was also a sign of incomplete integration into American life."⁹⁾

What are the major factors which have made ethnic life during the last two decades so much more dynamic and active? It is true that in the early 30's, an observer of ethnic life in this country could come to the conclusion more easily than now that nationality groups would be integrated quickly and would stop existing as separate communities. The restrictions of American immigration laws of 1924, and the fairly balanced international situation helped in arriving at such a conclusion. The Second World War, however, created tremendous new interest in the fate of countries occupied by the Nazi machine. The newspapers and the leadership of the nationality organizations started to pay immediate attention to the situation of people with whom they had a common origin. New organizations were formed representing varied political points of view and convictions. Another even more tangible factor was the character of the new immigration to the United States. This new exodus began almost immediately after the outbreak of the war and continues up to the present time. This immigration should be analyzed not so much from a quantitative, but rather from a qualitative point of view. It can be labeled a political type of immigration as distinguished from the older economic forms of immigration. The majority of the new immigrants are coming to these shores not so much to improve their material condition as to escape from their former homes now occupied by the Soviet Union or governed by its satellite regimes in Eastern Europe.

A large percentage of these immigrants from all over Europe are not workers and peasants, but belong to the educated middle class. They are scientists and university professors (many of international repute), professional people, and writers, both of newspaper and magazine background. These people are a real asset to American culture. Among them are outstanding leaders who have spent their lives promoting liberal ideals and the democratic way of life. It is also true, that there does exist among them a small group who cooperated with the Nazis during the war, a faction which dreams of the restoration of fascism in Europe, upon the defeat of the present Communist regimes.

Additional factors creating ethnic dynamism are barriers which the groups found as soon as the second generation was ready to climb the social ladder. Discrimination in employment, education, and social activities aroused the common interest of the various nationality groups. Partly as a result of this discrimination came an understanding of new possibilities in the political arena. Several ethnic communities realize that they can accomplish more for themselves and for the country if they stick together in political life. Their momentum in this area is still increasing. Louis Harris in his book, "Is There A Republican Majority?" states for example, that "The new groups — Italians, Poles, Russians, Hungarians, Lithuanians, Czechs, — did not begin to become significant politically until their first crop of American-bred children, born in the first decade of the century, reached voting age . . . but under Roosevelt they became increasingly important elements in the Democratic Party, and their full voting strength will not be realized until the 1960's."¹⁰⁾ Finally, the contacts with the rest of the world re-established so closely in 1939 are still very strong, and many international problems involved in the conflict between the East and the West are extremely important and vital in the activities of the nationality organizations. These factors play an important role in the editorials of the foreign language press.

One can risk a statement that all these problems are much closer to the hearts of the members of various ethnic groups than of many other segments of our population. In view of all these facts which we are only able to sketch, we can not accept too seriously the expression of opinion which deals with ethnic groups as a phenomenon which belongs to the past rather than to the present.

Oscar Handlin's books are for all of us a source of continuing inspiration, and we are anxiously waiting for his further evaluation of the life of ethnic groups of the present day, which he started in his "The American People in the Twentieth Century."¹¹⁾ We gladly quote from Marshall Sklare's book in which he noticed the existing changes — "It was once thought that each ethnic group would — in the space of a few decades — leave their 'ghettos' and fuse into the melting pot. Sociologists conceded that the groups which came here fairly late, against whom descrimination was practiced, or whose original culture was strikingly different from the dominant one, might be more cohesive than others. But assimilation was considered inevitable. At present it is becoming increasingly evident that ethnicity will remain a significant basis for social stratification."¹²⁾ Concluding, it is our opinion that in the distant future, American ethnic groups may be completely integrated into the general culture without losing their cultural distinctions. In a discussion of their present day attitudes, however, we are concerned with living communities participating in the life of the country as one of the segments of the population — free in their expression of opinion and in their freedom to organize themselves.

The ethnic press represents one of the most important, direct sources for every study devoted to the attitudes of nationality groups; this press also plays a significant role in our analysis. We prefer to use the term "ethnic" rather than "foreign language" press, despite the fact that we deal here with publications issued predominantly in foreign languages, because this press is slowly but continuously changing its character. Language is no longer the most important factor in ethnic self-identification for the new generation, although it still retains this character for foreign-born of the old and new immigration. The old, well-established foreign language press is undergoing a definite change toward English. It started very modestly and reluctantly with sports pages, under the obvious pretext that they are mostly read by the youth. We can now find, however, several other pages with general news also being changed into English. Relatively few newspapers have changed completely into English. In addition, several important political and scientific ethnic magazines are being published in English, partly for the reasons stated above, but also for public relations and propaganda considerations.

The ethnic press is very interested in many phases of Jewish life, and devotes more space to Jewish affairs than to those of any other minority with the exception of its own group. In general, the majority of these newspapers are sympathetically inclined toward Jewish organized life, Jewish institutions, Jewish aspirations and sufferings.

To a large extent, the ethnic press reflects the current tendency, stronger every day, of establishing a working contact on a community level with American Jewry. The leadership of the East — and South various ethnic groups, although perhaps not yet the grassroots level of large ethnic organizations, understands well the importance of leaving their own spiritual ghettos and establishing lines of communication with the general community. Several reasons exist for

this trend. There are also specific answers as to why the Jewish community plays a role in these plans. The ethnic leadership is interested in the future of the countries of their own or their father's origin. They desire to participate in American political life, in combating prejudice against their own groups, in lifting barriers of discrimination against them, and last but not least, in keeping alive the interest of their youth in the aspirations of the older ethnic groups. In this leadership's opinion, Jews can play a vital role in these plans. They know that, in view of past history, the Jewish community looks suspiciously at the activities of several ethnic groups, particularly those of Eastern European origin. Many of them would like not only to change this atmosphere, but to win Jewish opinion to their side, as a part of general American public opinion. They also know that the Jewish community has developed several methods and techniques for combating prejudice and discrimination, and, although these have not always been successful, they have been able to work in this field seriously and systematically with the help of the best specialists.

They know that what we call the human relations program for better intergroup understanding begins to have an impact on the younger generation. Jewish organizations receive invitations to speak at importin meetings of nationality organizations, to lecture, to participate in workshops and seminars on this subject. This trend represents a rather new phenomenon; it still does not exist on a very large scale, but it is growing and the prognostics are that it will grow further.

The ethnic press writes about important developments within the Jewish community, informs its readership about established relationships, covers extensively all the statements of Jewish representatives, informs them of instances of mutual cooperation in the past and in the present.

The picture does not look so idyllic, however, when we analyze the writings and activities of some other segments of the ethnic press and organizations.

We talked before about the majority, but a small minority, supported lately by certain elements among the new arrivals, is still vocal in its anti-Semitic attitudes. The slogans are far from original ranging from a general unfriendliness toward Jews, to accusations of seeking special privileges, power and wealth, through illegal means and machinations. Old slogans about Jewish sympathies for the political system behind the Iron Curtain are slowly vanishing, in view of the persecution of Jews by the Soviet and pro-Soviet regimes.

We should mention that practically every ethnic group has one or more press organs which follow the Communist line. Jewish problems are frequently touched upon in the Communist foreign language press. When it suits the day's political requirements, anti-Semitism is vehemently assailed. However, when their purpose is served conversely, all Jewish fraternal, cultural and social organizations (except for the small pro-Communist group) are condemned as being in the sycophantic service of "American imperialism and capitalism". The reputable Jewish national organizations are labeled "agents of the Wall Street bankers."

Israel is one of the most favored topics for the foreign language press as far as Jewish problems are concerned.

The friendly press stresses positive and constructive elements—praises the Jew as a farmer and soldier, expresses its great satisfaction that innocent victims of Nazism found a shelter, more—a home,

indicates that the establishment of the State of Israel raises hopes for enslaved people under Soviet domination. Unfriendly newspapers have had a hard job lately in their attacks on Israel. Their favorite slogan for years has been that Israel is the creation of and a springboard for Communism. The Arab-Soviet honeymoon obviously spoiled their false line, built in the past with such great effort.

In looking retrospectively at the attitudes of ethnic groups in the United States toward American Jewry, we can note with great satisfaction that real progress has been made in this relationship. American ethnic groups in general are not only interested in many aspects of the life of the American Jewish community, but strive diligently, more than ever before, for friendly contacts and cooperation with the Jews of America.

¹ R. A. Schermerhorn, "These Our People", D. C. Heath & Co., Boston, 1949, pp. 381-387.

² R. N. MacIver, "The More Perfect Union", the MacMillan Co., New York, 1948, p. 271.

³ Marshall Sklare, "Conservative Judaism — The American Religious Movement", The Free Press, Glencove, Illinois, 1955, p. 35.

⁴ W. Lloyd Warner and Leo Srole. "The Social Systems of American Ethnic Groups". Yankee City Series. Volume Three. Yale University Press, 1945, p. 28.

⁵ Tercentenary Conference on American Jewish Sociology, op. cit. p. 203.

⁶ C. Bezalel Sherman. "Juden Und Andere Ethnische Grupes In Die Fereinigte Staaten". New York, 1948.

⁷ "One America" edited by Francis J. Brown and Joseph Roucek, Prentice Hall, 1952, New York, article by Maurice R. Davie — Our Vanishing Minorities, pp. 545-557.

⁸ Will Herberg, "Protestant — Catholic — Jew — An essay in American Religious Sociology", Doubleday & Co., Garden City, New York, 1955, pp. 33-35.

⁹ Will Herberg, op. cit. p. 51.

¹⁰ Louis Harris, "Is there a Republican Majority" — Political Trends, 1952-56, Harper & Bros., New York, 1954, p. 94.

¹¹ Oscar Handlin, "The Uprooted" — The Epic Story of the Great Migrations that made the American People. An Atlantic Monthly Press Book. Little, Brown & Co., Boston 1951. "The American People in the Twentieth Century", Harvard University Press, Cambridge, 1954.

¹² Marshall Sklare, op. cit. p. 32.

СТАТТЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У цім випуску містимо статтю відомого автора в справі меншин в Америці д-ра Дж. Ліхтена, директора Ліги проти дефамації при Б'най Б'ріт. Шановний Автор залишив Редакції до вибору, або виводити статтю в українській перекладі, або в англомовнім оригіналі.

Стаття д-ра Дж. Ліхтена заторкує одну з важливих меншинних проблем у ЗДА, з якою повинна бути ознайомлена близьче вся українсько-американська громада, зокрема та її частина, яка вже не досить плавно читає по українському. Тому Редакція рішилася помістити статтю в англійській мові.

Наші зауваження

В ОБОРОНІ НАЙВАЖНІШОЇ ЗАСАДИ ПУБЛІЦИСТИКИ

Редакція "Вільної України" в 9-ому збірнику була допустила до друку статтю Д. Коса п. н. "В обороні найважнішої засади публіцистики", у якій автор писав:

"Переглядаючи англомовну публікацію Мюнхенського "Інституту для вивчення Історії та Культури ССРР", я ствердив, що стаття проф. Д-ра М. Міщенка, дійсно була пропущена. На основі інформацій від інших авторів я знаю, що всі оголошені реферати пройшли цензуру, а два були навіть цілковито на ново написані. З передмови до англійської публікації я довідався, що за редагування її відповідає Організаційний Комітет Конференції з 8-ми осіб у тому і проф. д-р М. Чубатий."

А далі автор робить висновок, що "не "Комітет Визволення від Большевизму" відповідає за те, що зроблено з тими чи іншими доповідями з збірнику, а виключно відповідає за це згадана Комісія з проф. д-ром Чубатим включно. Не Комітет, а ця комісія Організації Конференції, де був і проф. д-р Чубатий переводила політичну цензуру над науковими доповідями і то в небажаному для української вільської справи напрямі".

На такі, що їх Редакція тепер у виїмках подає, і їм подібні заміти, проф. д-р М. Чубатий прислав до Редакції листа, що його без ніяких змін, в тому і правописних, передруковуємо.

ЛІСТ ДО РЕДАКЦІЇ

prof. M. Чубатий

"До Вельми Шановного Пана Редактора
"Вільної України"
Тrenton, N. Дж.

Вельми Шановний Пане Редакторе!

В 9-ому випуску Збірника "Вільна Україна" з р. 1956 була поміщена допис п. Д. Коса п. З, "В Обороні Найважнішої Засади Публіцистики", в якій представлено невірно мою роль в справі непоміщення докладу проф. М. Міщенка, зголовленого на "Наукову Конференцію з Поза Залізної Заслони" в квітні 1954, у відповіднім Збірнику з тойж конференції.

Тому прохаю помістити для вірності справи оце мое вияснення:

1) Справа не поміщення статті проф. М. Міщенка була порушувана не тільки в журналі "Нові Дні" на весні 1955, але також куди обширніше в часописі "Новий Шлях", що виходить у Вінніпегу, в осені 1955 та була вповні вияснена поміж проф. М. Міщенком та мною з гідністю для обох сторін.

2) Пан Д. Кос видно не читав статей в "Новім Шляху", тому я обовязаний ствердити, що в оцінці докладу проф. М. Міщенка я не брав особисто участі, бо в справах невро-фізіології та психіатрії я не розуміюся. Я належав справді до Організаційного Комітету тойж конференції, однаке оцінку докладів переводило дві фахові комісії: одні для докладів з гуманістичних наук (історії, літератури, мовознавства, права та то що), друга для докладів з природничо-лікарських наук. З українців до першої належав я, до другої, що переводила оцінку докладу проф. М. Міщенка з українців належав проф. М. Ветухів. Я оцінював доклади: проф. Оглоблина, Одарченка, Коваліва, В. Гришка та Замші і за ці доклади я беру відповідальність.

3) Близькі вияснення чому доклад проф. М. Міщенка на тему "Невро-фізіольгія та Психіатрія в Боротьбі з Російським Імперіалізмом" не був поміщений в публікації з конференції авторитетно мігби дати проф. Михайло Ветухів і на цю адресу повинні звернутися заінтересовані — редакція та дописувач п. Д. Кос.

З пошаною

Проф. Микола Чубатий

Дня 27-го серпня 1956 р. Редакція "Вільної України" звернулася до проф. М. Ветухова таким листом:

Високоповажаний Пане Професоре!

Редакція "Вільної України" була помістила в 9-ому збірнику статтю Д. Коса на тему "В обороні найважнішої засади публіцистики". Для Вашої орієнтації про що саме йдеться, цю статтю я Вам у залученні пересилаю. Рівно ж у залученні пересилаю Вам відпис "вияснення проф. М. Чубатого", у якому він покликається на Ваше ім'я та, делкатно кажучи, всю вину звалює на Вас.

Думаю, що в ім'я правди і в ім'я добра справи поділітесь з Редакцією і тим самим з читачами "Вільної України" своїми виясненнями у цій справі"...

Надіюсь від Вас скорої відповіді і остаю з глибокою пошаною до Вас

В. М. Верган

На повищого листа, на жаль, Редакція від проф. Ветухова не одержала відповіді й досі. Редакція звернулася також до проф. д-ра М. Міщенка, щоб у цій справі і він сказав своє слово. Проф. д-р М. Міщенко прислав до Редакції ось такого листа:

**НЕВРО-ФІЗІОЛОГІЯ І ПСИХІАТРІЯ В СССР НА КОНДЕРЕНЦІЇ
КОЛИШНІХ СОВЕТСЬКИХ УЧЕНИХ В НЮ ЙОРКУ ТА ВІДГОМІН
ЦЬОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ**

д-р М. Міщенко

"Високоповажаний Пане Редакторе!

Ви просили мене дати докладні і вичерпні вияснення в справі моєї доповіді "Невро-Фізіологія і Психіатрія в СССР" на конференції колишніх советських вчених в Нью Йорку. Це питання в свій час було в певній мірі з'ясовано. Наукове Т-во ім. Т. Шевченка і Незалежна Асоціація Дослідів Советської Теорії і Практики зажадали моого вяснення і воно було видруковане в українській пресі під назвою "На послугах непередрішення". Ці саме Наукові Т-ва заявили протест в справі цензурних обмежень застосованих Редакційним Комітетом Конференції і майже всі органи української преси різних напрямків в ЗДА, Канаді, Бразилії і Аргентині, Англії, Франції і Німеччині — приєднали свій голос протесту і висловили свою думку в цій справі. Для того, щоб справа стала яснішою, за вимогою Наукових Товариств я написав розгляд теоретичних позицій збірника конференції і він був видрукований Незалежною Асоціацією Дослідників в журналі "Визвольний Шлях" в Англії під назвою "На послугах "єдиного принципу" і виданий окремою брошурою. Доповідь моя на конференції була прийнята позитивно в обговоренні спеціальними представниками американських психологів і психіатрів. Крім того проф. М. Чубатий в загальній рецензії доповідей конференції, видрукованої в "Свободі" відмітив позитивно і мою доповідь.

Я примушений був утриматись від друкування моєї доповіді в

збірнику тому, що Редакційний Комітет під виглядом редакційних змін усунув провідні засади моєї доповіді, а саме: 1) що природознавство в своїй основі має гуманітарні тенденції, що воно створене людиною для людини, а не для зміцнення тоталітарних диктатур, що воно впливало й впливає на хід суспільного думання і суспільних наук і складає собою революційний чинник великого суспільного значення; 2) що природознавство в ССР примусово ставиться на службу російському імперіалізму, що воно чинить опір цьому, провадить боротьбу за свої позиції і в цій боротьбі має незчисленні втрати; 3) що запроваджена советським урядом шляхом насильства урядова генетика Лисенка-Сталіна з метою швидкісного створення нової біологічної породи людей — "советского человека" і різних інших форм в агрономії і зоотехніці — складає собою одну з фаз у розвитку московського расизму, а саме фазу біологічного расизму. Теж саме значення має і лінгвістична теорія Сталіна. Обидві теорії — біологічна і лінгвістична склеровані на поборення визвольних змагань народів ССР, взірцем своїм мають біологічний тип "руського человека" і практично здійснюються шляхом денационалізації, русифікації, депортациї, перемішування населення в окремих республіках, шляхом знищення окремих республік і фізичним знищеннем цілих народів.

Я був запрошений на конференцію не як Українець і не як політик, а лише як спеціаліст в ділянці психіатрії. Яуважав своїм обов'язком взяти участь у конференції, бо був занепокоєний, що загально-теоретичні позиції природознавства, зокрема фізіології і генетики, як основи психіатрії і практика психіатрії в ССР можуть не бути висвітлені об'єктивно. Так почалися і сталося. Зміни пороблені в доповіді примусили мене утриматися від надрукування її в збірнику конференції, а пізніше я видрукував її в журналі "Нові Дні" під назвою "Невро-фізіологія і психіатрія в боротьбі з російським імперіалізмом".

Я хочу рішучо запевнити, що я не виходив у своїй доповіді з яких би то не було політичних чи спеціально національних позицій, а виключно зі суворих завдань природознавства. Я посилається на твердження світових учених і спеціально на російського вченого Академіка І. Павлова, який вважав головним і конечним завданням природознавства від часів Гіпократа — стреміння до пізнання законів і природи людського духу і усунення міжтваринних відношень у сфері людських взаємин. Та ці позиції природознавства завждиробили його неприйнятим і небезпечним для всіх ворогів людської свободи і тому не дивно, що в Редакційному Комітеті знайшлися сили, що використали не спосіб вільної дискусії, а метод цензури — чисто московський метод боротьби з наукою і зокрема з природознавством.

Мені не відомий був весь складний механізм редактування, але я діставав листи, в яких мене переконувано друкувати доповідь згідно зі зробленими змінами і відповідно прийнятому Редакційним Комітетом принципу "єдності", а при тому мене попереджувано, що проф. Чубатий і проф. М. Ветухів будуть мені спеціально писати в цій справі. Дійсно, проф. М. Ветухів умовляв мене друкувати доповідь у зміненому вигляді і запевняв, що вона "оброблена" добре. Від проф. М. Чубатого я дістав листа після того, як була видрукувана моя праця і вияснення. Це був відкритий лист в газеті "Новий Шлях", ч. 69, 1955, дуже гнівливий і несправедливий. З нього я довідався, що проф. М. Чубатий, як член Редакційного Комітету, був добре обізнаний з моєю доповіддю. Він піддав суворій критиці фаховий матеріал доповіді зі зasad і позицій прийнятих Редакційним Ко-

мітетом, себто, оминувши головні засади доповіді і зосередився на розгляді другорядних питань. Проф. М. Чубатий почувався ображеним за мое вияснення дане в пресі і вважав мій виступ порушенням етичних громадських засад. Я також був прикро вражений, що цитати наведені проф. М. Чубатим цілком невідповідали ні моїм поглядам ні тексту праці, видрукованої в журналі "Нові Дні" і в дружньому листі до нього через "Новий Шлях" ч. 77 (Вінніпег) я висловив припущення, що проф. М. Чубатий не зрозумів засад моєї доповіді. У мене було враження, що ця друга сувора рецензія проф. М. Чубатого після першої позитивної в "Свободі" — була написана не з доброю волею автора. Наши трохи надщерблені відношення все ж таки налагодилися після того, як проф. М. Чубатий в своєму вже приватному листі до мене визнав, що я маю відмінні погляди, хоч воної й не завжди забезпечують успіх. Це була дійсна правда. І я був вдячний проф. М. Чубатому за признання права мати інші погляди, хоч вони й "ні до чого" і я розумію чому проф. М. Чубатий не відрукував мою доповідь англійською мовою всупереч пропозиції членів Редколегії *Ukrainian Quarterly* (проф. д-ра Р. Смаль-Стоцького і М. Стакова), бо проф. М. Чубатий просто має відмінні погляди і поборює інші. Але тепер, коли проф. М. Чубатий в своєму листі до Вас доводить, що він не брав участі в оцінці моєї праці, бо не розуміється на справі невро-фізіології і психіатрії, я і цілком задоволений і повний признання Йому, бо цим очевидно відкликається і несправедлива оцінка моєї доповіді, зроблена ним в газеті "Новий Рлях" (ч. 69, 1955).

Помимо того всього проф. М. Чубатий в своєму відкритому листі виявив і деякі цінні деталі редактування збірника. Виявилося: 1) Що хоч проф. М. Чубатий і проф. М. Ветухів мали уповноваження УККА і УВАН, вони домовились скинути ці уповноваження і діяти на власну руку. Вони знали куди йдуть і що шукають і знали, що їх діяльність не може бути вилікована американсько-українськими суспільними і науковими організаціями, що так і сталося. 2) Проф. М. Чубатий призначав, що американські психіятри не поробили значних змін в моїй доповіді, хоч останню посилали начебто до двох американських психіятрів, а що зміни пороблені проф. М. Ветуховим і проф. Філіповим "людиною уміркованих поглядів і територ'яльним Українцем", як говорить про нього проф. М. Чубатий. Та національна принадливість не має ніякого значення для вченого, що захищає об'єктивні засади науки, бореться за них і не стає лакеєм принципів ворожих науці. Що ж стосується проф. Філіпова, то він поробив зміни в моїй статті саме тому, що він розглядає природознавство в ССР, як додаток до "руського патріотизму" і як пол'їну систему, що служить для тримання суспільства в послуху. Цими означеннями проф. Філіпов прикрив і захистив расистські аспірації московського уряду. Що ж до проф. Ветухова, то його наукові засади лежали в межах загально-людських слабостей: "Ах, що скажет княгиня Мария Алексеевна!" Це саме доводиться тим, що обидва ці представники науки, не маючи нічого спільного з моїм фахом, осміливались робити поправки в психіатричній праці, ставши на шлях славнозвісного фізика і рентгенолога проф. Ф. Багатирчука, що писав грізні статті з ділянки української лінгвістики, літератури, історії, вносив поправки в концепції українських істориків в тому ж саме оточенню, під тим саме духовим провідництвом і з того самого театрального кону в "Східняку", додатку "Нового Русского Слова".

Це все, що відомо мені в справі редактування збірника. Я не публіцист і про засади публіцистичної етики Вам належить слово. Що ж

до етичних засад в ділянці науки, бодай в найпростішому їх виявленні — пошани до інших ділянок науки, в яких ми не є спеціалістами, то їх бракує і Шановному проф. М. Чубатому і особливо проф. М. Ветухову. Це, звичайно, не стосується проф. А. Філіпова, бо він стоїть і так по той бік барикад.

З глибокою пошаною до Вас

М. Міщенко

Стільки про "Невро-фізіологію і психіятрію в ССРР" на конференції колишніх учених в Нью Йорку та про її вдомін в українській пресі подав проф. д-р М. Міщенко.

Редакція "Вільної України" крім того ще раз звернулася до автора статті в 9-ому збірнику "В обороні найважнішої засади публіцистики" Д. Коса і він прислав такого листа:

МІЙ ВИСНОВОК

Д. Кос

Дорогий Пане Редакторе!

Прочитавши листа проф. Чубатого і листа проф. д-ра М. Міщенка, як також усі джерела, що на них вони покликані, я прийшов до такого висновку: 1) Фактом є, що в публікації Мюнхенського Інституту "Academic Freedom under the Soviet Regime, a symposium of refugee scholars who have escaped from USSR...", New York, April 3-4, 1954. на сторінці 2-ї є поданий проф. М. Чубатий в списку "Members of the Organizing Committee" разом з проф. М. Ветуховом, а понижче надруковано: "The participants in the Conference, exercising their right to academic freedom, voiced their views freely and without restrictions". 2) Фактом є, що той Організаційний Комітет, до якого належав і проф. М. Чубатий і проф. М. Ветухів написав тут неправду, бо всі статті перейшли цензуру, приклад, реферат проф. д-ра М. Міщенка, що єдиний мав відвагу не дозволити друкувати цензорований і поправлюваний свій реферат. 3) Фактом є, що на засіданні Комісії Інформації і Публікації УККА заінтерпельований редактор проф. М. Чубатий боронив цензуру реферату проф. М. Міщенка з причин "перебільшеного сенсуалізму", а фактично цензура викреслила уступ про національний аспект. 4) Коли проф. М. Чубатий неуважав себе співвідповідальним: а) за явну неправду, що "нуковці мали повагу і неограничену академічну свободу", то хай протестує перед Американським Комітетом, зглядно перед його Інститутом і хай вони офіційною заявюю стверджать, хто говорив, чи писав неправду. б) За цензуру реферату проф. д-ра М. Міщенка (і за очевидні зміни в рефераті проф. Коваліва), то хай теж протестує перед Американським Комітетом і Інститутом і хай вони його звільнить публічною заявю від цієї відповідальності.

Як довго не буде в цих справах вияснень, я таки далі підтримую своє твердження, що деякі українські вчені не станули в обороні найважнішої засади публіцистики — свободи слова і друку.

З глибокою пошаною до Вас

Д. Кос

ЮВІЛЕЙНІ ДНІ ФРАНКА І НАША ДІЙСНІСТЬ

написав Т. Кобзей

Днів прийти до переконання, що за сотню літ не перевелися давні психологічні типи народовців, москвофілів і рутенців. Перших характерною рисою є політична безхребетність, других — чужодержавне чи чужонаціональне поплентацтво, а третіх — службова відданість, посадництво і втеча від усякої політично-визвольної дії. І хоч Франко ці типи бичував ціле їх життя за політичне кругійство, за рабське вислужування чужим богам та за те, що перлися в “пани” а селян і робітників лишили в темноті на поталу ворогам, то ці всі психологічні типи залишились по сьогоднішній день. Є вони в Україні, є в Америці і Канаді та в інших країнах поселення нашої спільноти.

Подивімся на визвольну українську політику. Кожний здороводуваючий і політично вироблений чоловік в обличчі сучасного міжнародного і нашого внутрішнього положення приходить до переконання, що вся визвольна політика повинна спиратися на історичних і твердих та здорових основах. Такі основи в наш час творить Українська Національна Рада. Всі про це прекрасно знають і всі, здається, однозгідно стверджують, що визвольна наша справа мусить бути сконцентрована в одному визвольному центрі. Це так теоретично — а на ділі — скільки то народовської круганіни, коли приайдеться засісти за один стіл. А коли приайдеться фактично Українську Національну Раду визнати за єдиний визвольний центр і про це оголосити цілому світові, то який тоді психологічні типи починають кривій танець, що й не видно йому ніколи кінця. Конкретні приклади маємо на те все, що робиться на Конвенції УККА в ЗДА та Конгресі КУК. В одних тоді делегатів відзначається заяча душа і вони складають заяву лояльності, другі проголошують апоптічність, треті висувають навмисно такі вимоги, що їх неможна задоволити, четверті заявляють, що вони за координацію, але щоб про УНР не згадувати, а інші творять таємний бльок на всякий випадок і так в безконечність.

Правда, те що тепер діється — нічого нового. Воно діялося вже за часів Франка, і діялося за часів визвольних змагань, діялося і по програній боротьбі за державність. Психологічні типи, як архитипи все були, і тільки щастя, що їх щораз стає менше. Щастя української визвольної справи в тому, що у противагу цим типам постає тип, що його представником є сам Франко: це тип патріота, що відданий своїй нації з великим почуттям обов'язку і праці, це тип, що бореться за визволення всього українського народу від національного і соціального поневолення. Відданість українській визвольній справі висловив Франко у словах, виголошених на своїм 25-літньому ювілею. Він тоді сказав: “Як син селянина, вигодований твердим мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю своєго життя тому простому народові. Вихований у твердій школі, я від малку засвоїв собі дві заповіді. Перша, то було власне почуття того обов'язку, а друга, то потреба ненастancoї праці. Я бачив від малечку, що нашему селянинові ніщо не приходить без важкої праці, пізніше я пізнав, що і нам усім, як нації, ніщо не прийде задармо, що нам ні від кого нікто ласки не надіяється. Тільки те, що здобудемо своєю працею, буде дійсно нашим придбанням і тільки те, що з чужого культурного добра присвоїмо собі також власною працею, стане нашим добром”.

Добро нації, добро працюючих мас і їх визволення з національної і соціальної неволі уважав Франко найпершою і найважнішою

справою. Соц'ялізм вінуважав тільки провідною ідеєю, ідеалом суспільної праці, а не безпосередньо програмою і негайною акцією. Він нераз заявляв, що до цього ідеалу уповні людство ледве чи дійде, як не може воно дійти до повного здійснення етичного ідеалу. Франко не вірив у теорію насильників реформ і перебудови силою суспільного ладу. Справжня зміна можлива тільки при здійсненні етичних ідеалів, але ці ідеали це тільки напрямні, до яких треба змагати і удосконалювати себе духовно. Зате все були і є можливі політично-суспільні реформи і за них повинні свідомі і здороводумаючі люди змагатися. Для успішного переведення практичних справ люди повинні лучитися в координаційні центри. Франко був перший, що такий координаційний центр творив, хоч його тоді не підтримали свої члени і слова не додержали народовці. Він навіть був уложив разом з д-ром Охримовичем для цієї консолідаційної організації програму, яку пізніше народовці змінили, як також і змінили назву організації.

А в справах міжнародних відносин, в справах співпраці і солідарності соціалістів, хіба не ті самі архитипи за допомогою соціалізму намагаються відбудувати історичну Польщу чи вдергати сатрапну Московію. Ім також приходиться сказати словами Франка: "Еге ж, вони думають, що з Маркса вдастся їм вивести нову шляхеччину. Неабияк вони розуміють соціалізм".

А такі історично-психологічні типи, які скупчились коло редакції "Ковчег", які відкрито з напастю виступили в соті роковини народини Франка, хіба не ті самі, що колись купчились довкруги редакції "Сіон" і йому подібній. А хіба сучасні "українські комуністи" не є синами батьків московофілів? Хіба ж вони не тягнуть до "єдиної матушки", як тягнули московофіли? Тягнуть та ще й як. Ім ніщо, що Франко писав: "Не пора Москалеві й Ляхові служити" — вони служять далі. Вони всякими викрутасами намагаються доказати, що в сонеті:

Багно гниле між країв Європи,
Покрите цвіллю, зеленою густою.
Розсаднице недоумства і застою,
Росіє! Де лиши поставиш стопи,
Лиш галь і слизь росте й міцнє в тобі,
Свобідний дух або тікати мусить,
Або живцем вмирає в твоїм гробі!"

слово "Росіє" написав Іван Франко замість "О, Австріє" з цензурних причин. Ім ніщо, що Франко написав цілий ряд критичних статей про московський імперіалізм — вони його самого силою тягнуть в почот московських "демократів-революціонерів" типу україножера Белінського. Типи московофілів не перевелись, вони існують і діють.

А що ж на це всі ті, що намагаються бути послідовниками Франка. Чи, скажімо, спромоглися створити велику центральну ббліотеку ім. І. Франка, одну в ЗДА а другу в Канаді? Ні! Нема сил, каже дехто. У декого мало й відваги. Я знаю, що в одного редактора не стало відваги помістити наукову розвідку про вплив Франка на молодь, хоч газета, яку він репрезентує, видається для молоді. Інший редактор повертає статтю про Франка і в листі повідомляє автора статті, що не міг помістити в своїм органі, бо автор надав статті тенденційності, прив'язуючи Франка до одної партії. Цей редактор навіть радить "циу тенденційність оминути", то "матеріял мав би більшу цінність", себто він хоче Франка бачити не таким як він був, а таким якого йому треба — без світогляду і без політичного обличчя.

А чи ж нема тепер типів тих високопарних "бесервісерів"-всезнай-

ків, що устами прославляють Франка, а нишком саботують всяку практичну роботу? Чи ж не чоломкаються вони з ворогами української визвольної справи і радіють, як їх якийсь урядник чи міністер поклепає по плечі? Е! Вони не перевелися.

Думаю, що вже найвищий час, щоб тип Франка, справжнього патріота і громадської людини, запанував в нашій спільноті. Вже найвищий час, щоб кожний, кому дорога наша українська визвольна справа, сказав за Франком: "Я пізnav, що нам усім, як нації, ніщо не прийде задармо, що нам ні від кого ніякої ласки не надіятися", і ц. слова, щоб здіснював. На психологічні типи, хоч вони невміруші, — звертати увагу не варто.

Т. КОБЗЕЙ

Вільна трибуна:

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ ДОБИ МОСКОВСЬКОГО РАСИЗМУ

Написав Д-р Михайло Міщенко

Нав'язуючи до листа Редакції "Вільної України" в справі конференції і відтак збірника бувших советських вчених "Academic Freedom under the Soviet Regime. New York, 1954"¹) хочу подати деякі зауваження до характеристики сучасної доби московського расизму — доби біологічного расизму.

Як відомо, великий наступ на природознавство почався в період так званої "реконструкції" ССРР в 1930 році. Плян цієї "реконструкції" вміщав у собі "многообразіє" советських політичних тенденцій. Тут був і страх перед економічним зростанням капіталістичних елементів у період НЕП-у, бажання створити фундамент соціалістичної економіки і навіть побудувати соціалізм в одній країні, бажання перемогти зростаючий спротив поневолених народів і позбавити їх економічних засобів боротьби шляхом експропріації власних господарств і створенням колгоспної системи і нарешті, саме головне — змінити саму природу людини і її свідомість — створенням особливого біологічного типу "советського человека". Людину треба було змінити швидкісними методами і наділити такими властивостями, яких би тільки забажала інша людина. Природознавство відкинуло цю вимогу. Академік Павлов,²) як провідник фізіології саме перед тим у серії спеціальних досліджень разом з американськими природознавцями довів, що набутий індивідуальний досвід не може успадковуватися і фізіологія стояла на засадах біологічних теорій Де Фриза і Менделя. Ці теорії неприпускають можливості безпосереднього успадкування набутих у житті властивостей. Генетика в ССРР до 1930 року якраз і була побудована на цих засадах і цих засад дотримувалась і психологія і психіатрія.

Не зважаючи на це, советський уряд дав доручення психологам створити психологічний тип "советського человека" з певним окресленням рис свідомості, що відповідали б вимогам нової "соціалістичної доби" і повів атаки проти природознавства і спеціально проти фізіології Павлова, Бехтерева і рефлексології в Україні. Ці розділи природознавства обвинувачувалися у тому, що вони ігнорують вивчення свідомості і не відповідають "теорії відображення" Леніна. Атаки ці доручено було вести советській філософії (Цеборн) і психології (Корнілов). В Україну була послана спеціальна експедиція в

складі московських психологів — професорів Леонтьєва, Лурія, Лебединського для ліквідації рефлексології і насадження ліквідованої в свій час українськими науковими колами психології. В Росії був ліквідований невро-фізіологічний напрямок академіка І. Павлова*) і рефлексологічний напрямок академіка і члена НТШ В. Бехтерева. Крім того советський уряд дав доручення створити нову б'ологічну концепцію, яка обґрунтувала б можливість швидкісного створення біологічного типу людини і нових пород тварин і рослин. Це було зроблено агрономом Т. Лисенком під безпосереднім керівництвом Сталіна. Основою такої урядової "генетики" була взята теорія Лямарка, що припускала можливість успадкування набутих у житті рис, а тому, що її представники не могли цього довести експериментально, то ця теорія розглядалася перед тим советською філософією, як ненаукова, ідеалістична і расистська теорія, основана на вірі. Генетика, також, не приймала цієї теорії. Це не завадило советському урядові постати іти советську філософію на засаді саме цієї теорії, оголосити її урядовою і матеріалістичною і визнати теорію Де Фриза та Менделя расистськими і ідеалістичними, хоч перед тим вони вважалися матеріалістичними і навіть діялектичними. Зі зasad цієї ідеалістичної теорії Лямарка була ліквідована генетика в ССР і створена урядова "генетика" Лисенка-Сталіна. Найвизначніший представник генетики в ССР академік Н. Вавілов помер у тюрмі, а сотні інших генетиків зникли безслідно в концентраційних таборах. Всі ці зміни в ділянці природознавства і спеціально генетики советські філософи і уряд намагалися і намагаються доси розглядати тільки в площині світоглядової боротьби матеріалістичної філософії з ідеалістичними чи механістичними зasadами буржуазного природознавства і генетики.

Як же відповідає проф. А. Філіпов¹⁾ у своїй праці на питання: Чому природознавство в ССР підпало знищенню? Відповідь дуже проста: Воно підпало переслідуванню і знищенню саме тому, що 1) воно не відповідало принципу партійності і 2) було переможене психологією. Чого варті ці філософські наліпки не пов'язані з дійсністю? Але за ними ховається певна тенденція автора. Взяти, наприклад, основний аргумент автора — принцип партійності. Цей принцип запозичений Леніним від Маркса в його вченні про класовий характер істини і де цей принцип мав певний зміст, в руках советської партійної бюрократії повернувшись в бойове чорносотенне гасло "революційного Союзу русского народу". Наприклад, висвітлювання постатей Мазепи, Петлюри, Шаміля, як національних героїв було злочином, підпадало переслідуванню, бо не відповідало принципу партійності, але висвітлення походів Петра I, Суворова і інших імператорських геройів — відповідало принципові партійності і вимагалося від істориків. Писання поезій в дусі "Любіть Україну" — Сосюри не відповідало принципові партійності і засуджувалося, а твердження, що русский народ — "старший брат" і мусить бути гегемоном усіх народів, примусово поширювалось. Воно відповідало принципу партійності. Теорії спадковості Де Фриза, Менделя — довгий час розглядалися в Советському Союзі філософією, як матеріалістичні і відповідали принципові партійності, теорія Ламарка вважалася ідеалістичною і расистською і не відповідала цьому принципові. Але, коли треба було використати цю теорію в боротьбі з народами і для їх винищенння, ця теорія в спритних руках московських партійних керівників повертається в матеріалістичну, а матеріалістичні теорії Де Фриза і Менделя стають ідеалістичними.

Вживачи принцип партійності, як аргумент для пояснення важливих змін в науці без з'ясовання змісту цього принципу, його ево-

люц'ї, його соціального значення, себто без відповідного зв'язку з дійсністю, переконує лише в тому, що автор свідомо хотів спотворити дійсність і заховати московські расистські тенденції советського уряду і расистський зміст самого принципу партійності.

Проминає двадцять років. Соціалізм уже давно "збудовано". З надмірним перевантаженням і з невидано широким розмахом, десятиріччами, працює весь державний апарат: радіо, преса, армія, НКВД, концентраційні табори, щоб у швидкісний спосіб перебудувати свідомість і змінити природу людини згідно засадам советської психології і урядової "генетики".

Але ні посилає русифікація, ні відродження старих московських університетів у національних республіках, як огнищ винародовлення і знищення національних культур, ні фізичне винищення інтелігенції народів, ні масові депортациі населення, не здійснили "психологічних" і "науково-генетичних" аспірацій советського уряду. Народи продовжують вибюювати свою свободу, уряд пише відозви до повстанців і просить їх скласти зброю. В краю економічний занепад, збори зернових культур і тваринництво досягають найнижчого рівня, не дивлячись на створення нових пород. Немає ніяких ознак появи нового советського "человека", а той, що ще залишився, не змінив своєї природи, ні свідомості. Він відмовляється працювати в колгоспах, фабриках, підтримує основи "соціалістичної" економіки, хоче цілком зруйнувати і "расчленити" советську систему і дивиться на неї, як на стару російську тюрму народів. І стали шукати вітчінного і знайти — це була психологія. Проф. С. Рубінштейн, наш земляк, що очолив советську психологію в ССР, не виконав свого завдання і не створив належного взірця советської свідомості, що їх уряд всіми залежними від нього заходами міг би вставляти кожному громадянинові в голову "по його потребам". Цей вчений не зрозумів своєрідної діялектики советської філософії, а саме, що на певному етапі "соціал-стичного" будівництва, твердження Маркса про те, що "буття визначає свідомість", стає не дійсним і не відповідає принципові партійності і що свідомість людини може бути зформована згори певними урядовими заходами всупереч дійсності і що дійсність може бути заступлена новими філософськими теоріями і урядовими деклараціями. Проф. Рубінштейн¹⁴⁾ не міг виконати завдання уряду не тільки тому, що він належить до славної експериментально-психологічної школи Ланго в Україні, що ще до революції проголосила гасло: "Психологія без усякої метафізики", і не тому тільки, що живучи в Україні до 1930 року він працював в ділянці психотехніки і перебував під впливом американської об'єктивної психології, фізіології Павлова і рефлексології в Україні і навіть мав певний "природжений" сантимент до Фройда, а просто тому, що завдання було безглузде і він не добре розумів. Але проф. Рубінштейн все ж створив психотогічний тип нової людини і цей тип відзеркалював у собі всі вимріяні сучасною науковою вселюдські властивості людини. Але советський уряд визнав цей тип "абстрактним", "буржуазним" і "космополітичним" (А. Жданов⁹), бо його тип советської людини зовсім не нагадував бажаного урядом типу "руssкого человека" — всесвітнього загарбника і тюремщика. Проф. С. Рубінштейн, як і інші психологи — піддав тяжким ударам советського "генетика" і політика А. Жданова і ін-

^{*)} Діяльність Павлова була поставлена під суверен контролю поліції і праці виготовлені ним для закордонних журналів викрадались. Так була викрадена його праця про "Гістерію" і видрукована без його дозволу у військовому щоденніку "Красная Звезда".

ших партійних провідників совєтської науки (Є. Черпаков,¹⁰ В. Колбановський,¹¹ М. Масліна¹²) і в результаті психологія була заборонена, як шкідлива наука і викинена з ужитку в школах, університетах і науково-дослідних інститутах. Що ж стосується урядової "генетики", то хоч вона і показала свою безплодність у практиці, все ж таки вона продовжувала існування і на допомогу їй покликана із забуття фізіологія Павлова.⁸⁾ В році 1950 на скликаній конференції Академії Наук ССР, учень Павлова акад. Л. Орбелі стероризований вимогами уряду, в смертельному жаху, як це показує стенограма конференції опублікована в "Правді"⁷⁾ — проголосив, що він виконає всі доручення партії і уряду та доведе можливість успадкування наступного в житті досвіду. Це саме підтвердили і інші учні Павлова академіки К. Биков, І. Разенков, проф. А. Іванов Смоленський, хоч вони були свідками і учасниками праць Павлова⁴⁾ і знали про повну безпідставність їх заяв. З того часу і по нині советська генетика роздовжує своє існування з більш пошириною практикою. Молодь тисячами депортуються з національних республік у нові незаселені простори Сибіру і Середньої Азії. Ця молодь депортуються проти її волі: без права закінчити освіту і без права жити на своїх рідних землях. І хоч Сталін уже помер і діяльність його засуджена, ідеї його живуть в ділах колективного керівництва.

Як же проф. А. Філіпов відповідає на питання: Чому саме природознавство було покликане після довгих років його забуття? Відповідь проста: Воно тепер уже відповідало принципові партійності. Про психологію, що перемогла природознавство тепер незручно згадувати, але й принципу партійності не досить. Тому автор додав три інші нові принципи, а саме: 1) Природознавство було покликане для піднесення "руського патріотизму". 2) Воно було покликане для тримання мас у послуху і щоб вони не мали власного судження і свободи вибору. Саме це мало здійснюватися методом Павлова — методом підсмажування лап собакам(!) і 3) Тому, що природознавство тепер уже відповідає "теорії відображення" Леніна. Обминаючи справжню мету покликання природознавства зафіксовану в документах сесії Академії Наук ССР, автор повертає природознавство в додаток "руського патріотизму" і в поліційну систему для тримання населення в послуху. Крім того автор вживав і способу свідомого перекручення загально відомих речей в природознавстві і філософії, висуваючи твердження, що природознавство відповідало "теорії відображення" Леніна. Але звернемося до джерел. "Для всяко-го природознавця, що не спантанічний професорською філософією,каже Ленін... "відчування це дійсно безпосередній зв'язок свідомості зі зовнішнім світом, перетворення енергії зовнішнього подразнення у факт свідомості" (В. Ленін "Матеріалізм і емпіріокритицизм"⁶⁾). Таким чином виходить, що не природознавство відповідає "теорії відображення" Леніна, а сам Ленін запозичив свою теорію з природознавства, в якому ця проблема складає найважливіший розділ ще від часів Декарта. Природознавство не потребує ствердження чи заперечення своїх законів сумнівними філософськими спекуляціями. Його закони залишаються в незмінній чистоті чи тоді, коли воно перепідстується чи кличеться знову до життя з метою зробити з нього інструмент політики. Відчуваючи будуть завжди безпосередній зв'язком свідомості зі зовнішнім світом і свідомість буде відображати дійсний реальний світ, але не світ фальшивих декларацій. Тому сумнівно, щоб фантастичним методом підсмажування лап собакам, який ніколи не вживався в лабораторіях Павлова, можна було підносити патріотизм чи тримати населення в послуху. В той же час добре ві-

домо, що методи підсмажування лап, витягування на дібах, погроми і депортаций існували далеко раніше до Павлова і були улюбленими московськими методами, застосовувалися в усі фази московського расизму. Вони властиві в Росії в першій т. зв. християнській фазі, що проголосила московський народ "обранцем Божим", "народом Богоносцем", якому належить всіми засобами стреміти до світової зверхності. Ці ж самі методи були поширені і в другій фазі, що прикривалася гаслом захисту Слов'ян (т. зв. слов'янофільська фаза), ідеалом якої було повернення слов'янських країн і спеціально Чехо-Словаччини в "руssкие губернии". Е. Юрієвський, російський революціонер і публіцист, цілком влучно називає цю добу добою голого московського расизму.¹³⁾ Дух цих самих методів властивий і третій фазі московського расизму — добі російського народництва, що створила новий тип російського інтелігента — прогресиста і космополіта, "який під своїм космополітізмом ховає звичайніснікі собі зоологічний націоналізм" (М. Хвильовий¹⁵⁾). Це той саме інтелігент, що його формування започаткував Белінський, яскраво відобразив Достоєвський, Чернишевський і завершив формування його остаточних світоглядових позицій "великий русский гуманіст" Горький тезою скерованою на адресу українського народу: "если враг не сдается, его нужно добить". Нарешті хіба ці методи не досягли свого найбільшого удосконалення тепер в добу біологічного расизму, добу Леніна, Сталіна, що розглядається, як безпосереднє продовження доби народництва. Саме в цю четверту добу московський народ проголошено гегемоном усіх народів СССР з незахованими тенденціями до світової зверхності.

До всього сказаного можна ще додати, що проф. Філіпов мав відагу приклади принципів партійності для розгляду цілого ряду ділянок науки, як медицина, психіатрія, психотерапія, педагогія і його спроби критики метод лікування в психіатрії чи розгляд проблеми пато-фізіології акад. Богомольця викликають здивування сміливістю автора.

В праці проф. Ветухова²⁾ можна побачити ті ж самі тенденції, що і в праці проф. А. Філіпова. Визнаючи генетику, як науку про принципи життя і людського життя взагалі, автор у з'ясуванні історії виникнення советської урядової "генетики" переважно посилається на "класиків" советської "генетики": Сталіна, Молотова, Лисенка, підкresлюючи, таким чином, світоглядовий характер боротьби в советській "генетиці", а коли й звертається до практики цієї "генетики", то вона не виходила за межі тваринництва і агрономічних проблем. Так, наприклад, з'ясовуючи добу реконструкції автор помітив, що корови і коні подохли і був неврожай, що ж стосується людини, то цей вчений навіть не помітив, що в цей період померло 8 мільйонів українського населення від штучного голоду, як форми російського народовбивства застосованого в умовах нечувано упертої боротьби українського народу за свою свободу. І це автор не помітив просто тому, що не знайшов відповідних цитат Сталіна і Хрущова, хоч однією з основних засад періоду "реконструкції" і советської урядової "генетики" було створення нового типу "советського человека" з новими якостями його свідомості і новими біологічними властивостями і до того в швидкісний спосіб. І це не була звичайна урядова декларація, чи то вільна дискусія в полі абстрактних ідей. Для досягнення поставленої мети потрібно було або знищити або фальсифікувати природознавство, переставити матеріалістичну філософію на ідеалістичні рейки, мобілізувати весь державний апарат з армією і поліцією включно. Це був (і залишається) лише конечний етап у

розвитку єдиної лінії, що нерозривно пов'язана з усіми попередніми історичними етапами московського расизму. І цей етап не можна прикрити ніякими бутафорними наліпками московського імперіалізму, як "матеріалізм", "совєтський патріотизм", "комунізм", "партийність". Його не можна заховати ніякими фальсифікаціями природознавства чи "діалектичними стрибками" в ділянці філософії, ні там у Москві, ні тут на еміграції.

Література

- 1) I. A. Philipov — Bolshevik Phylosophy and Academic Freedom, Academic Freedom under the Soviet Regime, Symposium, New York, 1954.
- 2) M. Vetchich — Genetics in the USSR — Academic Freedom under the Soviet Regime, Symposium, New York, 1954.
- 3) М. Міщенко — На послугах "єдиного принципу", Лондон 1956.
- 4) В. Р. Babkin — Pavlov a biography, the University of Chicago Press, Chicago, 1949.
- 5) I. П. Павлов — Двадцятилітній досвід об'єктивного вивчення вищої нервової діяльності тварин, Ленінград, 1951.
- 6) В. І. Ленін — Матеріалізм і емпіріокритицизм, т. 14, ст. 39, Москва 1932.
- 7) "Правда" — щоденник. Стенограма сесії Академії Наук ССР, Москва 1950.
- 8) Наукова Сесія присвячена проблемам фізіології Павлова, Москва 1950.
- 9) А. Жданов — доповідь. "Звезда", стор. 36, Гослитиздат, Ленінград, 1946.
- 10) Е. Черпаков — Против идеализма и метафизики в психологии. Вопросы философии, № 3, Москва 1948.
- 11) Колбановский — За марксистское освещение вопросов психологии, "Большевик", № 7, Москва 1947.
- 12) М. Маслина — За большевистскую партийность в вопросах психологии. Вопросы психологии, № 2, стор. 334, Москва 1948.
- 13) Е. Юрієвський — Від Філофея до наших днів. "Вільна Україна", ч. 9, Трентон — Дітройт, 1956, Соціалістичний Вестник, Нью Йорк, январь 1956.
- 14) С. Рубінштейн — Основи общей психологии, Москва 1946.
- 15) М. Хвильовий — Вальдшнепи, частина II, Вапліте № 6, 1926.

Д-Р М. МІЩЕНКО

ЗАМІТКА РЕДАКЦІЇ: У цій секції помістимо замітку, вияснення або доповідь будьякого українського автора з іншим поглядом на справу, як її представляє д-р М. Міщенко.

Огляд книжок**НОВА ПРАЦЯ ПРО МОСКОВСЬКИЙ
ІМПЕРІЯЛІЗМ**

THE STRENGTH AND WEAKNESS OF THE USSR

by Nano Nanwashili, Boston, Mass., 1956

сторін 342, шапірографоване видання.

Визначний учасник грузинських визвольних змагань, полковник Нано Нануашвілі, що студіював у Військовій Академії та закінчив свою військову освіту в Академії Генерального Штабу у Варшаві, старий член Прометейської Ліги Москвою Пневолених Народів, опублікував ось висліди своїх довголітніх студій в цій праці. Він з'ясував для Американців засади сучасного прометеїзму, засади того політичного руху, що по першій світовій війні випрацював доктрину, яка проголосила та створила була спільний фронт проти Москви усіх поневолених народів, щоб вибороти їм право на самовизначення та змобілізувати для їх боротьби проти новітнього московського колоніалізму та імперіалізму піддержку демократичних народів світу — для спільноти всіх демократичних народів, для встановлення справедливого та тривалого миру на засадах народоправства у цілому світі.

Праця написана незвичайно цікаво, місцями блискуче. З точки зору військового історика автор виясняє Американцям дійсну суть "холодної війни". Він описує змагання європейських імперіалізмів, зокрема Москви, до опанування Європи, щоби через гегемонію над Європою здійснити гегемонію над світом. Далі він стверджує фундаментальне значення всіх поневолених Москвою народів для боротьби з московським імперіалізмом і для встановлення правдивого миру. Дуже влучно наш грузинський приятель відкриває очі Американцям на зміст національної ідеї Москалів, на білу й червону Москву та пестерігає, як військовий знавець, Америку перед загрозою московсько-комуністичного світового тоталітаризму. Йому противставить він досі вільним світом не використаний потенціял Москвою поневолених народів для боротьби за народоправство й мир.

Полковник Нануашвілі перечисляє й аналізує всі помилки західних держав, зроблені щодо большевиків по 1918 році. Він змальовує, як Гітлер своєю політикою щодо поневолених народів сам викопав гріб Німеччині на Сході, і як вкінці тепер Американці вдійсності продовжують цю політику щодо жертв московського імперіалізму та тому й прогавили по другій світовій війні багато нагод підірвати агресивну політику Москви. Критика того безглазого "непередрішенства" Американського Комітету знаменита і дуже на часі його пересторога перед тими московськими псевдо-втікачами на Захід, що стали у Вашингтоні чинниками противизвольної боротьби Москвою поневолених народів.

Ця цінна праця має кілька недомагань. Одним з перших, я уважаю саме ось що: щоб дійсно вплинути на американських науковців, то треба було подати в нотатках джерела всіх цитат з назвою творів і сторінки, на яких ці цитати находяться. Треба пам'ятати те, що Американець не може провірити — цьому він не вірить. Бракує також індексу і бібліографії, а це в очах американського читача відразу поменшує вартість праці.

З українського становища треба замітити, що українська проблематика не вповні інтегрована в європейську історію. Політичні кон-

цепції проти Хмельниччини, а саме Виговського, Дорошенка й Мазепи треба було, на нашу думку, з'ясувати зацікавлення Наполеона нашими козацькими традиціями і задум Бісмарка відбудови Київської Держави для відновлення європейської рівноваги проти Москви. На цій традиції опирається в німецькій політичній опінії вся праця Союзу Визволення України під час першої світової війни.

Д-Р РОМАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

РОЗСТРІЛЯНА МУЗА

НАПИСАВ ЯР СЛАВУТИЧ. ВИДАВНИЦТВО "ПРОМЕТЕЙ",
ДІТРОІТ, 1955. СТОРІН 94 ВІСІМКИ. З ІЛЮСТРАЦІЯМИ.

Автор дав сильвети 24-ох українських поетів, яких від 1921 -го року починаючи, розстріляли або довели до передчасної смерті московсько-большевицькі окупанти. Наголовок праці автора, як бачимо згорі, не згадує нічого про те, що йдеться тільки про українську музику розстріляну большевиками. Тому читач очікує від автора, що він дасть також сильвети тих поетів, яких розстріляв був другий окупант України — німецькі нацисти (наприклад, Ольжича, Телігу.) Якщо йдеться про зареєстрування імен розстріляних чи іншим способом зліквідованих і "унешкідливлених" українських поетів, то сильвети в праці Славутича теж неповні, бо нема, наприклад, члена "Молодої Музи" Остапа Луцького, і інших.

Сильвети, які нам дає автор цієї праці, цінні остатічки, що зібрано тут разом 24-ох поетів в одній книжці і громада може познайомитися близче з літературою характеристикою цих письменників і тим самим оцінити, скільки культурної втрати і можливостей вийшло для України з їх знищення. Поза тим автор старався зробити все можливе, щоб його літературні сильвети були, хоч і короткі, але вірні. В деяких випадках це йому вдалося. Проте; деякі характеристики надто писані на "коліні" і тому не дають правильного образу в сильветі того чи іншого поета. З кількох прикладів візьму тут Івана Крушельницького. Автор знає лише докладніше його перші і незрілі твори з часу до 1922 р. З пізнішої його літературної творчості по 1934 рік, він знає лише те, що було вийнятково друковане в журналі "Західна Україна". Це значить, що він не подбав про те, щоб познайомитися з творами І. Крушельницького спілішими, бо писаними у великий кількості після 1922 року і друкованими в "Літературно-Науковому Вістнику" у Львові, в "Гарті і Плузі" у Львові та найбільше в видаваних за советські фонди "Нових Шляхах" у Львові, коли він перейшов на московсько-большевицьку політичну орієнтацію. В що останнім журналі він помістив дуже багато своїх оригінальних і старанно оброблених поезій і поем, з яких деякі самі собою варти за обширну збірку (наприклад, "На скелях" — масова драма; — "Спір за Мадонну Сільв'ю" і інші) та переклади в німецької поезії.

Вкінці треба ще зазначити, що Славутич подав помилкову дату виїзду родини Крушельницьких до УССР. Він подає у сильветі І. Крушельницького, що він виїхав "на прикінці 20-их років". Тимчасом родина Крушельницьких виїхала вже після "двадцятих" років, а саме в 1934-м році і її ліквідовано ще того самого року. Дата виїзду Крушельницьких під советську владу має дуже важливе значення для оцінки поведінки їх самих і співробітників їхнього журналу — "Нових Шляхів", фінансованого советськими фондами саме в тому часі, коли ці гроші стягано з вмираючого від штучного голоду українського селянства.

С. ФЕДОРЕНКО

НАДІСЛАНІ КНИЖКИ І ЖУРНАЛИ

1. Іван Багряний: Тигролови. Роман в двох частинах. Видавництво "Прометей", 1955.
 2. Яр Славутич: Розстріляна Муза. Сильвети. Видавництво "Прометей", 1955.
 3. Левко Ромен: Поеми. Видавництво "Євшан-зілля". Торонто, 1956.
 4. Проблеми: Українська душа. В-во "Ключі". Нью Йорк - Торонто.
 5. Життя і Мислі: М. Шлемкевич — "Галичанство". Нью Йорк -- Торонто.
 6. Говорить Радіо Визволення. Збірка матеріалів української редакції. Книжка I. Мюнхен, 1956.
 7. Володимир Дорошенко: Великий Каменяр. (Життя й заслуги Івана Франка). З нагоди 100-ліття народження й 40-ліття смерті. Накладом Комітету Українців Канади. Вінніпег, 1956.
 8. *Ukrainica Canadiana*, 1954. Compiled by J. B. Rudnyckyj and D. Sokulsky. Ukrainian Free Academy of Sciences. Series: Bibliography No. 2. Published by Ukrainian Canadian Committee, Winnipeg, 1955.
 9. East European Problems. Vol. I, № 1. Autumn 1956. New York, N. Y.
 10. Розбудова Держави. Академічний журнал. Видає провід "Зарева". Рік 9, ч. 20. Січень-Лютий 1957.
 11. Біблос. Журнал бібліографії, критики і рецензій. Рік III. ч. 1, 2. Січень, Лютий 1957.
 12. Бюлетень Українського Центрального Допомогового Об'єднання в Австрії. Ч. 1., 1956.
 13. ABN Correspondence. Vol VII. No. 10/12. Oct.-Dec. 1956.
 14. Г. Сенько: Підсоветські анекdoti. "Перемога". Буенос-Айрес, Аргентина, 1956.
-

ПРЕСОВИЙ ФОНД "ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ"

Відділ "Будучність" УРСоюзу в Віндзор з посмертного фонду сл. п. Володимира Плоского \$25.00. Теодор Бортник \$20.00; \$20.00 з похорону сл. п. С. Доманчука; по \$10.00 — В. Верган; замість квітів на могилу сл. п. С. Доманчука по \$10.00: Б. Білинський, Д-р Ткачук, З. Федоренко; по \$5.00 — О. Матейко, В. Ривак, І. Маланчук, І. Волошин, 93 Відділ УРСоюзу і П. Молдавець; по \$4.00 — М. Драганчук; по \$3.00 — Григорій Денисенко, 102 Відділ УРСоюзу, А. Жуковський; по \$2.00 — О. Навроцький, Д-р М. Міщенко, І. Маланчук, Зірка Маланчук, І. Мурин, В. Іванців, М. Тарасюк, М. Біднов, П. Вибираний, С. Куропась, Микола Гудз, Г. Денисенко, М. Галій, С. Мокрій; по \$1.50: М. Дзвін; по \$1.25 — Т. Гелемій; по \$1.00 — П. Дец, В. Дудар, К. Мельник, М. Іванишин, Ф. Бульбенко, Д. Кошій, І. Химацький, О. Машак, Д. Ходоровський, Іван Ваць, О. Ломашевич, А. Животко, А. Животко, І. Кішук, М. Лишак, А. Цюрак, М. Вергун, В. Волканич, І. Савка, М. Єнджеївський, Г. Шкребець, С. Бурдан, А. Петрик, В. Ростун, Є. Дзюбинський, Н. Данилишин, В. Іващук, П. Чепига, О. Соловей.

Щира подяка жертвоводавцям та прохання до наступних наших прихильників про дальші пожертви.

Просимо наших передплатників, відновити передплату на 1957 рік.

КНИЖКА — ЦЕ ЗБРОЯ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ БОРОТЬБІ

Значіння доброї книжки про українські справи оцінила Українська Вільна Громада в ЗДА, як від 1949 року діє для оборони української визвольної і зокрема демократичної справи. В своїй Науково-Політичній Бібліотеці вона видала такі книжки:

1. СТЕЖКАМИ НА ГОЛГОТУ. Винищення в Україні мільйонів людей терором та штучним голодом в 1929-33 роках. Написав Дмитро Соловей. Сторін 88.

2. ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ В 1918 РОЦІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВНА ЯКІСТЬ, Написав Д-р М. Стаків. Сторін 60.

3. ДОМАШНІЙ ВОРОГ. Як боротися проти ворожої підривної акції? Написав Никон Наливайко. Сторін 72.

4, 5 і 6. ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТЕРДАМІ. Історія убивства полк. Євгена Коновальця. Частина Перша, Друга й Третя. Написав Ярослав Кут'ко.

Разом ці три частини сторін 160.

7 і 8. УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ ЛЮД У БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВУ. Дві частини. Написав Мар'ян Зореславич.

9 - 10. ТЕМНА СТОРОНА МІСЯЦЯ. Історія поліційної провокації Р. Барановського в українському підпіллі. Написав Я. Кут'ко. Сторін 92.

11 - 12 - 13. ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ДОГОВІР З 1654 РОКУ. Правна якість заложеного цим договором відношення договірних сторін. Написав Д-р Сократ Іваницький.

14 - 15. УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТИ В СОЦІОЛОГІЧНИМ НАСВІТЛЕННІ. Написав Д-р Матвій Стаків.

16 - 17. ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ СОВЕТСЬКА ВЛАДА В УКРАЇНІ ТА ХТО ЇЇ БУДУВАВ? Написав Д-р Матвій Стаків.

18 - 19 - 20 - 21 ПЕРША СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Написав Д-р М. Стаків. Частина друга.

22. ЛЮДСЬКА І ГРОМАДСЬКА ГІДНІСТЬ І. ФРАНКА. Написав Мит. Сріблянський, сторін 32.

Кожне число коштує по 40 центів. Замовляйте їх для себе і для поширення серед читаючого громадянства. Цим причинитеся до скріплення української визвольної боротьби та до поширення ідей української політичної та суспільної демократії.

Замовлення книжок посыайте на адресу:

**UKRAINSKA VILNA HROMADA, SCRANTON BRANCH
524 OLIVE ST., SCRANTON, PA., USA.**